

Naše planine

N A Š E P L A N I N E

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316
Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

GODINA IX.

1957

BROJ 1

S A D R Ž A J:

Anton Blažej: U vijavici	1
Dr. Željko Poljak: O našim najvišim vrhovima	4
Uroš Župančič: Snježne lavine	10
H. Čaušević: U planinama zapadne Bosne	13
Ante Pintarić: Na izvoru Kupe	23
Dr. Željko Poljak: O planinarskim »transverzalama« .	26
Janko Sendjerdji: Planinska oblast Koraba	29
Dr. Marijan Florschütz: Planinarski po Krku	44
Iz planinarske literature:	
Dr. Ž. Poljak: »Planinski Vestnik« 1956	48
Dr. Ž. P.: »Ljeti i zimi u požeškim planinama«	50
Dr. Ž. P.: »Zaštita prirode«	51
Dr. Ž. P.: »Geološki Vjesnik«	52
Vijesti	53

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IX.

1957

BROJ 1—2

Anton Blažej, Jesenice

U vijavici . . .

Joža je Krof bio stari, iskusni planinar. Bila mu je već šezdesetipeta. Rodio se visoko u Koruškim planinama i još kao dječak zavolio prirodu. Kako je u obitelji bilo mnogo djece, dali su ga roditelji u stolarski zanat. Stupio je u službu kao pomoćnik i ostao u njoj; radio je na Gorenjskom, u blizini Julijskih gorskih velikana. Već je u mladosti počeo odlaziti u planine, a kasnije im je posvećivao svoje slobodno vrijeme. Mnogo je puta prešao sve Julijske Alpe, poznavao sve njihove putove. Planinari bi ga susretali na viškim stazama uvijek vedrog i nasmijanog. Tako su mu omiljela brda, da ih je još pod svoje stare dane i u penziji rado i često obilazio.

Kad je građeno planinarsko sklonište na Rušju, pod sjeveroistočnom stijenom Stenara, Križem i Dolkovom Spicom, Joža je bio jedini stručan i prvakasan stolar, pozvan i voljan da izradi sav unutrašnji uređaj u sklopu, da bude što prijatnije i srdačnije.

Školski su se praznici primicali kraju. Petar je htio zaslужiti nešto novaca za školovanje u gradu, a Joža je trebao nekoga da mu pomogne u poslu, pa mu je planinarsko društvo dodijelilo Petra za pomoćnika. Postavljali su pod, oblagali stijene drvetom, učvršćivali prozore i vrata, i lupali da se sve orilo; udarci sjekire i kladiva ječali su i odbijali se od stijena, tako da su i divokozne paši pridizale glave, prislukivale i migale njuškom pitajući se da nema kakve opasnosti. Bili su lijepi kasni jesenji dani, a Joža i Petar jedva su imali vremena da se dive prirodi, koju su oba toliko voljeli. Tri su dana radili od rane zore do potpunog mraka. Posao se bližio kraju, a planine su svaki čas očekivale bijele pokrivače. Posljednji se dan vrijeme naglo okrenulo. Udarila je kiša, a iza nje je zasuo snijeg. Drugo jutro bilo ga je već preko pola metra. Joža i Petar su hitali da svrše posao i da čim prije krenu kući. Iako su bili naučeni na brda, počeli su da se brinu kako će se vratiti u dolinu. Htjeli su pod svaku cijenu da završe posao i bili su time toliko obuzeti, da nisu ni primijetili kako je snijeg zasuo već preko metra. Posao su završili, sat je pokazivao četiri popodne. Bojali su se visokog snijega i kasnoga sata. Tako je sniježilo, da se moglo vidjeti tek na nekih deset koračaja. Premišljali su, bi li se vratili kući. Joža reče da ne vjeruje vremenu, i da će radije počekati dok se poboljša. Petar je mislio drugčije. Znao je da ga roditelji očekuju i da za dva dana treba krenuti u grad na školovanje.

»Po lijepom bi vremenu stigao za dva sata do Aljaževoga doma, a danas ću možda trebati još dobar sat više. U dolini sigurno nije zapalo mnogo

snijega pa će brzo sići, a ovdje ga može napadati toliko, da se ne bih mogao vratiti kući možda i više dana i tako bih zakasnio u školu. Ja moram kući i vjerujem, da će još lako stići u dolinu« — rekao je Joži.

»Petre, savjetovao bih ti da radije pričekaš. Snijeg će možda ipak stati, pa možemo sutra ili prekosutra zajedno kući. Imaj na umu da se predaješ opasnosti lavina. Kasno je i skoro će te uhvatiti noć.« Tako mu je savjetovao Joža. Petar je pomislio na školu, nije imao više strpljenja i bio je odlučan da se vrati kući. Vjerovao je da će se već nekako probiti kroz opasnu snježnu vijavici unatoč tome, što se bližila noć. Metnuo je naprtnjaču na rame i smjelo zagazio u duboki snijeg. Joža mu zaželi sretan put i zamoli ga, ukoliko se vrijeme ne popravi i on se uskoro ne vrati, da zamoli planinare neka ga potraže. Gledao je za Petrom kako gazi duboki snijeg. Mučila ga je teška briga za mladića.

Petar je pokušao da ide brzo, ali je propadao u cijelac do pasa i tako je napredovao sporo. Gazio je, zapravo prtio snijeg već pola sata, a prevalio je jedva kakvih tri stotine metara. Smrklo se pa je morao paziti da ne zala. Postajalo mu je vruće i tjeskobno. Već je prilično umoran i počinje sumnjati u svoje snage; hoće li izdržati taj napor na ovako dugom snježnom putu koji ga još čeka. Dok se još probijao jarugama i nazirao stjenovite strmine sa strana, bio je siguran da je na pravom putu. A kada je planinski kraj prešao u strmi, jednolični snježni beskraj, izgubio je put. Zašao je u klekovinu već pokritu snijegom, ali se radi sirkoga snijega odmah našao na dnu među gustim, isprepletenim granama. Pokušavao je i desno i lijevo, ali puta nije mogao pronaći. Okruživala ga je tama, snijeg je nemilosrdno padao, vidjelo se jedva nekoliko koračaja uokrug i svud je vladala snježna bjelina. Prodiranje među granama je naporno, a snijeg mu je zapadao za vrat. Snage su ga već ostavljale. Odmara se, ali samo za tren, da mu se umire zadihana pluća. Dobro zna, da se pravo odmarati ne smije, da ne zaspri i da se ne smrzne. Nigdje nema nijednog ariša, nijedne kamene uzvisine, da bi se mogao snaći. Pred njim, iza njega i sa strana muklo su tutnjale lavine. »Ako me zahvati, izgubljen sam« — pomislio je s užasom. — »Da bar prestane sniježiti, pa da vidim gdje sam i kuda će.« Iskopao se iz guste klekovine i uspeo na zaravan. Snijeg je jenjavao. U daljinu je ugledao tri ariša. Obradovao se, sinula je nada. Izići će živ iz ove strašne snježne noći! S novim je poletom prtio duboki snijeg i hitao prema drveću. Činilo mu se, da su njegovi spašoci. Propadao je duboko, često padao i vadio se snagama koje su mu još preostajale. Stremio je u smjeru ariša, kao dijete u zagrljaj majci, ali, čim je napredovao dalje oni su se odmicali sve više, dok ne spozna s užasom, da su mu iščezli. To je bila samo vizija. Svud je okolo opet samo bezgranična bjelina. Već je tko zna koliko puta požalio što se dao na taj put, što nije radije popustio Joži. Vratio bi se nazad, ali to nije moguće; skloništa ne bi više našao, a ne bi ni izdržao do njega. Počeo je sumnjati u izlaz, hvatao ga je očaj. Misli su mu plovile do roditelja, sestara i braće: »Kako će primiti vijest o mojoj smrti, kako će im biti teško! Ne smijem ih baciti u tako tešku žalost. Moram naprijed, ne smijem još umrijeti, izbaviti se moram!« Napregnuo je sve svoje snage i srnuo naprijed po sirkome snijegu. Jezovito su grmjele lavine i povećavale mu užas. Sjeo je u snijeg da se odmorii. Činilo mu se, da je ravan pustinjskom putniku, koji vidi samo beskrajnu pješkovitu pustinju svud uokrug a vara ga fatamorgana.

Opet je spazio u daljinu crne točke kako se miču. Možda su spasavaoci i idu mu ususret — prijatna misao prostrujala je glavom. Počeo je dozivati,

čekati i osluškivati da se odazovu, ali uzalud. Odgovora nije bilo. Hoće da požuri, ali napreduje sporo. Upire pogled u crne točke, ali umjesto da budu sve veće one se smanjuju i odjednom iščezeni. Ponovno varka! Na smrt umoran htio se malo odmoriti, kad začuje iza sebe snažan šum; prestrašen baci se naprijed, i već ga je dohvatala golema lavina sipkoga snijega, — velikom ga brzinom i pritiskom ponijela preko stijene u neznani bezdan. Sve se odigralo takovom brzinom, da nije imao vremena ni da pomisli na konac svoga života. Došao je k sebi tek pod stjenom, kad se lavina zaustavila, a on ostao u njoj zatrpan. Mahao je rukama kao plivač, pridizao se na noge i pokušavao izvući. Nedostajalo mu je zraka. Kad je već nekako uspio da se probije glavom iz lavine, val novog snijega, sipkog kao brašno, ponovno ga je preplavio kao voda utopljenika. Odjednom pod rukom osjeti nešto tvrdo; učini mu se da drži neku drvenu granu, ali predmet se čudno pomicao. Kad je ponovo izvirio iz snijega ugleda pred sobom veliku divokozu, koju je držao za zadnju nogu. Zaključio je, da je ista lavina bacila oboje na isto mjesto. Divokoza se bijesno naprezala i skakala iz snijega i opet propadala u nj. Petar je nije ispuštao. Dalnjim trudom i naporom složnim su se silama oboje sretno i nepovrijđeno izbavili iz lavine. Kad su ostali slobodni, začuđeno su zastali i zagledali se jedno u drugoga. Petra je obuzela topla zahvalnost prema životinji, vjerovao je, da je divokoza njegov spasilac. Životinja je još nekoliko minuta nastavljal put, a Petar ju je slijedio. Uopće ga se nije bojala, a ne bi ni mogla pobjeći, jer joj je čitavo tijelo upadalo u sipki snijeg i samo je skokovima mogla polako naprijed. Satima su tako napredovali i povremeno se odmarali. Petar je lakše išao prtinom iza divokoze, a teško umoran osjećao je veliku utjehu i sreću što ima pokraj sebe jednako nesretnoga druga. Ponovo se rodila nada u spas od strašne smrti u snijegu. Snijeg je prestao padati i činilo mu se da više nije tako dubok, hod mu više nije bio tako naporan. Divokoza se brže kretala, Petar se žurio za njom, jer nije htio ni pod koju cijenu da izgubi dobrogona druga. Dopriješe do niskog šumarka koji je uskoro prešao u pravu šumu. Tu je bilo mnogo manje snijega i divokoza je odjednom skočila uz strminu. Tužno gleda Petar za njom, iako mu više nije tako teško; ostao je sam u šumi na mjestu gdje je znao da će uskoro stići do Aljaževog doma. Već je odavna promočio do kože, pokušao se odmoriti, ali se iscrpljeno tijelo poče tresti i tako je morao dalje. Put je vodio strmo nizbrdiciom i, kako je tu bilo snijega za jedva pola metra, brzo je napredovao.

Šuma je prešla u ravnicu. Stigao je i na poznatu livadu. Kad je bio posve siguran da je dom tek na puškomet daleko, obuzela ga je neizmjerna radost. Dočekao ga je opskrbnik, odveo u toplu kuhinju, obukao u suho i dao mu rakije. Popio je nekoliko gutljaja, a zatim se okrijepio čajem, nešto pregrizao i svalio se na postelju. Probudio se kad je sunce obasjavalo Triglav već sa zapadne strane.

Kad se slijedećeg dana vraćao kući lijepom gorskom dolinom Vrata, na snijegom posutim hridima i grebenju bliještale su i sjale sunčane zrake. Petar se osvrnuo prema gori koja mu je nanijela toliko patnji i straha, gdje je ruka bijele smrti već stezala njegov mladi život i sav se strese od užasa. S velikom zahvalnošću sjeti se svoga druga — divokoze.

Dva dana po Petrovom povratku gazila su četiri planinara duboki snijeg prema skloništu. Pošli su da traže Jožu Krofa, koji ih veselo dočeka. Široko izgaženom prtinom, lakoćom i bez ikakva napora, vratio se i on kući.

Sa slovenskog prevela D. S.

O našim najvišim vrhovima

(Statistički pregled)

Nastojeci rješiti pitanje, koji su najviši vrhovi Jugoslavije i pojedinih federalnih jedinica, planinari često dolaze do krivih podataka. Do toga dolaze uglavnom zbog toga, što ili pokušavaju naći odgovor na kartama grubog mjerila, koje, jasno, ne mogu biti precizne, ili pak površnim promatranjem specijalnih karata.

Pogrešne konstatacije do kojih se dolazi na taj način znaju se godinama provlačiti našim planinarskim krugovima, pa je potrebno mnogo truda i vremena da se krive predodžbe isprave. Sjetimo se samo na primjer najvišeg vrha Velebita ili najvišeg vrha NR Hrvatske, i pogrešaka s time u vezi koje se znaju prokrasti i u ovom časopisu.

Danas međutim o tim pitanjima više ne bi smjelo biti diskusije, jer su svi dijelovi naše domovine relativno dobro kartirani od Vojno-geografskog instituta predratne Jugoslavije u mjerilu 1:100.000. Danas se doduše izrađuju nove specijalke u mnogo preciznijem mjerilu i sa mnogo modernijim metodama, koje će sigurno donijeti manjih korekcija, no uglavnom možemo uzeti kao neospornu činjenicu, da su sva krupnija pitanja o kojima je ovdje riječ definitivno riješena.

U namjeri da raščistimo mutne i neispravne pojmove kod mnogih naših čitalaca, koji nemaju mogućnosti da dođu do točnih i provjerenih podataka, dat ćemo ovdje pregled najviših vrhova i planina naše zemlje grupiranih po našim federalnim jedinicama, a na osnovu materijala Vojno-geografskog instituta predratne Jugoslavije.

1. N. R. Hrvatska

Općenito se smatra da je najviši vrh na području koje je obuhvaćeno granicama N. R. Hrvatske, Troglav (1913 m) na Dinari, i tvrdi se da je on granična kota prema N. R. Bosni. Kao drugi vrh po visini obično se navodi Kamešnica (1849 m), također kao granična kota prema Bosni. Međutim, Troglav nije granična kota prema Bosni kao što to na prvi pogled izgleda kada se promatra karta grubljeg mjerila, već se nalazi na teritoriju N. R. Bosne udaljen od republičke granice oko 800 metara, a sličan je slučaj i s Kamešnicom. Kamešnica doduše jest granična planina, ali njen najviši vrh (kota 1849) nalazi se ravno tri kilometra preko granice na bosanskoj strani.

Dakle, najviši vrh N. R. Hrvatske nije ni Troglav ni Kamešnica, nego jedan drugi vrh u masivu Dinare, na bosanskoj granici, a to je kota Dinara (1831 m), koja se nalazi nedaleko Knina, a oko 10 kilometara sjevernije od Troglava. Druga naša najviša planina je Biokovo u Dalmaciji. Prema tome naša federalna jedinica je jedina u Jugoslaviji, koja na svom teritoriju nema ni jednoga vrha od 2000 metara visine. No zato imamo Velebit, najveću, a možda i najljepšu planinu Jugoslavije.

No ni Velebit nije ostao pošteđen od zbrke, pa se oko nekih pitanja godinama vodila diskusija, a i polemika. Postavljala su se dapače tri pitanja:

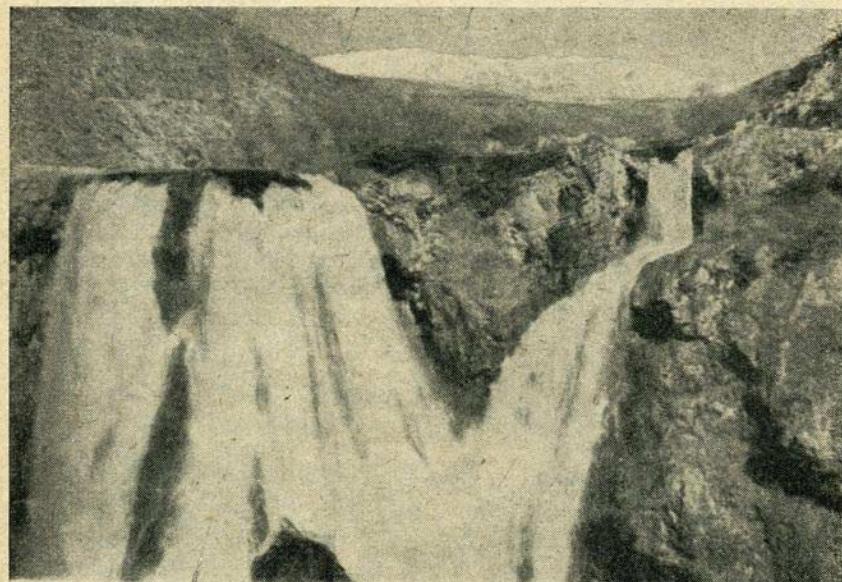
koji je najviši vrh Velebita?

kako se on zove?

koliko je visok?

Zbrka u tom pogledu odrazila se nažalost i u našem inače do sada nenadmašenom »Planinarskom vodiču po Velebitu« dr. Josipa Poljaka (izašlo prije rata), tako da se mnogi planinari još ni danas ne mogu snaći, jer nemaju mogućnosti uvida u historijat toga pitanja. I što je još gore, ta zbrka unijela je i nesigurnost među lokalno stanovništvo, koje je inače najkonzervativniji čuvar narodne toponomastike.

Izostaviti ćemo ovdje historijat toga pitanja i reći samo to, da danas imamo siguran odgovor na sva tri nekad sporna pitanja, premda se još uvejk stare pogreške znaju potkrasti ne samo u planinarskoj literaturi, nego i u zemljopisnim kartama i školskim knjigama.

Dinara (1831 m) pod snijegom — Pogled na najviši vrh NRH
sa Krkića-slapa kod Kuma

Foto: Dr. Ž. Poljak

Dakle, najviši vrh Velebita zove se Vaganski vrh (a ne Golići ni Babin vrh), visok je 1758 m (a ne 1798), a nalazi se na mjestu kako je označen na specijalnoj karti VGI (sekcija Novigrad 1:100.000 od 1934. g.). Prema tome poredak najviših planina naše republike bio bi slijedeći:

1. Dinara 1831 m	4. Lička Plješevica, Ozeblin 1657 m
2. Biokovo, Sv. Jure 1762 m	5. Bjelolasica 1533 m
3. Velebit	6. Risnjak 1528 m
Vaganski vrh 1758 m	7. Svilaja 1509 m
Sveto brdo 1753 m	8. Snježnik 1506 m
Babin vrh 1741 m	9. Viševica 1428 m
Malovan 1703 m	10. Učka 1396 m
Mali Rajinac 1699 m	
Šatorina 1624 m	

2. N. R. Crna Gora

Najviši vrh nekadašnje Crne Gore, male kneževine oko Cetinja, bio je opjevani Lovćen. No kako je Crna Gora tokom svoje historije gotovo nakon svakog rata proširivala svoje granice, našle su se unutar tih granica nove i više planine od Lovćena. Proširenjem do rijeke Tare preuzeo je vodeću ulogu Lovćena Durmitor. Još i danas imade starijeg svijeta u ovoj republici koji daje prioritet Lovčenu, no većina ipak smatra najvišim vrhom Crne Gore Bobotov Kuk na Durmitoru, a to mišljenje dijeli i većina naših planinara. Međutim i jedni i drugi imaju krivo. To je doduše prije mnogo godina odgovaralo istini, no u današnjim granicama N. R. C. G. preuzeo je njegovo mjesto vrh Maja Kolac u Bjeliču (Prokletije) na samoj granici Albanije, koji je osam metara viši od Bobotovog Kuka. Osim toga u istom masivu nalazi se i Maja Rosit (2522 m) koji je po visini ravan najvišem vrhu Durmitora. Evo poretku deset najviših crnogorskih planina:

1. Prokletije sa vrhovima	2. Durmitor, Bobotov kuk 2522 m
Maja Kolac 2530 m	3. Komovi, Kučki kom 2484 m
Maja Rosit 2522 m	4. Maglić, V. Vitao u Bioču 2396 m
Vezirova Brada 2441 m	5. Sinjajevina, Babin Zub 2253 m
Starac 2426 m	6. Ljubišnja, Dernjačište 2238 m
Pasji vrh 2406 m	7. Kapa moračka 2227 m
Hajla 2400 m	8. Surdup 2182 m (u Kučkoj krajini)
Ridski krš (Bogićevica) 2358 m	9. Maglić (Komski) 2141 m
Visitor 2210 m	10. Bjelasica, Crna glava 2137 m

3. N. R. Makedonija

Najviša točka Makedonije je Golemi Korab 2764 m na albanskoj granici, koji je ujedno po visini i drugi vrh u Jugoslaviji. Iza njega dolazi Turčin na Šar-planini, oko kojega među planinarima još ni danas nisu raščišeni pojmovi. Uzrok tome je i opet u površnom čitanju specijalne karte, koja je inače relativno dobra i točna. Grijesi se u tome da se kao najviši vrh uzima kota 2702 m u masivu Turčina, a uzima se zato jer je to najveća brojka koja se može naći na karti. Međutim, savjesnim promatranjem karte može se lijepo vidjeti oko 800 metara sjevernije od kote 2702 m jedan vrh koji je viši za tri horizontale, što znači barem 60 metara. Na terenu se i prostim okom može vidjeti da je ta kota uistinu viša. O tome sam već prije pisao (»Naše planine« 1951. god., u članku »Planine Makedonije«) predloživši radi razlikovanja tih vrhova imena Veliki i Mali Turčin, što je od planinara bilo i prihvaćeno (danas su ti vrhovi dobili ime M. i V. Ttov vrh).

Na tu činjenicu prvi je upozorio D. Vidanović, beogradski planinar u članku »Turčin 2760 metara?« (Godišnjak PS Srbije za 1950. godinu, Beograd, 1951.) dodavši da u masivu Turčina postoji još i treći vrh od 2700 metara koji se zove Bagrdan. Taj članak potakao je J. Senderdija, da kao dobar poznavalac toga problema objasni, kako to da najvišem vrhu Šar-planine nije označena visina. U svom članku »Gdje leži najviši vrh Šar-planine« (»Kroz planine« br. 3. str. 82, Beograd, 1952.) kaže da je i taj vrh kod detaljnog premjeravanja izmјeren. Geodeta-topograf odredio mu je visinu od 2762 metra i taj se podatak nalazi u originalnom elaboratu koji se čuva u arhivu. No jer je kota

2702 m bila mnogo pogodnija za geodetske svrhe, pošto je sa nje vidljiv marni vrh Ljubotena u sjevernom dijelu Šar-planine, izabrana je za triangulacionu točku I. reda, i visina joj je unesena u kartu. Mnogi pojedinci ipak ni tim objašnjenjem nisu bili zadovoljni, i razne grupe planinara pokušale su svojim skromnim sredstvima provjeriti razne verzije, što je trajalo sve do

Veliki Turčin 2762 m, najviši vrh Šar-planine, treći vrh Jugoslavije

Foto: Dr. Z. Poljak

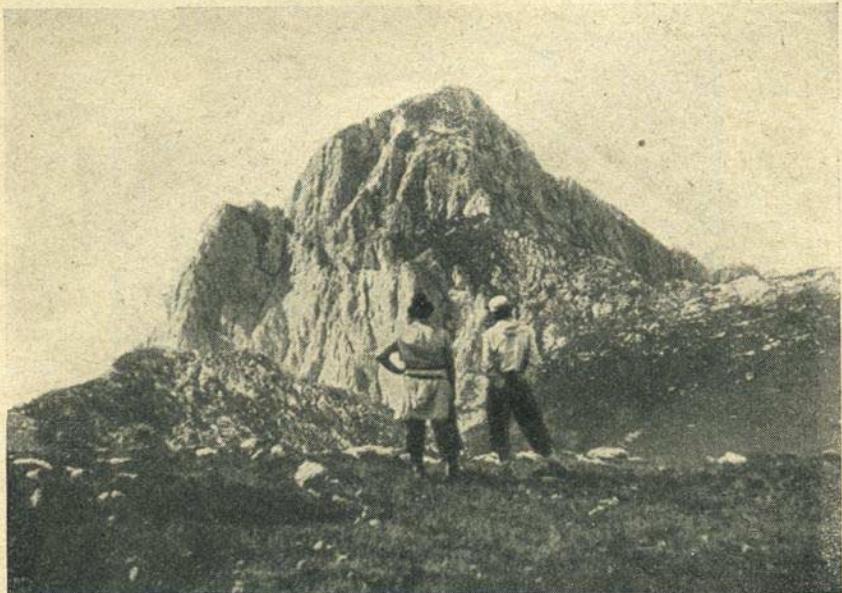
1953. godine, kada je Vojno-geografski institut JNA nivelmanjskim mjerjenjem ustanovio da je Veliki Turčin visok 2747 metara (vidi o tome članak prof. dr. A. Uroševića: »Visina Šar-planine« u časopisu »Naša domovina« br. 1, str. 11. Beograd, 1954. g.). Prema tome bi Veliki Turčin ipak bio najviši vrh Šar-planine i ujedno treći vrh u Jugoslaviji.

Poredak najviših planina Makedonije je slijedeći:

1. Golemi Korab 2764 m	7. Jablanica, Crni Kamen 2257 m
2. Šar-planina, Turčin 2747 m	8. Galičica 2255 m
3. Pelister 2600 m	9. Stogovo, Babin Srt 2242 m
4. Jakupica, Solunska Glava 2540 m	10. Kožuf, Dudica 2138 m
5. Kajmakčalan 2521 m	11. Bistra 2101 m
6. Dešat, Velibar 2374 m	

4. N. R. Srbija

Unutar granica N. R. Srbije najviši vrh je Đerovica 2656 m u Prokletijama. U našoj specijalki uneseno je pogrešno ime Đaravica, što je uostalom dosta česta mana naših karata. To je ujedno i najveća točka jugoslavenskog dijela Prokletija, dok je najviši vrh čitavih Prokletija Maja Jezerce 2694 m, koji se nalazi oko 5 kilometara južno od naše granice u Albaniji. Danas je ta činjenica neosporna i dugotrajne diskusije su završene zahvaljujući preciznom kartiranju čitave Albanije, koje su izveli talijanski kartografi neposredno prije prošlog rata.

Maglić 2386 m, najviši vrh Bosne

Foto: Dr. Z. Poljak

Međutim Đerovica i Prokletije nalaze se ustvari izvan Srbije na području Autonomne oblasti Kosova i Metohije, pa je prema tome najviša planina u užoj Srbiji Midžor u Staroj planini na bugarskoj granici.

Dakle, tabela najviših planina Srbije izgleda ovako:

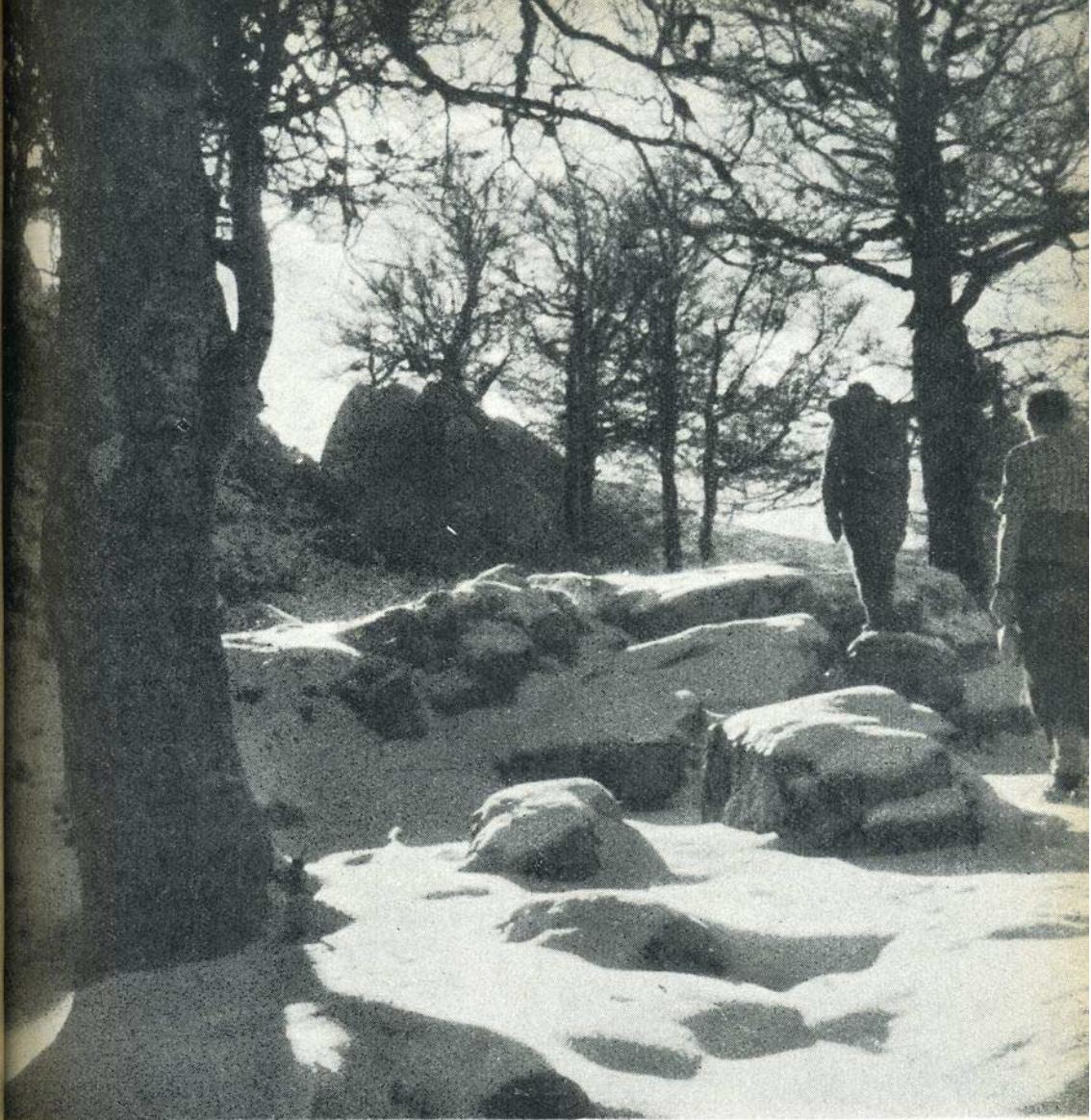
1. Stara planina, Midžor 2169 m	4. Golija 1833 m
2. Kopaonik, Suvo rudište 2017 m	5. Suva planina, V. Trem 1808 m
3. Besna Kobila 1922 m	

Autonomna oblast Kosmet

1. Prokletije
Đerovica 2656 m	2. Šar-planina, Bistra 2640 m
Marjaš 2530 m	3. Koritnik 2394 m
Žuti Kamen 2522 m	

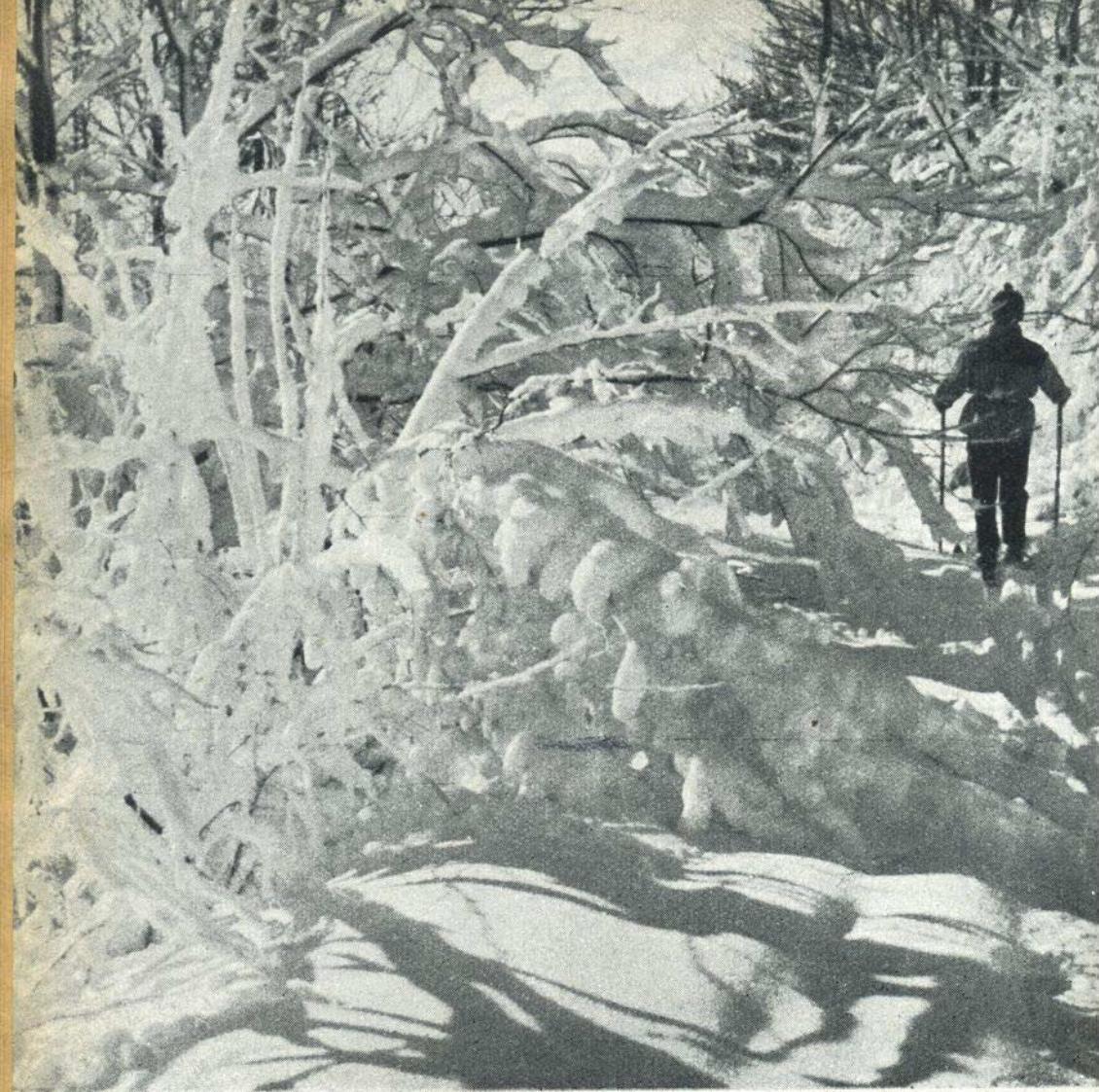
Autonomna pokrajina Vojvodina

1. Vršačka čuka 641 m	2. Fruška gora, Crveni Čot 539 m

Na Dinari — Dva člana ekipe I. repub. orient. takmičenja

Foto: B. Lukšić

Na putu za Pongračevu lugarnicu

Foto: E. Rakoš

5. N. R. Bosna i Hercegovina

1. Maglić	5. Vranica 2107 m
Maglić 2386 m	6. Treskavica, Pačkliješ 2088 m
V. Vlasulja 2337 m	7. Vran 2074 m
Studenac 2294 m	8. Bjelašnica 2067 m
2. Ljubišnja, Dernjačište 2238 m	9. Lelija 2032 m
3. Čvrsnica, 2228 m	10. Cincar 2006 m
4. Prenj, Zelena Glava 2123 m	

Maja Rosit 2522 m u Bjeliču, Prokletije

Foto: Dr. Z. Poljak

6. N. R. Slovenija

1. Julisce Alpe	2. Kamniške Alpe, Grintovec 2558 m
Triglav 2863 m	3. Karavanke, Stol 2236 m
Škrlnatica 2738 m	4. Slov. Snježnik 1798 m
Mangrt 2678 m	
Visoki Rokav 2646 m	
Jalovec 2643 m	
Razor 2601 m	

7. Deset najviših vrhova Jugoslavije

1. Triglav 2863 m	6. Mangrt 2678 m
2. Golemi Korab 2764 m	7. Borislajec, 2662 m (Šar- pl.)
3. Turčin 2747 m	8. Đerovica 2656 m
4. Škrlnatica 2738 m	9. Visoki Rokav 2646 (Julisce A.)
5. 2740 m, bezimena kota u Korabu	10. Jalovec 2643 m

Snježne lavine

Lavine su golemo, uspješno i strašno oruđe zimske prirode.

Tako govore i u tome se slažu svi stanovnici i posjetioc snježnih planina. To su i naučno dokazivali ljudi, koji su čitav život posvetili proučavanju lavina, kao što su dr. Wilhelm Paulche, Georg Bilgeri, C. J. Luther, Walter Flraig, Matija Zdarsky, predsjednik švicarskog instituta na Weissfluhjochu nad Davosom Melchior Schild, član meteorološkog instituta na Aljaski M. B. Sumer i među njima pionir našeg skijaškog sporta Rudolf Badjura i još mnogi drugi.

Lavine su svojom uništavajućom tutnjavom prijetile već ljudima, koji su, davno nekad, prvi naseljenici osamljene gorske doline u Alpama, Himalaji, Kavkazu, Andama, Karpatima, u Kanadi, na Aljaski, u Tibetu, u Patagoniji. Čovjek je bio prisiljen da prihvati nejednaku i nemilosrdnu borbu s pobijenjelim elementima prirode, među kojima su lavine pored nevremena, oluja, bujica, mečava i odronjenog kamenja bile najopasnije.

Držim da je potrebno, umjesno i uputno da se ove godine malo pobliže i detaljnije upoznamo sa ovim neprijateljem broj jedan.

Lavina je riječ latinskog porijekla, a znači klizati, padati. Stari su grčki i rimski historičari rano upoznali stanovnike gorskih krajeva i zabilježili velike opasnosti bijele smrti.

Hanibal, slavni afrički vojskovoda, morao se upoznati s alpskom zimom još godine 218 prije naše ere; kod prelaza preko Alpa ostalo mu je od 100.000 pješaka jedva 20.000, a od 20.000 konjanika jedva 6.000. Napoleonu je zima u Alpama nanijela veliki poraz godine 1.800. Taj slavni vojskovođa govori: »Tu se nismo borili s običnim, svakodnevnim neprijateljem; morali smo se boriti protiv moćnijih neprijatelja: leda, snijega, hladnoće i lavina«. Prvi put su lavine opisane još 1517. godine, a kasnije, godine 1786., slijedimo njihovu novu pojавu. One nemaju stalnih zakona, opasne su i za iskusne, a još daleko više za neiskusne ljude. Vjetrovi i snježne vijavice njihovi su graditelji i uzročnici. Ono što je puščana cijev za metak to su žljebovi, jaruge, točila i kamini za lavine. One nemaju stalni godišnji, dnevni ili satni red; odvaljuju se danju i noću, od prvih ranih jesenjih snjegova, preko čitave zime pa do kraja proljeća. Za odrone goleme masu snijega pogodne su sve strmine iznad 14 stupnjeva, a osobito travne padine iznad granice šuma.

Ljute zime ili zime lavina, kako ih nazivaju naši stanovnici i posjetioc planina, nisu stalne, redovne.

Zimi 1598./99. lavine su okrutno gospodarile Bohinjem, godine 1689. uništile su Montafonsku dolinu, pred dobrih 100 godina su lavine u Rateču uništile tri domaćinstva, zimi 1879. satrle su sve pastirske stanove na Velom polju pod Triglavom. Novija povijest lavina zabilježila je goleme žrtve. Još se živo sjećamo očajnih poziva u pomoć, koji su dolazili godine 1916./17. s dolomitskih, alpskih i karpatskih ratišta. Lavine su u prvom svjetskom ratu uništile preko 60.000 vojnika i oficira. Dan 16. decembra 1916. poznat je pod imenom »Crni četvrtak«; preko 10.000 vojnika poginulo je toga dana kao žrtve lavina. U najnemilosrdnije zime možemo ubrojiti zimu 1936./37., kad su lavine uništile pod Storžičem devet mlađih skijaša. Iste godine dobila je i Nanga Parbat zloglasno ime »Gora smrti«, »Gora lavina«, kada su noću 14—15. jula zbrisale sa svijeta IV. logorište i uništile sedam najboljih njemačkih alpinista

s Willijem Welzenbachom i Willijem Merklom na čelu, te devet nosača pod vodstvom Gay Laya. Ovim brojnim žrtvama posvećen je članak, kao opomena svim planinarima, skijašima i alpinistima.

Zime lavina osobito su se često pojavljivale posljednjih godina. Zimi 1950./51. snijeg je porušio stari talijanski planinarski objekt na sedlu Doliču, pod Triglavom. Mećave su uništile tek sagrađeno sklonište IV. na Rušju, pod Dolkovom Špicom, lavine s Mojstrovke ozbiljno su ugrozile Tičarjev dom na Vršiću, a prouzrokovale su i tri smrtna slučaja u planinama. Iza ove ljute zime slijedi teška 1951./52., kad su lavine poharale u Slovenskom primorju šume i sela, a zabilježene su i velike lavine u području Šar planine i Prokletija. Prošle godine je teška sudbina snašla stanovnike Mavrova.

Hrabrost nije uspješno oruđe protiv lavina. Lavinske nesreće možemo sprječiti samo promišljenim i trijeznim djelovanjem.

Na sprečavanju lavinskih katastrofa rade brojni učenjaci, fizičari, kri-stalografi, geolozi uz alpiniste i skijaše. U alpskim selima, na Aljaski, u Južnoj Americi, Himalaji, a i kod nas, rade naročiti geografski instituti sa zadaćom da prouče pojave i uzroke lavina.

Snijeg je skupina kristala, građenih vrlo fino i sitno. Snježni kristali dodiruju se međusobno tek u neznatno malim dodirnim točkama, a tu se stalno zbivaju kristalografske promjene: kristali se tope i nanovo zaledaju, kristaliziraju, talože, a to je moguće radi njihove labilne građe. S promjenama oblika kristala mijenja se i obujam i težina snijega, ravnoteža se narušava, snježne se mase pokreću i počinju kliziti u dolinu. Ove nagle promjene pospješuju glasovi, zviždaci, promjene temperature i težina snježnih površina. Brzinom munje pokrenu se snježne mase s planine, padaju, jure i nemilosrdno uništavaju sve na što nađu na putu.

Labilnost je snježnih kristala i slojeva tolika, da se lavine pokrenu i od zvonjave, a pogotovo od težine grupe skijaša ili penjačkog naveza. U nekim krajevima pokreću se lavine na umjetni način, minama, puščanim pucnjevima ili detonacijom minobacača i topova.

U glavnom razlikujemo dvije vrste lavina: suhe i mokre. Suhe su mnogo opasnije za šume, naselja i ljudе, jer svagdje nemilosrdno razore sve do čega stignu, ljudе ugušuju trenutačno. Odvaljuju se pri niskim temperaturama jeseni i zimi, čim zapadnu veće količine snijega. Mokri usovi također nanose teške štete šumama i naseljima, a kod ljudi uzrokuju prelome, ogrebotine i smrznutja, ali dozvoljavaju mogućnost da unesrećeni živi u snježnoj masi preko 48 sati. Odronjuju se drugom polovinom zime, proljećem i u rano ljeto.

Potrebitno je, da se svi stanovnici i posjetioci planina upoznaju sa velikom opasnošću lavina.

Što da radimo kad se pokrene lava?

Neposredno nakon svježe palog snijega ne treba odlaziti u brda.

U početku svake planinarske, skijaške ili alpinističke ture treba uvijek voditi računa o sretnom završetku. Opskrbimo znanjem i opremom sve sudionike puta.

Poslušajmo dobranamererne savjete domaćih stanovnika i iskusnih ljudi. Snježne strmine ne treba prelaziti nisko ili sredinom, nego treba nastojati da ih prelazimo više pod stijenama. Pokušajmo slijediti tragove životinja.

Svako kretanje snježnim strminama neka bude strogo disciplinirano. Vodič odgovara za čitavu grupu ili navez. Neka postavi svijesnog posmatrača, koji treba da svim čutilima pazi na snježne mase, vjetrove, temperature i promjene vremena.

Prije nego što priječimo snježne padine pojačajmo pažnju, povećajmo razmak među ljudima, oslobođimo ruke iz stegnutih zamki, skije iz vezova i naprtnjaču — sve što bi nas stezalo i moglo smetati pri spasavanju i bijegu od lavine. Hodati treba u izmjenjenom koraku. Zabranimo pitanja i zov.

Pred turu se treba upoznati sa konfiguracijom terena koji se želi priječiti. Budimo uvijek u planinama plemeniti drugovi. Nikada se ne smije izgubiti prisutnost duha i zaboraviti na ugrožen položaj druga. U slučaju nesreće moramo brižljivo slijediti unesrećenog, odmah označiti mjesto gdje smo ga zadnji put vidjeli, smješta pristupiti traženju s nacrtom i kopanjem makar najprimitivnjim sredstvima (skijama, rukama). To ne smijemo napuštati, prekidati, do konačnog uspjeha, usprkos opasnostima, hladnoći i umoru. Neka se postavi promatrač radi mogućnosti novih lavina. Kod traženja postradalih ispod lavina vrlo je dobro upotrijebiti lavinske pse, sondirne cijevi i ostali tehnički pribor.

Kad nađemo unesrećenog budimo oprezni; moramo ustanoviti da li je zagušen, ima li slomljene udove, rebra ili koji drugi dio tijela, ima li ozebljine ili smrznuća. Tek na osnovu tih nalaza pristupamo pravilnom pružanju prve pomoći (umjetno disanje, prijevoz). Pri traženju i spasavanju ne smijemo nikada izgubiti prisutnost duha. Brza pomoć često spasava život. Uvijek i svagdje treba imati na umu, da je mnogo bolje i uspješnije spriječiti lavinske nesreće, nego li spasavati postradalog.

U brdimu treba nastojati da na vrijeme nađemo put za povratak. Ne smijemo precijeniti svoje sposobnosti, znanje i opremu, a vrlo se često i teško osvećuje potcjenjivanje velikih opasnosti u planinama, osobito zasnježenim i dozrelim za lavine.

Noću, u gustim maglama i ostalim teškim uslovima nikada ne smijemo dopustiti da dođe do potpune iscrpenosti. Treba da pravovremeno pronađemo odgovarajuće i sigurno sklonište, da nas štiti od studeni, vlage i premorenosti. Pametna odluka ne dopušta poraz! Promišljeno i trijezno djelovanje rješava često i krajnje kritične i na oko bezizlazne situacije.

Od jeseni pa do proljeća planinama praše snježni vjetrovi, lavine tutnje svoju pjesmu, grebenjem vijore snježne zastave, potiljci vrhova blistaju na suncu. Snjegovi zametu sve putove i tragove što vode u planinski svijet. Gore žele da ostanu same, bez razigranih skupina ljudi, što ljeti žele da upiju ljepotu, veličinu i blagodarni mir gorja, golema magična sila sada privlači i mami drske i poduzetne, koji su spremni da se bore za naročite doživljaje. Neizmjerna bogatsva leže zimi u planinama. Darežljiva je zima i stotinama čari mami i nudi nezaboravne doživljaje. Treba se solidno oboružati znanjem i spremom, kojima ćemo prkositi ljutoj zimi, razornim lavinama i stotinama drugih opasnosti. Krećemo na put, koji će nam stostruko nagraditi sve naše napore, gdje ćemo borbenim duhom pretvoriti nemoguće u zbilju.

U planinama zapadne Bosne

VITOROZI

U planinskom lancu, koji se od Klekovače kod Drvara pruža prema jugoistoku sve do Cincara iznad Livna, Vitorozi planina uzima nekako centralni položaj. Visoravan Hrbljina sa Slovinj planinom, povezuje Vitoroge na jugu sa Cincarom (2006 m) i Malovanom (1828 m) razdvajajući Kupreško polje od Glamočkog, dok na sjevero-zapadu jedan kontinuirani šumski masiv spaja ovu planinu sa bogatim područjima Klekovače, Lunjevaće i Srnetice.

Sjeverni dio Vitorozi planine, sa samostalnim ogranicima Dulet (1347 m), Smiljevac (1650 m) i Čardak (1604 m), kojima se često daje naziv posebnih planina, prekriven je šumom, koja i danas, unatoč intenzivne eksploracije, predstavlja stanovito bogatstvo.

Medutim, Gola Vitoroga ili Veliki Vitorog (1907 m) sa Malim Vitorogom (1747 m), koji se nalaze nešto južnije, upravo svojim grebenom čine granicu između šumskih bogatstava sjevera i krških pašnjaka juga. Zbog izrazitih oprečnosti između južnih i sjevernih ograna planine nerijetko se samo greben Velikog i Malog Vitoroga smatra Vitorozi planinom.

Glavni pristupi na planinu jesu iz željezničkih stanica Podovi ili Čardak na 42. odnosno 51. km željezničke pruge Jajce—Srnetica, te iz Glamoča. Znatno su duži i teži putovi, koji idu iz Kupresa ili Zivna preko Cincara i Hrbljina. Najpodesniji put vodi iz Glamoča preko sela Dubrava i Pribelja direktno na Vel. Vitorog (oko 5 sati noda).

Nijedan od spomenutih putova nije obilježen (markiran). Na čitavoj planini nema planinarskih skloništa ili kuća. Po potrebi se može prenoći u barakama napuštene šumske manipulacije na 17 km šumske pruge, koja iz željezničke stanice Čardak ide gotovo do pod sam Veliki Vitorog (pruga danas ne radi!), ili u kolibama na Hrbljini. Sa posebnom dozvolom moguće je koristiti i lovačku kuću na Hrbljini. No, u svakom slučaju za dulji boravak na planini najbolje je ponijeti šator.

Vitorozi su uglavnom bezvodna planina, izuzevši kompleks Čardaka na zapadu, gdje ima više snažnih izvora. Voda za piće dobiva se topljenjem snijega iz brojnih vrtača, koje su razasute po planini. U selu Pribelja ima jedan slabiji izvor.

Zbog svojih relativno blagih i mirnih oblika Vitorozi sa alpinističkog gledišta nemaju osobite važnosti. S druge strane ova planina, na kojoj je fenomen krša naročito izražen (vrtače, jame, pećine, polupećine i dr.), speleološki zaslužuje posebnu pažnju. Vanredni smučarski tereni pružaju se južnim padinama glavnog grebena do Hrbljine i Glamočkog polja.

Od izvora pa do Jajca korito Plive prepuno je rastaljenog smaragda. Spočetka bistro zelena Pliva postaje pred starim gradom bosanskih kraljeva tamno zelene boje. Nikada mi se nije učinila ljepšom kao ove godine. Kao da i rijeka osjeća da će joj uskoro najljepši dio toka progutati grotlo hidrocentrale, pa nam se na vrelom suncu ranog kolovoža pokazuje raskošnijom nego ikada. Kao da želi da je više žalimo, i nju i njene stare vodenice, koje će uskoro jezivo zašutjeti na presahлом koritu, i osakaćeni vodopad, koji će zauvijek umuknuti.

vrstu Agonija Plivinog vodopada počela je prije više godina. Hidrocentrala će mu dokrajčiti samrničke muke. Umjesto debelog, bijesnog slapa pjenušave vode ostat će samo ispučala sedra prekrivena ljigavom mahovinom, kao tužni svjedok nekadašnjeg bijesa i moći jogunaste rijeke. Tako će Jajce pored brojnih spomenika nekadašnje slave i tragedije bosanskog kraljevstva imati i jedan spomenik iščeznule ljepote, kojeg ćemo hodočastiti sa istim poštovanjem kao i Medvjed Kulu, katakombe, grobnicu posljednjeg bosanskog kralja, toranj Sv. Luke ili zgradu AVNOJ-a.

Od Jajca stara šumska željezница ide sva usopljena dolinom Plive, ali ja bih želio da ide još laganje i pored toga što po programu trebamo do noći biti pod glavnim vrhom Vitoroga. U ovoj plodnoj dolini, prepunoj zasijanih njiva i livada, Pliva je nepoznatom putniku postavila nebrojene zasjede ljepote. Sprudovi, otočići i bistro zelena voda, koja se ljeska na ljetnom suncu i divno slijeva sa romantičkom svojih obala, neodoljivo privlače. A male vodenice bude u nama sjećanja na bajke o Liliputancima. Čovjek naprsto ne zna gdje bi razapeo šator za logorovanje. Jedno mjesto je ljepše od drugog. Čini mi se da se još samo na Soči mogu doživjeti slični utisci.

Što se više primičemo izvorima, Pliva postaje bješnja, pomamnija. Vlak se već penje uzbrdo tako da u daljini jasno vidimo ruševine starih gradina. Ostaci Soko-grada, na kojem već duže vremena odmaramo pogled umoran od pitomine i ljepote, podsjećaju nas da se nalazimo u nekadašnjem jezgru bosanskog kraljevstva.

Na izvorima Plive, gdje sve ključa u zelenilu i suncu, teško se oteti mlađenackoj ljepoti rađanja jedne rijeke. Ispod posljednjih, gotovo okomitih, padina Smiljevca buče snažni potoci, lome se niz blagi obronak i slijevaju u svijetlozeleni traku Plive, koja iščezava negdje tamo daleko, izvan dometa naših pogleda. Đerdani vodenica čuće na obalama razdraganih potočića. Rasklimatani im točkovi jedva odolijevaju udarcima žive vode. Da je Böcklin živ, čini mi se da bi na izvorima Plive našao drugi motiv svoga »Idealnog krajolika«, a Beethoven bi ovde komponirao drugu himnu radosći.

Iznad samih izvora željeznička pruga pravi veliku petlju i izvodi na Pljevske Podove. Za nepunih pola sata krajolik se potpuno mijenja. Umjesto pitome zelene plivske doline pred nama se pruža tipična krška visoravan, bezvodna i rohava. Iznad nje se uzdiže gustom šumom prekriveni Smiljevac. Nešto dalje prema istoku strši ogoljeli i obli vrh Djuleta. Pričaju da se na njemu ne može da održi nikakvo stablo, iako je relativno male visine. Ali zato djuletske livade, koje se pružaju preko samog vrha, služe kao odlične kosanice.

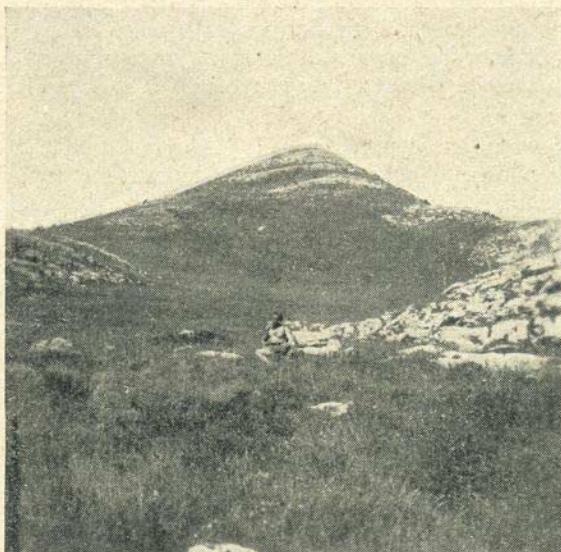
Nalazimo se pred vratima Vitoroga. Na maloj željezničkoj stanici Podovi (845 m), gdje smo iskrcali naše teške naprtnjače, čuvar pruge nas opskrbljuje vodom iz svojih skromnih zaliha. Dok nas sunce bezdušno prži jurimo kroz ovaj krški ambijent u pravcu juga ka debelom hladu šuma Smiljevac.

Poput pipaka nekog divovskog polipa staru bosansku šumu su duboko ispresijecali brojni šumski putevi, riže i nogostupi, — ti bjelodani dokazi žestoke eksploatacije. Svi ovi putevi i puteljci usmjereni su prema šumskoj pruzi, koja se uvukla sa svojim krakovima duboko u srce vitorioških šuma.

Pohlepno udišemo zrak, procijeden kroz krošnje starih stabala, iznad kojih se tek ponekad vidi po koja krpica neba, modra kao cvijet lana. Idemo dosta brzo i pored prilično strmog puta, jer nam ovde ne smeta ljetna jara, kojom je zrak izvan šume prezasićen. Prvi cilj nam je šumska manipulacija, koja se nalazi na 17. km pruge, a od koje nas dijeli blizu dva sata.

Naše specijalne karte, predratnog izdanja, u labirintu šumskih puteva nisu nam pružile očekivanu pomoć. Kroz šumu su prosječni novi putevi i novi krakovi pruge. Zbog toga smo u traženju pravog puta do manipulacije izgubili gotovo dvostruko vrijeme.

Štale i barake šumske manipulacije na 17. km zjape puste, jer pruga već godinu dana ne radi. Nalazimo samo starog čuvara kako se zabavlja sa svojim prašćićima. Pripravno nam daje hladnu snježnicu i priča da je voda ovdje najveći problem. Ovogodišnja mu je suša prije vremena iscrpila sve rezerve snijega, koje je još zimus brižljivo spremio u veliku drvenu burad.

Vel. Vitorog

Foto: H. C.

Od manipulacije nastavljamo dalje prugom, koja pokazuje sve znakove zapuštenosti. Između pragova raste trava, a gotovo do samih tračnica savijaju se žbunovi malina, kojih ovdje ima neobično mnogo. U doba zrijenja malina oživi ova šuma, jer brojni »malinari« danima tada sakupljaju slatke tamnocrvene plodove i snose ih u dolinu.

Na 21. km pruga se potpuno gubi. Tračnice i pragove više ne osjećamo pod nogama. Ulazimo u kršku dolinu, prepunu vrtača, koje prekriva žbunje malina ili šumskih ribizla i bujna netaknuta trava, visoka preko 3/4 metra. Na mjestima povaljano drveće postavilo je najčudesnije barikade. To je Janjska Vitoroga.

Pred nama se otvara pogled na glavni masiv Vitoroga. Poetski naziv ove planine stvarao je pri polasku u meni predodžbu vitkih, golih vrhova, koji se bijeli kao slonova kost uzdižu iz tamnog mira bosanskog gorja. Sanjao sam tada, da će doživjeti istu ili sličnu sliku kao na Korabu kada sam sa Šilo Verta ugledao nezaboravnu rezbariju ove najljepše makedonske planine, ili kada sam jedne mjeseceve noći iz doline Ljubaštice promatrao dva komovska

vrha, ili iz doline Ropojane Maju Čokištu¹). Ali kolikog li razočaranja. Pred nama stoje tri slabo izrazita, široko zaobljena vrha. Odavde je teško odmah utvrditi koji je od njih najviši. Ipak nakon dužeg promatranja zaključujemo da je najistočniji vrh, koji je sav zatravljen (za razliku od druga dva, koji su obrasli klekovicom a nešto niže stablima jelike), glavni vrh Vitoroga, Veliki Vitorog, ili kako ga narod naziva Gola Vitoroga, jedan od najvećih vrhova u zapadnoj Bosni.

Glavni masiv Vitoroga zatvara našu dolinu s južne strane, a sa zapada Crni Vrh (1761 m), sav pokriven već prorijedjenom crnogoričnom šumom. Naprosto je nepojmljivo kako se je teško kretati ovim krajem, gaziti po oštem kamenju, probijati kroz žbunje i gustu travu i pentrati se po čudesnim spletovima sagorjelog drveća. Ovo doduše nije neka minijaturna džungla, ili tundra. Ovo je jednostavno bosanska šikara. Jasno nam je da smo prvi put ostavili negdje prilikom silaska sa pruge. U travi ga jednostavno nismo primijetili.

Već tri sata se mučimo i pentramo, a još nismo pod Crnim Vrhom, ispod kojeg put ide prema vrhu Velikog Vitoroga. Crvenilo na zapadu nam najavljuje skori smiraj dana. Ne preostaje nam drugo nego da ovdje prenoćimo. Na jednoj zaravni spajamo naša šatorska krila. Vatru ložimo sa najvećim oprezzom, jer je oko nas sve suho kao barut, a vode nema nadaleko nigdje.

U praskozorje novog dana bili smo pod Crnim Vrhom. Brzo napredujemo uskim planinskim puteljkom, koji vješto vijuga između brojnih dubokih vrtaca i penje se uz brdo. U primitivnom bačilu Riste Mitića okrepljujemo se mlijekom i hladnom snježnicom. Stari gostoljubivi seljak čudi nam se kako smo se usudili prenoći u Janjskoj Vitorozi, tom leglu medvjeda, jedinih vlasnika malina i ribizla, koje rode u toj neugodnoj dolini. Priča nam usput i kako su vitoroške vrtace u IV. ofenzivi služile kao skloništa naroda iz okolnih sela.

Blagim usponom preko cvijećem išaranih pašnjaka, za nepunih 45 minuta od bačila stižemo na vrh. Promatran s juga Veliki Vitorog predstavlja pravilan stožac lagano nagnutih strana.²) Neposredno pod samim vrhom nalazi se omanja pećina, duboka kojih 25—30 m. Nastala je očito stropoštanjem krških slojeva. Pećina je bez ukrasa i bez vode. Otvor pećine otvoren je prema jugu, te u njoj nema ni snijega. U slučaju nepogode pećina može poslužiti kao dobro sklonište.

S kupastog vrha Vitoroga otvara se pogled na jedno gotovo sasvim novo planinsko područje. Na sjeveru se poput kostura kakve ogromne pretpotopne životinje bjelasa krečnjački greben divlje Klekovače, u čijim se stijenama susreću ne rijetki primjerici krupnog runolista. Izraziti nepravilni vrhovi Šatora i iz daljine rječito govore da je to najljepša planina zapadne Bosne. Ogramni masiv Dinare sa svojim okomitim stijenjem i nešto izrazitijom kulom Troglava podsjeća na kakvu staru suru tvrđavu. Na jugu se odmara glomazna piramida Cincara, sva išarana bijelim točilima, a nedaleko od njih strši vitki šiljati vrh Malovana, krška polja, Kupreško i Gla-

¹ Maja Čokišta (odnosno Maja Kakiš) jedan od vanredno lijepih vrhova Prokletija u dolini Ropojana na samoj albansko-jugoslavenskoj granici.

² Vel. Vitorog je pristupačan sa svih strana. Sa zapada je jedina smetnja klekovina. Čak i istočna strana vrha, za koju se tvrdi da nije pogodna za pristup (Isp.: Kroz planine Bosne i Hercegovine, str. 217.) ne predstavlja nikakvu osobitu teškoću.

močko, koja se gotovo uporedo pružaju od sjevera prema jugu, i pored izrazitog zelenila djeluju nekako muklo i ledeno. Međutim, našu pozornost posebno zaokuplja prostrana visoravan, koja se pruža prema jugu i rekli bismo spaja masiv Vitoroga sa Cincarom. To je Hrbljina. Blago zatalasana i puna tanjurastih vrtača ova visoravan, pastelno zelene boje, čija površina liči na rohavu sliku mjeseceve plohe, ostavlja zaista dubok utisak. To je onaj klasični primjer boginjavog krša, kojeg susrećemo u nešto užasnijem obliku na Sinjajevini.

Pogled sa Preodca na Šator planinu

Foto: H. C.

Čitava visoravan je išarana nepovezanim kolonijama šuma i načičkana je stalnim i privremenim naseljima. Na Hrbljini nema izvora, ali zato krške vrtače ovdje služe kao rezervoari vode. Jake bure preko zime komprimiraju ogromne količine snijega u vrtačama. Ovaj snijeg seljaci pokrivaju »murikom« t. j. otpacima sijena, koji ostanu iza ovaca, te preko ljeta tope i piju. Stoka se uglavnom napaja na rijetkim lokvama, koje se i ljeti zadrže na visoravni.

Kao i na nekim drugim planinama zapadne Bosne privremena naselja se i ovdje nazivaju košarama. To nisu, međutim, primitivni katuni, bačila ili savardaci, koje susrećemo u višim planinama kao ljetne stanove naših gorštaka. Košare su solidne brvnare, dobro zaštićene od vjetra i vlage. Zapravo narod u ovim krajevima košem ili košarom naziva samo brvnaru, u kojoj zatvara ovce i veliku stoku, dok pojatom zove spremište za sijeno. Koliba je čvrsta drvena kućica određena za stanovanje ljudi. I pored poput puškarniča malih prozora boravak u kolibi dosta je prijatan. Stropovi su izrađeni od dasaka ukrašenih ornamentima i šarama, što pokazuje svakako razvijeniji smisao za udobnost i ljepotu kod ovih gorštaka. Otvorena ogњišta redovito zamjenjuju zemljane ili željezne peći. Naročito je zanimljiv

zamršeni mehanizam brava na kolibama i košarama. Jaku drvenu polugu, koja zatvara vrata, moguće je pokrenuti tek kada se podignu drveni klinovi, koji upadaju prilikom zatvaranja u posebna ležišta u poluzi. A klinove podiže samo naročiti »ključ«, zapravo jedan komad plosnatog željeza izrezan i podešen točno prema broju i razmaku klinova. Ovo je svakako primjer originalne seoske »Wertheim« brave.

Na Hrbljini bi se teško moglo reći da postoje privremena naselja u pravom smislu riječi. Većina koliba i košara nastanjene su uglavnom kroz cijelu godinu. Naime, preko ljeta Hrbljina predstavlja jedan ogromni sjenokos, koji služi samo za sakupljanje stočne hrane. Ljeti stoka ostaje u selima, a tek u zimi se obično izgoni na Hrbljinu, gdje su uplašteni mnogobrojni stogovi sijena. Osim toga, užasne bure često potpuno očiste od snijega čitave prostore pašnjaka, te stoka i zimi može da pase smrznutu suhu travu.

Hrbljina sa masivom Vitoroga nije međutim atraktivna samo za planinara, etnologa, ekonomista, geografa ili sociologa, nego i za pasjonirane sakupljače rijetke divljači. U hrbljinskim šumama skriju se »ružavci«, tetrojebovi specijalne vrste.

Promatrani sa Hrbljine, ili iz svoga južnog područja, koje se zove Poljana Vitorozi, Veliki Vitorog je jedna obična široko razvučena greda, koja lagano pada od istoka prema zapadu. Južne padine Vitoroga, često puta dosta oštro usmjerene prema Hrbljini, predstavljaju vanredne smučarske terene na ovoj planini. Vjerujem da bi zaista bilo pravo otkriće voziti sa Velikog Vitoroga u Poljanu do Mrđanovih Košara, pa dalje na jug preko ustalasane Hrbljine, ili na zapad u Glamočko polje. Međutim, ovo su za sada samo u mislima projektirane smučarske staze. Nisam siguran da li će već ove zime netaknuti plaštevi snijega na Vel. Vitorogu biti išarani tragovima skija, a zimski mir ove daleke planine pomučen veselom vriskom razdraganih smučara. U Mrđanovim Košarama³) gostoljubivi domaćin Vojin Kopanja, — koji je tako gorko žalio što se ne možemo duže zadržati kod njega da nam zakolje i ispeče janje, — pozivao nas je da ga zimi posjetimo u njegovoj kolibi, najbolje u ožujku, kada su Vitorozi najljepši. Nismo mu smjeli obećati da ćemo to učiniti baš ove zime. Nesigurne zimske komunikacije sa Glamočem još nam ne daju nikakve garancije da možemo održati jedno ovakvo obećanje.

Ljetna zvjezdana noć je već davno sakrila košare i pojate po Hrbljini, kada smo opijeni mirisom tek pokošenog sijena ostavili iza sebe sada već mrku gredu Vel. Vitoroga i preko mehanih pašnjaka žurili k širokom seoskom putu, koji od Pribelje vodi u Glamočko polje.

U selu Dubravama dočekuje nas sparina ljetne večeri, koju do tada nismo osjećali. U daljini bliješe električna svjetla Glamoča, iznad kojeg se diže šumovita Staretina, a sjeverno od nje Šator, naš novi cilj, nova želja.

Slijedećeg jutra na sredini Glamočkog polja u Petrovom Selu sjedimo pokraj hladnih izvora i kao djeca se radujemo tekućoj vodi. U pjeni jutarnjeg sunca Vitorozi nam odavde izgledaju nekako sivi, ali i pored toga teško odvajamo pogled od ove planine, koja nam je darovala toliko novih doživljaja i iznenađenja.

³ Mrđanovi Koševi, koji su označeni na karti, popaljeni su za vrijeme rata. U neposrednoj blizini pogorjelih košara podignute su nove.

ŠATOR

Masiv Šatora sa Staretinom Planinom, koja je ukliještena između Glamočkog i Livanjskog polja, pruža se u smjeru sjeverozapad — jugoistok gotovo paralelno sa masivom Vitorizi — Hrbljina — Cincar.

Šator i Staretina predstavljaju bogata šumska područja, koja su išarana zelenim oazama planinskih pašnjaka i sjenokosa.

Najvažnije polazne točke za odlazak u Šator jesu Glamoč i Bos. Grahovo, a donekle i Knin. Iz Glamoča automobilска cesta vodi preko sela Radaslige na Staretinu, a odavde produžuje šumski put kroz romantični Dugi Do prema Šatoru (oko 4 sata hoda). Isto tako Glamoč je povezan cestom sa selima Popovići, odnosno Rore, koja se nalaze pod samim Šatorom i iz kojih je najbliži put do vrha planine odnosno do jezera. Iz Bos. Grahova šumska automobilска cesta vodi do sela i šumske manipulacije V. Tičeva, odakle se može direktno izaći na Jezerce pod Vel. Šatorom, ili preko sela Preodac uz Mlinski Potok na Bulino Vrelo i samo Šatorsko jezero ($3\frac{1}{2}$ — 4 sata hoda). Iz Knina vodi zaobilazni i dugi put preko sela Luke ili Peulje do Šatorskog jezera (10—12 sati). Putevi nisu markirani.

Planinarskih kuća ili skloništa nema na Šatoru. Za nevolju se može prenoći u napuštenoj seoskoj kolibi, koja je oko pola sata udaljena od jezera (u šumi!). Prije je bila lovačka kuća kod jezera, ali je uništena. U Dugom Dolu ima nekoliko kuća i koliba, koje mogu služiti za sklonište. Za duži boravak na jezeru ili uopće na planini najbolje je ponijeti šator.

Za razliku od Staretine, koja je bezvodna, Šator planina obiluje izvorima i pitkom vodom. Na obali samog jezera nalaze se dva odlična mala vrela. (Visoravan V. Tičeva je bezvodna!)

Glavna planinarska atrakcija Šatora je Šatorsko jezero sa kupertistom i lijepim vrhovima glavnog šatorskog grebena, te pitome oaze u podnožju planine, posebno Preodac. S alpinističkog gledišta moglo bi biti od interesa stijene Babine Grede, dok izrazitih kontinuiranih smučarskih terena na Šatoru nema.

*

U jednom kutu Glamočkog polja, sva u zelenilu, smjestila se bivša bosanska kasaba, a sada novi gradić, Glamoč. Brojne iskopine kamenih cista-taka rimskih kuća, hramova i kupatila sa divnim reljefima i natpisima, te dijelovi posuda i novca, zatim devet starih fortica, koje čuće po oko 'n' bregovima, te visoki, često i po 4 metra, nadgrobni spomenici muslimanskih velikaša sa kitnjastim istočnjačkim epitafima — bjelodano i danas dokazuju da je Glamoč od starih vremena pa sve do skora bio važan politički i saobraćajni punkt u ovom inače nekad vrlo nemirnom kraju Bosne.

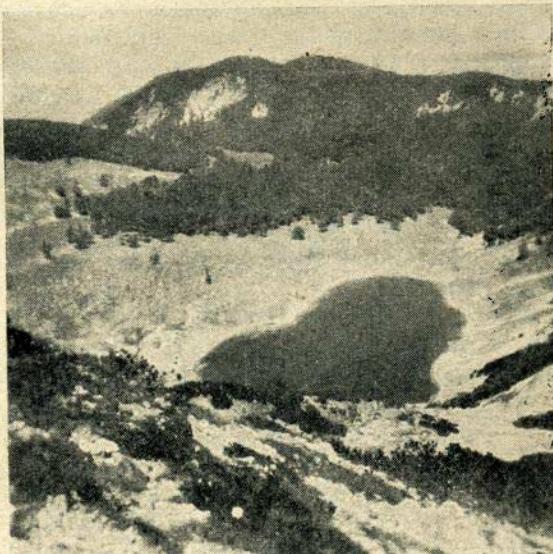
Danas Glamoč nastoji da iskoristi veliko bogatstvo svoje historije i vanrednu ljepotu svoje bliže¹) i dalje okolice, te da tako ublaži gorčinu, koju mu donosi svakodnevница ovih pasivnih krajeva. Gradić dobiva polako

¹ Jedan km od grada nalazi se u gustoj šumi odmaralište Busije sa modernim vilama za smještaj i bazenom za kupanje.

građansko pravo u našem turističkom životu. A još davno mu je slavu po cijeloj zemlji, pa i izvan njenih granica, prenijelo čuveno glamočko kolo, nijema igra bez glazbe, gdje igračima daje takt samo zveket đerdana i toka bogate narodne nošnje.

U Glamoču smo imali vremena da razgledamo tek najatraktivnije točke grada i da se snabdijemo novim rezervama hrane, jer kamion, koji je vučao burad vode na Staretinu, nije mogao čekati.

Novom šumskom cestom, koja također nije ubilježena u našim predratnim specijalkama, kamion nas vozi prema sjeveru rubom Glamočkog

Šatorsko jezero

Foto: H. C.

polja da se zatim oštrim okukama, savlađujući vrlo strme uspone, naglo uvuče u Staretinu.

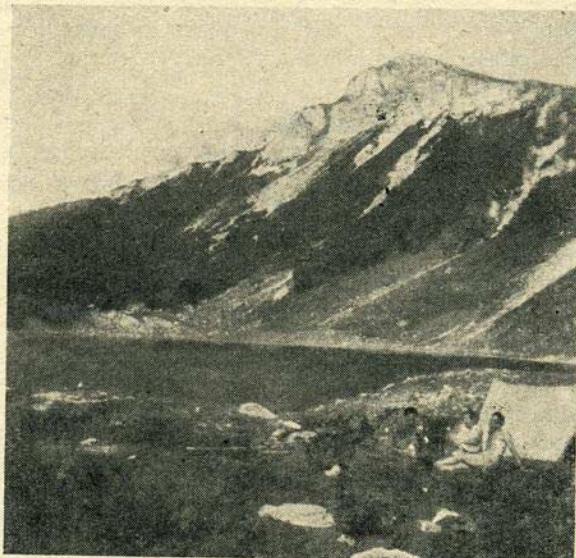
Ispod Kose (kota 1304) nalazi se proplanak Borik, gdje cesta lagano zavija prema jugu k još neiskorištenim šumskim bogatstvima Staretine. Ostavljamo kamion i šumskom stazom idemo prema sjeverozapadu. Iako ne vidimo čak ni u daljinu vrhove Šatora, osjećamo da nas naš put vodi upravo prema željenom cilju.

Drugi Do, koji uzduž presijeca sjeverozapadni dio Staretine, dolina je, koja se lako ne zaboravlja. Lijevo i desno po blago uzdignutim bregovima raste mlada bjelogorična šuma, dok se sredinom doline protežu bujni sjenokosi. U kasno proljeće ovdje mora da sve bliješti od cvijeća, boja i zelenila. Iz debelog hладa bukove šume nekako stidljivo viri po koja kućica ili pojata.

U čitavoj dolini vlada neki pobožni mir ljetnog popodneva, kojeg čak ne remeti ni viša rijetkih kosaca. Pred nama još prilično daleko na sjeverozapadu strše dva vrha Šatora prema kojima se sunce lagano nagnije.

Iza Borove Glave lagana poprečna usjeklina Međugorje, — kojom ide i seoski put iz Glamčkog u Livanjsko polje, — rekli bismo čini granicu između Staretine i Šatora. Bogati sjenokosi i proplanci vode nas sada ispod Velike, Srednje i Male Šatorske Lisine, da se doskora izlazeći iz šume nađemo pod dosta oštrim usponom, kojim jedva vidljivi puteljak vijuga na prijevoj, u škare između Babine Grede i ostalih vrhova Šatora.

Glavni masiv Šatora čini lanac kupastih vrhova, koji se pružaju počevši od Malog Šatora na istoku (1768 m) do Velikog Šatora na zapadu,

Babina Greda iznad Šatorskog jezera

Foto: H. C.

glavnog vrha planine (1872 m). Nekako na sredini lanca nalazi se krečnjačka Babina Greda (1862 m), pod kojom je smješteno Šatorsko jezero.

Iako šatorski vrhovi nemaju one vitkoće i elegancije kao recimo skupina Lupoglava ili Otisa na Prenju, ili skupina Vel. Vitla ili Vrste na Bioču, ili možda lanac Minin Bogaz — Bezimeni Vrh na Durmitoru, — ipak masiv Šatora gledan sa svake točke djeluje vrlo impozantno i privlačno. To je masiv, koji u nama ne budi onaj toliko poznati i dragi osjećaj gluhe stravičnosti, kakav imamo u dalekim osamljenim planinama, nego želju za pjesmom i vrisak radosti. Ali pored toga Šator je planina, kojoj je teško odoljeti i koja s punim pravom nosi naziv najljepše planine zapadne Bosne.

Veliki Šator, najviši vrh planine, predstavlja glomaznu široko zaobljenu kupu, čije su strane nekako blago nagnute. Da nije drvenog triangulacionog znaka na njemu teško bi bilo iz podnožja odrediti bez dužeg promatranja da je to zaista glavni vrh.

Kosturi suhe, sagorjele klekovine pokrivaju gotovo sa svih strana Vel. Šator, tako da treba dosta vještine da do vrha dođemo bez ogrebotina i bez poderane odjeće, ukoliko se ne koristi zaobilazni puteljak.

Teško je reći da li se sa Velikog Šatora pogled više lijepi za sive plavičaste planine, koje zatvaraju horizont u daljini, ili za duguljasta krška polja, ili za pitome oaze, među kojima se u ovom području dinarskog krša ističe naročito ravni svijetlozeleni Preodac.

Fizionomije planina do kojih dopire naš pogled sa Velikog Šatora određenije su i izrazitije nego sa Vel. Vitoroga. Na ogromnom zidu Dinare, kojeg je priroda kao namjerno postavila na granici Bosne i Dalmacije, vidi se gotovo svako točilo, svaka pukotina. Sasvim na jugu u ljetnoj izmaglici je prijevoj Prologa, jedini značajniji prelaz preko Dinare, kojim je stoljećima prolazio put od Sinja do Livna. Malo je starih putopisaca, koji su putovali iz Dalmacije u Bosnu ili obratno, koji bez užasa ne govore o ovom prijevoju, gdje su vječno vrebale zasjede hajduka ili nevremena.

Sa vrha Vel. Šatora uzaludno je pogledom tražiti Šatorsko jezero. Ono je kojih 400 m niže, dobro skriveno pod strmim liticama Babine grede, koje ga u jednom širokom luku zatvaraju sa južne strane i tako nam daju dojam da se jezero nalazi u ogromnom, bijelom lijevknu nekog ugašenog vulkana. Morenski nanosi, koji se spuštaju u jezero, jasno nam govore o njegovom glečerskom porijeklu.

U kamen usječeni puteljak silazi u lukovima sa šatorskog prijevoja do obale jezera. U tamnozelenoj vodi, neobično ugodne topote, ogledaju se izgrižene litice Babine Grede i Šatora. Po obalama je razbacano ogromno kamenje, koje je neka divovska ruka iskinula iz šatorske gromade i ostavila kao dokaz svoje objesne ubilačke snage. Svuda oko jezera vlada neki gluhi mir. Čak ni u hladu bukove šume, koja se pruža prema sjeveru, ne čuju se glasovi ni ljudi ni ptica. Vrlo brzo mi postaje jasno zašto je narodna fantazija oko ovog samotnog jezera isplela svoje čudesne legende.

Teško bi bilo napraviti neku uspjelu uporedbu između Šatorskog jezera i drugih sličnih planinskih jezera. Neki tvrde da po svome položaju Šatorsko jezero sliči Ridskom jezeru na Prokletijama. Oba jezera su osamljena i okružena lukom planinskih vrhova. Međutim, ova uporedba iz temelja ne odgovara. Ridsko jezero je mnogo divljije, stravičnije i ljepše. Na registru ljepota ono стоји daleko iznad Šitorskog jezera.

U prošlom ratu Šatorsko jezero postalo je grobnica velikog broja ljudi, žena i djece. Bježeći od neprijatelja narod je našao zbjedište na obalama jezera. Ali mećava, glad i snježne lavine, koje se u rano proljeće ruše u jezero sa vrhova Šatora, napravile su pravi pogrom među izbjeglicama.

O ovoj užasnoj tragediji priča nam sa najvećim poštovanjem seljak iz Preodca, kojeg smo našli kako na padinama Šatora kopa »srčanik«. Tuži se da je ova ljekovita biljka gotovo istrebljena na planini, jer je mnogi kopaju, suše i prodaju zadruzi po 160 dinara za 1 kg.

Od Šatorskog jezera prema sjeveru par puteva vodi do obližnjih naselja. Među njima je najljepši onaj koji se kanjonom Mlinskog potoka spušta do Preodca.

Silazeći kojih sat i pol niz potok, zaštićeni hladom prvo bjelogoričnih a zatim crnogoričnih stabala, zastajemo na granici šume iznenađeni neочекivanom ljepotom. Kao dlan ravno pruža se pred nama svjetlo zeleno polje Preodca, načičkano plastovima sijena i stadima ovaca. Par sela šećurilo se na rubovima polja, koje je gotovo sa svih strana opkoljeno šumom. Brda su gola samo tamo na suprotnoj strani, gdje leži usjek rječice

Brzice i Vrelo Potoka, prirodnih odvoda Mlinskog i Šatorskog potoka. Na strmoj litici rijeke strše visoko razvaline Momčilove kule. Vitki dvozubi toranj para horizont, osvijetljen suncem na zalazu.

Penjući se seoskim putem prema zapadu na visoravan Vel. Tičeva, stalno se obaziremo nazad. Nije lako ostaviti Preodac, vanredne poglede na Šator i Momčilovu kulu. Iako neizmjerno volim ljepotu arhitekture surih golih planina, ipak moram priznati da sam ovdje morao podleći nasilju pitome ljepote Šatora i Preodca, ljepote, koju je jedino u stanju da dočara fantazija starih slikara romantičarske škole.

Sa bezvodne visoravni Vel. Tičeva, koja je sva prekrivena pašnjacima ili gustom šumom, pružaju se jedinstveni vidici na divovsku oreolu Šatora. U ovom zabačenom selu, kojeg samo šumska cesta duga 21 km veže sa Bos. Grahovom, razapinjemo šator kod velike radničke barake. Iako smo tek u kolovozu, noć je neobično hladna. Duboko se zavlačimo u naše vreće. Čak i Nadi, koji je čitavo vrijeme glavu okretao prema izlazu Šatora tvrdeći da su mu na ovoj turi noge važnije od glave, sada spava u normalnom položaju.

U svitanje novog jutra kamion šumske manipulacije vozi nas prema Bos. Grahovu. Iako smo veseli, jer nas čekaju novi susreti na Velebitu, odnosno usponi na Bioču i Magliću, kamo nas dalje u raznim pravcima vode naši putevi, ipak neka prikrivena sjeta kopka u nama. Čini nam se da smo na Šatoru ostavili nešto tako drago i blisko.

Ante Pintarić, Osijek

Na izvoru Kupe

Delnice su najprikladnija polazna točka za izvor rijeke Kupe. Iz Delnice se ide 12 km dugom cestom za Crni Lug, u to tipično selo Gorskog Kotara, okruženo bukovom i crnogoričnom šumom. U selu je osnovna škola, pilana i uprava šumarije. Seljacima je glavno zanimanje rad na eksploataciji šuma, a uz to se bave još i stocarstvom. Crni Lug, kao i ostala sela, snabdijeva mlijekom grad Rijeku. Domoroci sade nešto krumpira, zelje i žob, ali te kulture vrlo kasno dospijevaju zbog izrazito gorske klime. Selo i okolina obiluju oborinama i vlagom, koje uvijek ima dovoljno. Ljeto, kako ga doživljujemo mi u ravnicama, vrlo je kratko. U takvim krajevima odlično uspijeva smrčka i jela. U šumama ovog kraja ima dosta divljači: srna, divljih svinja, medvjeda, nešto kuna zlatica, jazavaca, vukova, tetrijebova i t. d. Prošle zime vuk nije bio baš čest gost, ali divljih svinja bilo je mnogo. Ovdje su divlje svinje mnogo veće, više nego u šumama Slavonije. One ovdje nemaju toliko hrane kao u ravnicaškim šumama, pa se toliko ne debljaju. Mnogi ubijeni primjerici svjedoče o tome. Jazavce rado jedu ljudi u ovo doba, jer više ne smrde kao u proljeće. Medvjedi ne napadaju ljude niti stoku, pa nisu opasni.

Iz samog sela vidi se dio Risnjaka i to Mali Risnjak. Moj cilj bio je izvor Kupe. Iz Crnog Luga krenuo sam cestom prema selu Razloge, a to je selo nedaleko samog izvora. Cesta je većim svojim dijelom tek nedavno izgrađena radi iskoristavanja šumskog blaga ovoga kraja. Nedaleko pilane u Crnom Lugu treba paziti na raskršće cesta, jer lijeva cesta vodi u Gerovo, dok desna cesta vodi preko Biljevina u Razloge.

Na uzvisinama desno od ceste, idući iz Biljevine prema Razlogama, pronašao sam na više mesta stabla tise (4 do 5 komada u grupi) u zajednici sa bukvom i jelom. Idući cestom 9 km stiže se u selo Razloge, koje leži na nadmorskoj visini od 555 metara. Selo sada broji 90 ljudi u 18 kuća. U selu postoji osnovna škola. Prije II. svjetskog rata tu je bilo 90 kuća, ali su talijanski fašisti popalili selo, a narod koji nije uspio pobjeći, pobili. Prije rata iz ovog sela otišlo je dosta ljudi u Ameriku tražeći kruha. Zanimalo me porijeklo imena ovog sela. Domoroci su mi rekli da je selo dobilo svoje ime po tome što su nekad Turci na tom mjestu istovarivali, »razlagali« tovare, terete, koje su nosili konjima iz Crnog Luga u Osilnicu, selo na drugoj obali Kupe.

Stanovnici ovog sela rade kao šumski radnici ili lugari po okolnim šumama. Vrlo su gostoprimaljivi, a imaju odlično kiselo mlijeko, svježi sir i maslac koji dobro dođe slučajnom putniku.

Okolina sela Razloge obrasla je šumom jele rebarače, koja raste na dubokim tlima. Osim šuma ima i livada vlasulje i rosulje (agrostis). Gledajući iz sela vidi se na sjeverozapadu velika stijena ispod koje je izvor Kupe. Od sela Razloge nastavlja se staza nizbrdo kroz bukovu šumu, do samog izvora (oko 20 min. hoda). I evo me na izvoru Kupe!

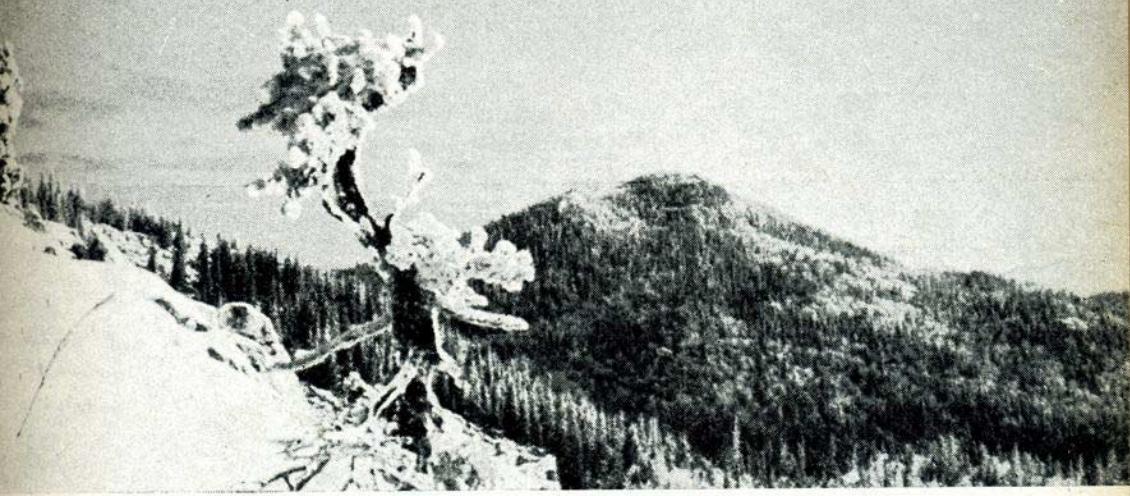
Ukoliko čovjek nije unaprijed pročitao ili čuo o tom izvoru, ostat će malo iznenaden onim što vidi pred sobom kao izvor! Obično zamišljamo izvor kao slap (veći ili manji!) koji izbjija iz stijene. Ovdje toga nema, ali prizor zadivljuje. Plavo-zelena voda koja se nalazi u jednom bazenu radiusa oko 20 metara, daje utisak malog jezerca, a ne izvora. Voda na tom mjestu miruje i jedino za vrijeme velikih kiša kulja iz dubine tog bazena velikom snagom. Podzemnim putevima dolazi voda u taj bazen i puni ga vodom. Oko 120 metara nizvodno od bazena, izvora, počinje se korito spuštati i voda živahno poskujuje preko kamenja. Neposredno blizu jezerca na desnoj obali nalazi se u ljeti suho korito potoka Kraševice, koji za vrijeme kiša nabuja, nosi kamenje i sve što nađe na svom putu. U suhom koritu na pješčanom nanosu naišao sam na tragove medvjeda, koji se mogu često vidjeti u ovom predjelu. Ovih dana, po pričanju lugara krstari ovuda jedna medvjedica sa dvoje mladih medvjedića. Ono malo zobi što su seljaci zasijali, služi sada kao poslastica medvjedima.

Smjer toka Kupe, nizvodno od izvora oko 100 metara, ima smjer jugozapad-sjeveroistok, da poslije toga vijuga i probija se kroz divne predjele sve do svog ušća u Savu kod Siska.

Nadmorska visina izvora označena je na specijalnoj karti sa 327 metara, dok je moj aneroid pokazivao na tom mjestu visinu od 336 metara! Dakle nije me baš mnogo prevario.

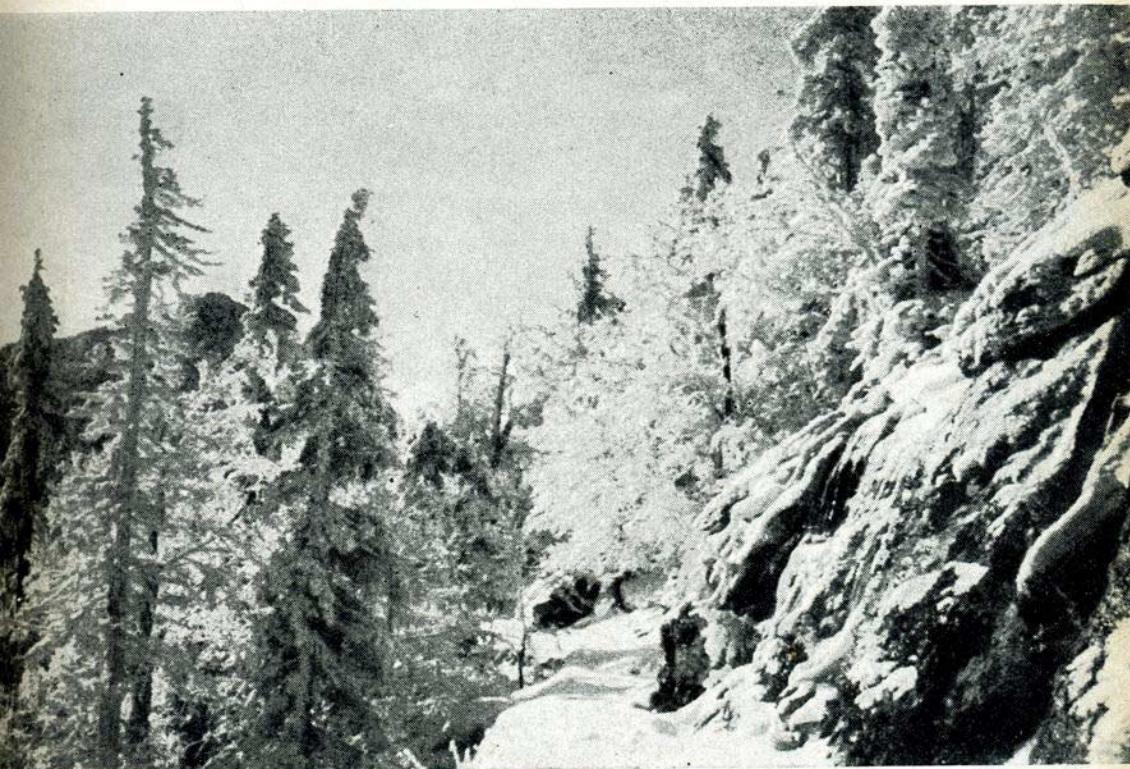
Sam izvor okružen je stijenama i padinama na kojima raste šuma crnog graba i crnuše (Ericeto, ostryetum Horv.) na južnim ekspozicijama strmih vapnenih padina, a na položitim padinama raste brdska bukova šuma (Fegetum croaticum montanum. Horv.).

Uska dolina kod izvora Kupe, pa dalje nizvodno, obrasla je vrištinama i livadama trave tvrdače. Voda na izvoru veoma je hladna i premda bistra, plavo-zelena boja mami čovjeka da se u njoj okupa, nitko ni ne pomišlja da se bac u nju. Vadeći kamenje iz vode na kojima buja život raznih ličinki bio sam prisiljen da to radim brzo, jer kod dugog zadržavanja ruke u vodi hladnoća djeluje već kao bol. U ovoj bistroj gorskoj vodi ima riba lipena i pastrva. Postrva je naročito »čudljiva« i malo koji ribič može je prevariti i odnijeti u

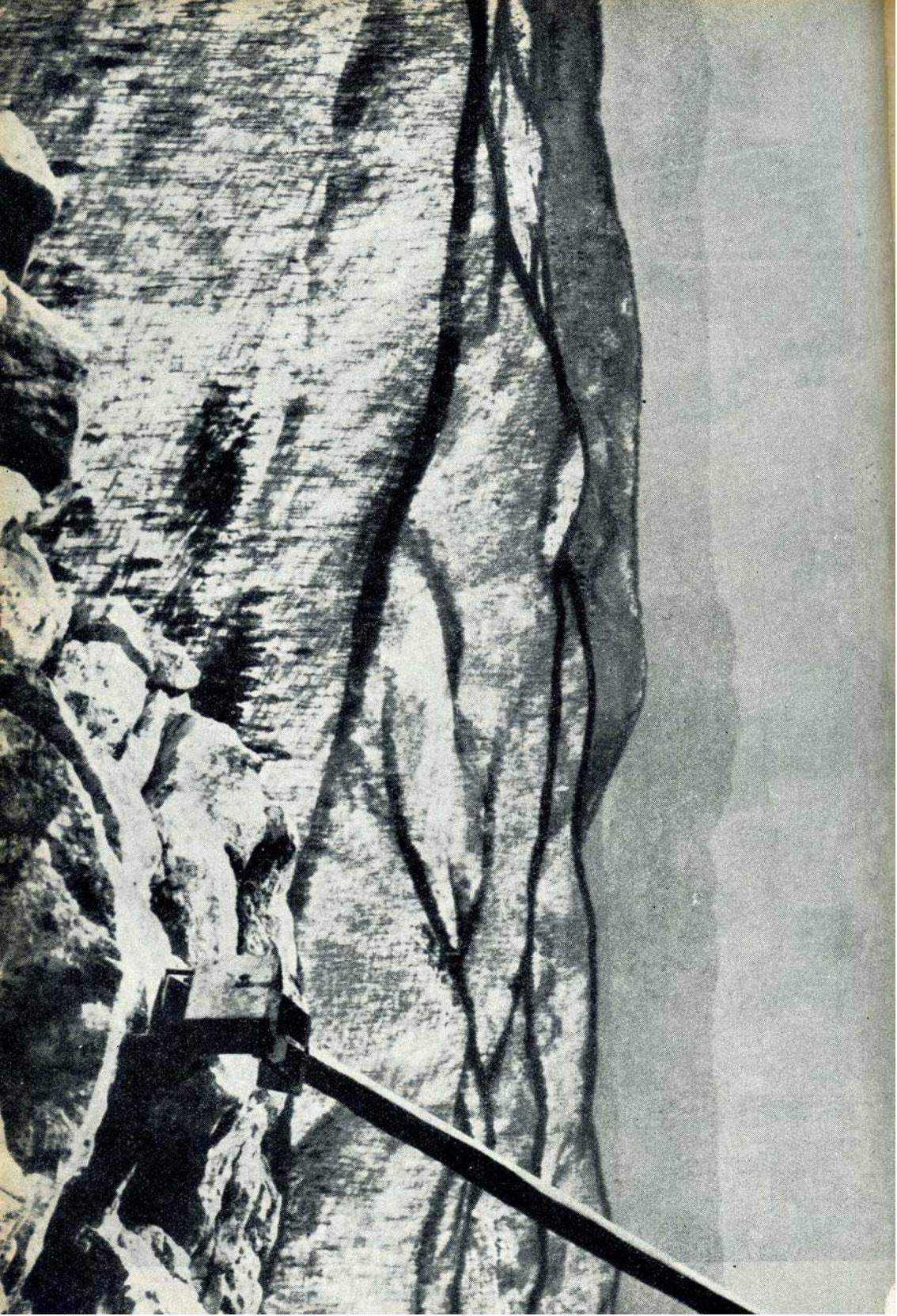
Mali Rajinac (Sjever. Velebit)

Foto: B. Kirigin

Premužićeva staza u snijegu

Foto: B. Kirigin

torbi kući, jer neće da »grize« pripremljenu meku kad to lovac želi! Lipena sam probao isti dan kako izgleda na tanjuru! To je vrlo ukusna i tečna riba bez onog tipičnog mirisa »po ribi.«

U hladnoj vodi na izvoru našao sam mnogo tulova sa ličinkama vodenog moljca tulara iz reda Tichoptera. Ženka tog kukca odlaže jaja u hrpicama u vodu. Ličinke, koje se razviju iz jajeta mekog su tijela, grade sebi kućice koje sljepljuju od pijeska, kamenčića, listova crnogorice, malih puževih kućica i raznih organskih otpadaka. Ove kućice, tulovi, služe im kao zaštita mekom tijelu. Zanimljivo je ljepilo koje luče ove ličinke, jer to ljepilo, kako sam spomenuo, veže u vodi razni materijal bilo organskog ili neorganskog porijekla. Ličinke dišu u vodi na t. zv. trahejne škrge. Kad narastu zatvore svoje tulove, postaju nepokretne i preobrazuju se u odrasli oblik kukca.

Osim toga hvatao sam po vodi interesantne crve spletene oko neke suhe grančice u čvoru velikom kao jabuka, a izgledaju kao tamno smeđe tanke žice ili kao suhe vitice vinove loze. Mjerio sam duljinu tih živilih »žica«. Najmanji je bio dugačak 15 cm, a najveći 33 cm. Te crve zovu žičari, strunaši, a zoolozi ih svrstavaju u Gordiidae. Vjerojatno su ih nazvali tako, jer ih često nalazimo u smotanim klupcima. Zanimljivo je razmnožavanje tih crva. Malena ličinka se zavuče u kakvu vodenu mušicu. Mušica bude plijen nekog većeg vodenog kukca koji sa plijenom navuče na sebe i parazita. Parazit-ličinka nesmetano živi i razvija se u svom domaćinu — kukcu. Kad se razvije i naraste onda izlazi iz svog domaćina kao neka tanka žica i to u vrijeme kad se kukac-domačin nalazi u vodi ili u blizini vode.

Vrijeme je odmicalo i ja sam se spremao za povratak, premda bih se još rado tu dulje zadržao.

Izvor rijeke Kupe je doživljaj koji se ne zaboravlja. Sjećam se kako su nam predavači u školi pokazivali na karti izvor Kupe sa riječima »Izvire ispod Risnjaka.« Mi kao daci, kad smo odgovarali lekciju, opet smo kao papige ponavljali »Izvire ispod Risnjaka.« Zamišljao sam kao dječak, da kad dođem na Risnjak da će ugledati, negdje u blizini, negdje »ispod« i taj izvor. Ali treba se dobro nahodati od Risnjaka do izvora Kupe. Po mom proračunu vrh Risnjaka je u zračnoj udaljenosti nešto preko 8.000 metara.

Tura na izvor Kupe preporuča se za vrijeme starnog vremena, jer kiša i magla pokvare doživljaj ovog lijepog kraja.

O planinarskim „transverzalama”

Zadnjih godina je među našim planinarima mnogo interesa posvećeno ideji o planinarskim transverzalama a u vezi s uspješno izvedenom transverzalom u Sloveniji. Naročito je među mlađim planinarkama u Zagrebu ta ideja postala vrlo popularna i sve se više ističe opravdana želja da se po uzoru na Slovensku izvede i Hrvatska planinarska transverzala. Ima dovoljno poletnih planinara koji bi se zainteresirali za takav način planinarenja i rado angažirali na takvom poslu. Za dokaz tome neka nam posluže mnogobrojni planinari iz Hrvatske, koji su prošli slovenskom transverzalom bilo u cijelosti bilo djelomično.

Za one naše čitače koji nisu informirani o toj velikoj uspješnoj akciji slovenskih planinara ukratko ćemo objasniti o čemu se radi. Prije 3—4 godine markiran je put kroz čitavu Sloveniju koji vodi preko svih značajnijih planinskih skupina, dotičući se svih najviših vrhova i čitavog niza planinarskih kuća. Put počinje u Mariboru i vodi preko Pohorja, Karavanki, Savinjskih i Julijskih Alpa u pravcu Slovenskog primorja. Kod toga su većim dijelom iskorišteni postojeći markirani grebenski putovi koji su tom prilikom među sobom povezani. Ova markacija koja je duga nekoliko stotina kilometara označena je brojkom 1 na crtanom iznad markacije, i to zato da bi se mogla razlikovati od ostalih markiranih putova. Svaki planinar koji prođe čitav put, koji traje oko mjesec dana, dobiva kao priznanje posebnu značku transverzale. Kao dokaz da ju je prošao mora predložiti otiske žigova određenih planinarskih kuća i vrhova otisnutih u posebnom planinarskom dnevniku koji je specijalno za tu svrhu štampan i opskrbljen zemljopisnom kartom sa ucrtanim putem. Odaziv je bio priličan. Mnogi su ovdje iskoristili svoje godišnje odmore, a iskoristit će ga i slijedeće godine da obidu dionice koje nisu stigli prije proći.

Razumljivo je da je s vremenom i među hrvatskim planinarkama nikla misao da se po uzoru na Slovensku provede i Hrvatska planinarska transverzala. Bilo je o tome već i konkretnih prijedloga koji su iz nekih planinarskih organizacija doprli i do Planinarskog saveza, pa se i u okviru tog našeg najvišeg foruma već raspravljalo o tom pitanju, no nažalost bez pozitivnih rezultata. Do danas se nije došlo dalje od konstatacije da bi to bilo korisno i preporučljivo ali i vrlo teško provesti zbog materijalnih i tehničkih poteškoća.

Ako objektivno procijenimo našu situaciju i uzmemu u obzir sve faktore koji mogu utjecati na ostvarenje Hrvatske planinarske transverzale doći ćemo do zaključka da ostvarenje takvog plana zasada kod nas ne dolazi u obzir. Još jedamput ponavljamo, nema sumnje da je ta misao dobra i korisna, ali je vrlo teško, ako ne i nemoguće, jednostavno je presaditi na teren naše republike, ne uzevši u obzir naše specifične prilike i okolnosti. U čemu su teškoće?

1. Ako bi po uzoru na Slovensku planinarsku transverzalu pokušali i na području N. R. Hrvatske povući jednu liniju koja bi povezivala sve planine, vidjeli bi jednu ogromnu razliku. Naime, dok je dužina najveće linije koju možemo ucrtati na zemljopisnoj karti Slovenije svega oko 200 kilome-

tara, takva bi linija u N. R. Hrvatskoj, obzirom na dužinu republike i formu potkove, bila oko četiri puta duža, ili drugim riječima, umjesto mjesec dana za taj bi put trebalo oko četiri mjeseca.

2. Linija koja bi prošla duž čitave N. R. Hrvatske ne bi se mogla nazvati transverzala, jer taj pojam označava poprečan smjer, pa ako bi htjeli upotrebiti izraz adekvatan **transverzali** mogli bi uzeti termin **longitudinala**, koji označava uzdužni smjer. Međutim, namjeri i smislu takvog pothvata više bi odgovarao termin **magistrala**, koji označava glavni smjer, pa ćemo se od sada umjesto transverzalom služiti tim imenom. Izraz transverzala koji se upotrebljava u Sloveniji za njihov planinarski put je pogrešno izabran, no mi ovdje ne ćemo ulaziti u pitanje, zašto su izraziti grebenski i uzdužni put nazvali transverzalom (latinski *transversus* znači poprečan).

3. Kad bi konačno i pokušali provesti kroz hrvatske planine jedan dužinski put, morali bi kod toga ostaviti po strani jedan lijepi broj planina. Naime, dok su u Sloveniji planine uglavnom nanizane jedna za drugom i većinom ih se dade povezati grebenskim putom, u Hrvatskoj imamo posve drugačiju situaciju. Uzmimo kao primjer Požeško gorje, koje sačinjava vijenac oko Požeške kotline, zatim vijenac planina oko Hrvatskog zagorja, zatim Dinaride, koji su grubo uzevši na teritoriju naše republike predstavljeni sa dva paralelna niza većih planina (jedan je Velebit, Svilaja, Mosor i Biokovo, a drugi Plješevica, Dinara i Kamešnica).

4. Takav planinarski put u Hrvatskoj ne bi mogao kontinuirano povezivati planinske skupine, jer među njima imamo i velikih ravnica, gdje put ne bi imao planinarski karakter (na pr. između Požeškog gorja i Hrvatskog zagorja, između Zagorja i Gorskog kotara).

5. Ne bi bilo svrshishodno dati se na tako veliki posao, dok duž ovako predviđenog puta nemamo izgrađen čitav niz planinarskih kuća. Stvarno uzevši Slovenska transverzala služi zapravo dobrim dijelom kao mamac i reklama za planinarske kuće uzduž trase, a nagrada u obliku značke je u prvom redu stimulans za revnije posjećivanje tih objekata. Znajući to, možemo razumjeti da su investicije za taj pothvat i materijalno opravdane. Kod toga ne smijemo zaboraviti ni činjenicu da je planinarstvo u Sloveniji svakako daleko masovnija pojava nego kod nas, gdje i u većim gradovima imamo društava koja jedva životare.

6. Mnoge naše planine još su besputne i putovi se tek trebaju izgraditi, naročito grebenski, dok se u Sloveniji posao sastojao uglavnom u tome da se putovi samo međusobno povežu markacijama.

7. Što je najvažnije, Hrvatska magistrala bila bi ne samo oko četiri puta duža po kilometraži, nego i neusporedivo teža i napornija, skopčana s vrlo velikim troškovima i pristupačna samo vrlo rijetkim pojedincima kojima stoji na raspolaganje dovoljno vremena, velika finansijska sredstva, kompletna oprema za logorovanje i snažna, trenirana tjelesna cijernost.

Sumnjam da bi se danas među našim planinama lako našao i jedan koji bi mogao ostvariti jedan ovako omašan putni plan, pa makar kakav bio entuzijasta. Proći sve važnije planine naše republike, što znači, danima nositi na leđima svu opremu i hrancu, trpitи žed u bezvodnoj pustinji naših Dinarida, biti nezaštićen pred atmosferskim promjenama, počevši od žege pa do iznenadne snježne mećave ili bure, to je program koji bi mogao ispuniti čitav život jednoga planinara. Posve je druga stvar sa postojećom transver-

zalom u Sloveniji, koja je upravo načićana planinarskim kućama, tako da i svaki neplaninar bez ikakvog tereta ide od kuće do kuće, bezbrižan i komotan.

Iz svega toga lako ćemo doći do zaključka da se u našim prilikama zasada ne može govoriti o izvedbi jedne magistrale. Međutim, na kraju bi trebalo ipak doći i do jednog konstruktivnog zaključka, t. j. vidjeti, što je u našim prilikama moguće i poželjno.

Uvezvi kao bazu postojeće kuće, puteve, aktivnost pojedinih planinarskih društava i konfiguraciju terena, izgleda kao prihvatljiva alternativa, izvođenje lokalnih planinarskih magistrala. Uzmimo kao primjer vijenac planina koje okružuju Hrvatsko Zagorje. Ovdje imamo jedan manje više kontinuirani niz planina, koje sačinjavaju jedan gotovo zatvoren krug, na tim planinama već postoji čitav niz planinarskih objekata (desetak kuća na Medvednici, domovi na Kalniku, Ivanšćici, Ravnoj gori, Strahinjšćici, Kuna-gori i Cesargradu). Mnogobrojni prilazni putovi već su markirani, a dijelom i grebenski putovi. Na tom području djeluje veći broj aktivnih planinarskih društava. Uvezvi sve to, spontano nam se nameće ideja da se to sve dade s malo truda uskladiti i ostvariti jedan grebenski, kružni, markirani, planinski put, koji bi povezivao sve te objekte najkraćom linijom u jedan neprekinuti niz. Sporedno je da li će se takav put zvati Zagorska planinska magistrala, longitudinalna, tura ili možda jednostavno kružni put. Ovakova maršruta nije naporna, traje oko tjedan dana, pristupačna je i poučna, obuhvata jednu geografsku cjelinu. Na isti način kao zagorska, dale bi se ostvariti i druge slične magistrale, kao na primjer:

Slavonska (Dilj, Krndija, Papuk, Psunj, Požeška gora),

Lička (Velebit, Plješevica, Kapela),

Dinarska (Kamešnica, Troglav, Dinara, Svilaja),

Dalmatinska (Kozjak, Mosor, Biokovo, Orjen, planine na otocima),

Gorskokotarska (Viševica, Bitoraj, Bijele stijene, Klek, Bjelolasica, Petehovac, Risnjak, Snježnik, Obruč, Učka).

Za takvu ideju, lišenu elemenata megalomanstva, lako bi se moglo predobiti dovoljan broj suradnika, a osim planinarskih društava dale bi se angažirati i druge lokalne organizacije i forumi zainteresirani na razvoju lokalnog turizma i prometa stranaca. Predloženi sistem pružio bi mogućnost pojedincima da po svom ukusu odaberu turu, koja najviše odgovara obzirom na ukus, kondiciju i ostale mogućnosti. Početnik bi za početak mogao izabrati laganiju turu, s vremenom prelaziti na teže i postepeno upoznati sve naše planinske skupine. Sa nešto reklame, planinarskom značkom kao nagradom, dnevnikom i planom puta u skromnom obliku, makar i u obliku letka, ovakovu atrakciju lako bi se populariziralo među širokim masama planinara, naročito među omladiњom. Hvalevrijedno bi bilo za naša planinska društva kad bi uzela u razmatranje mogućnost jednog takvog oblika rada.

Dakle, da zaključimo! Na primjeru slovenskih planinara vidjeli smo da je ideja u biti dobra i da je stvar postigla uspjeh, a mi treba da od toga uzmemmo ono što nama treba i što odgovara našim prilikama.

Planinska oblast Koraba

Planina Korab i njena oblast nekoliko je puta dosad opisana i djelomično naučno obradivana, ali još uvek postoje velike praznine u poznavanju tog lijepog i u svakom pogledu veoma interesantnog kraja. Zbog toga želim u slobodnom pričanju iznijeti ono, što je o toj planini meni poznato i što sam vidio i doživio u njenom području, koga sam nekoliko puta prokrstario uzduž i poprijeko. Da se odlučim na ovaj prikaz, da u obliku planinarsko-geografskog pričanja opišem moje uspomene na tu nedovoljno još poznatu visoku planinsku oblast, potaknuo me djelomično i članak druga Milana Markovića u »Našim planinama« (god. 1956, br. 1) o Korabu s Dešatom i Krčinom, kome je članku tek nedostajala šematska skica opisivanog područja, budući da je puko nabranjanje geografskih podataka i topografskih naziva samo otežavalo bolje razumijevanje sadržaja toga inače dopadljivo i zanimljivo pisanog članka.

Markovićevu obrazloženju naziva Korab dodoao bih, da sam još u studenomu 1918., na prolazu s vojom jedinicu u Galičniku, u kući Ognjanovića, od starih ljudi slušao priču o »nasjedanju korablj« na najvišem vrhu planine Korab. Riječ »korab« ili »korablja« stara je slavenska i ovakav izraz za ladu — korab ili korablja — poznajem osim u hrvatskom i makedonskom, još u ruskom i bugarskom jeziku.

O putovanjima i podacima J. G. von HAHN-a dodajem: Johann Georg von HAHN (1810—1869) bio je austrijski konzul u kneževini Srbiji i, kasnije, generalni konzul u Grčkoj. 1863 god. putovao je ovim oblastima i vrlo ih dobro prikazao u svome djelu »Putovanje po oblasti Drima i Vardara« (Reise durch die Gebiete des Drim und Vardar; Wien, 1867), kome je priložio kartu »Riječni sliv Drima i Vardara, Sjeverna Albanija i zap. Makedonije« u mjerilu 1 : 500.000, sastavljenu prema tada najboljoj karti putnika-istraživača i geografa Heinricha KIEPERT-a (Berlin). Karta KIEPERT-a temelji se na starijim geografskim kartama, poglavito na karti austrijskog pukovnika von SCHEDA, mjerila 1 : 576.000 iz 1853 god., izrađenoj više na spekulativnom, nego na matematičkom temelju, t. j. bez triangulacije, nivelmana i topografskog mjerjenja, a dopunjavanja je raznim njegovim poluinstrumentalno i barometrički određenim točkama i mjerjenjima drugih tadašnjih putnika istraživača. Zbog toga je i došlo, da najviši vrh Golem i Korab, kao i drugi vrhovi ove planinske oblasti, u pojedinim geografsko-topografskim kartama pokazuju međusobno ogromne, laiku nerazumljive razlike, počam od desetaka pa do sto i više metara za visine jedne te iste točke. Tek razgraničavanje između kraljevine S. H. S. i Albanije, 1920.—1922. godine, donosi prvo sistematsko premjeravanje na matematičkom temelju, koje daje točne nadmorske visine svih ovih vrhova i drugih točaka-kota, unutar teoretski dozvoljene granice neslaganja.

Do povlačenja državne granice između kraljevine S. H. S. i Albanije duž glavnog hrpta planine Koraba došlo je na slijedeći način: nakon Prvog balkanskog rata 1912., i nakon vojnog poraza Turske imperije u Evropi, mirovnim ugovorom od 20. IV. 1913. godine u Londonu, ustavljena je samostalna država Albanija, dotadašnji vilajet Turske. Po zgradbi, u kojoj su održavane konferencije i potpisani mir, on je nazvan Saint James. Granice nove države Albanije bile su određene približno po novoj, austro-ugarskoj generalnoj karti mjerila 1 : 200.000 za Balkanski poluotok.

Taj mirovni ugovor određuje za svoj izvršni organ Ambasadorsku konferenciju, koja djeluje od 7. XII. 1912. do 15. VII. 1914., i povjerio joj je kao temeljni zadatak, da politički sposobi novu državu Albaniju i da joj točno odredi državne granice prema tadašnjim njenim susjedima, kraljevinama Crnoj Gori, Srbiji i Grčkoj. Ambasadorska konferencija u cilju stvarnog ograničavanja Albanije na terenu, postavlja svoju Delimitacionu komisiju, sa sjedištem u Firenzi, kojoj je zadatak, da što točnije i detaljnije odredi tok novih državnih granica po austro-ugarskim i francuskim geografskim kartama za ovu oblast te provede stvarno obilježavanje na terenu. Delimitaciona komisija bila je sastavljena od predstavnika tadašnjih evropskih velesila: za Trojni sporazum: Engleska, Francuska i Rusija, za Trojni savez: Austro-ugarska, Italija i Njemačka.

Ali to nije bilo lako, jer stvarno nova austro-ugarska generalna karta mjerila 1 : 200.000, i njoj analogna francuska karta, bile su prilično općenitog sadržaja i nedovoljne točnosti, pošto su se najviše temeljile na staroj austro-ugarskoj generalnoj

karti mjerila 1 : 300.000 iz 1872. i prethodnoj joj karti austrijskog pukovnika von SCHEDA, mjerila 1 : 576.000 iz 1853. godine. Vojni geografski institut u Beču bio je još prije preduzeo opsežnu kontrolu i kritički izbor cijelokupnog tadašnjeg kartografskog materijala na samom terenu, koju je za »Dolno-debarsku okoliju« u sklopu planinske oblasti Koraba, 1872. izvršio austro-ugarski poručnik Georg von GJURKOVIC. On je brzom astronomskom metodom odredivao geografske položaje niza novih točaka, vršio kontrolu pravaca viziranjem i presijecanjem na mnogobrojne upadljive predmete na terenu — naselja, planinske vrhove i t. d., van samog pravca kretanja — itinerera, a ostalo zemljište između ovih točaka dopunjavao prikazom procjene od oka, metodom a la v ue. Visine (kote) odredivao je i kontrolirao brzom, ali nedovoljno pouzdanom metodom pomoću aneroida (holosterika), dakle u svemu više na spekulativnom svojstvu manje više jedne skice, no geografske karte na matematičkom temelju. Pomoći ovakvih i starijih podataka izrađena je nova austro-ugarska generalna karta mjerila 1 : 200.000, otvoreća 1887., a dovršena 1898. za ondašnje teritorije Turske i ostalih dijelova Balkanskog poluotoka.

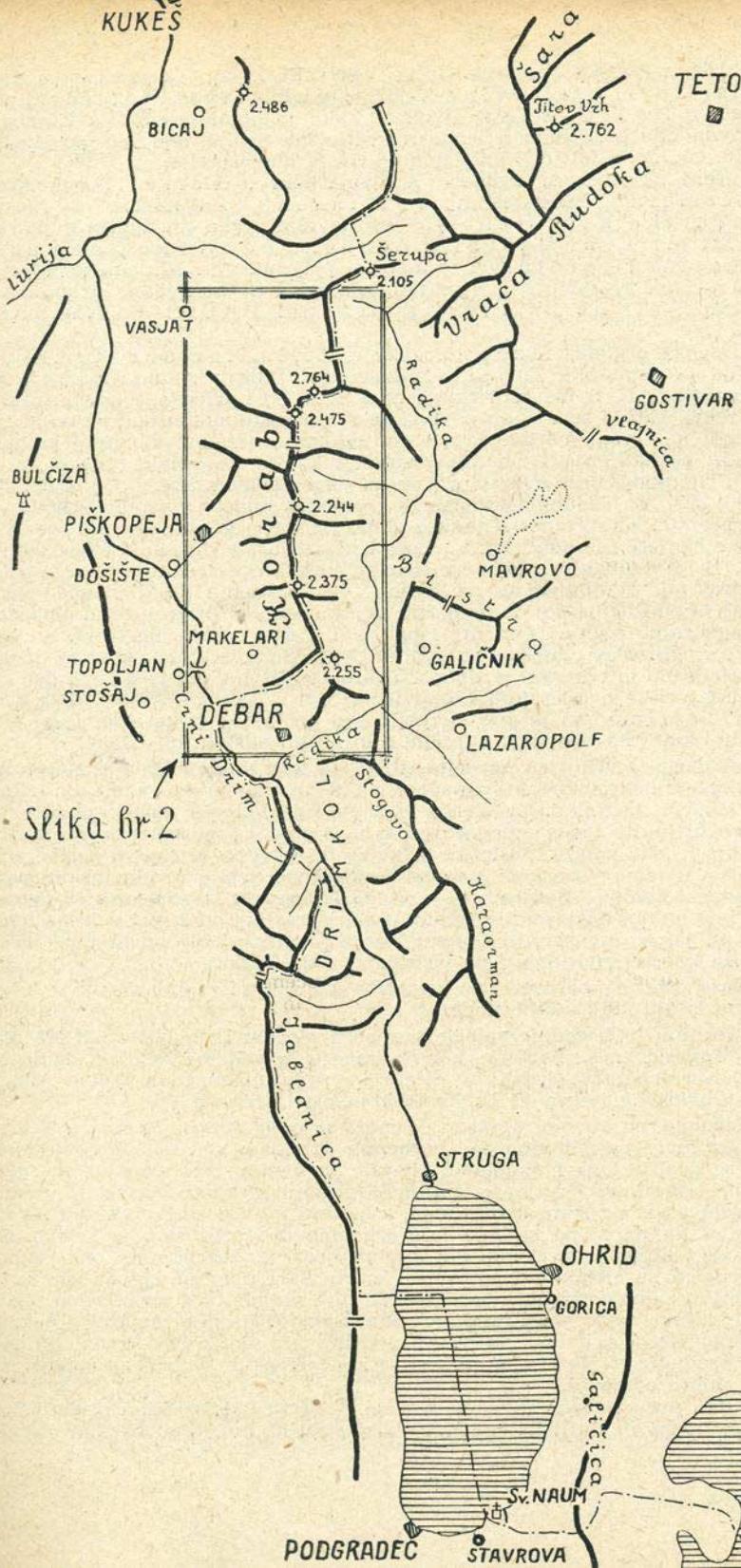
Delimitaciona komisija, ukoliko je mogla, odredila je poneke pojedinosti na ovakvim geografskim kartama ili ih utvrdila tekstrom u t. zv. Firentinskem protokolu, gdje je određena i pripadnost sliva rijeke Radike i Dolno-debarske okolije s gradom Debrom kraljevinu Srbiji, a Gorno-debarske okolije s gradićem Piškopejom novoj državi Albaniji, što praktično znači, da nova državna granica treba da ide glavnim hrptom planine Korab. Osim toga, Delimitaciona komisija otposlala je svoje stručne ekipe na sam teren, koje su trebale prikupiti osnovne topografske podatke novim djelomičnim topografskim premjerom, i to u jesen 1913., na odsjeku Skadra. Ondašnje haotično stanje te velika nesigurnost u Albaniji i nekim prigraničnim oblastima ometalo je, da se ovi radovi na prikupljanju podataka i obilježavanju državne granice dalje normalno razvijaju, a i to malo, što je bilo urađeno, prekinuto je ljeti 1914. izbijanjem Prvog svjetskog rata.

Razvojem ratnih operacija Austro-Ugarska i Njemačka, a kasnije i pridružena im Bugarska, izvršile su u jesen 1915. vojnu okupaciju Srbije, Crne Gore i Sjeverne Albanije, a Italija, koja je 1915. istupila iz Trojnog saveza i priključila se Trojnom sporazumu, zajedno je s Francuskom okupirala Južnu Albaniju.

Godine 1915., još prije povlačenja srpske vojske i vlade preko Albanije na Krf i u Sjevernu Afriku, sporazumom PAŠIĆ-ESAD PAŠA, ovlaštena je Srbija, da okupira Gorno-debarsku okoliju, Luriju, i dalje prema sjeveru sve do sastava Crnog i Bijelog Drima kod gradića Kukeš, gdje se radilo o četiri kotara. Državna je granica ovim sporazumom bila pomaknuta s glavnog planinskog hrpta Koraba na rijeku Crni Drim, djelomično i preko njegove lijeve obale — mostobrana Topoljani — Stušaj. Ovim je cijeli masiv planine Koraba praktično ostao unutar teritorije kraljevine Srbije. ESAD PAŠA, branilac Skadra 1912. godine, opsrednutog od crnogorske vojske, u to je doba bio jedini autoritet u općem političkom i upravnom haosu Albanije, poslije odlaska od velevlasti Albaniji silom naturenog vladara, njemačkog kneza Wilhelma WIED-a, koji se nije mogao zadržati ni u Draču, na samoj obali Jadranskog mora. Taj sporazum bio je sklopljen zato, da kraljevina Srbija, očekujući jak vojnički pritisak Austro-Ugarske, Njemačke i Bugarske, može urediti svoju najdublju pozadinu brzom izgradnjom vojnog puta Kukeš—Vasjat—Bicaj—Piškopeja—Debar na svojoj teritoriji, do koje izgradnje zapravo nije ni došlo zbog poznatog i vanredno teškog povlačenja srpske vojske u kasnu jesen 1915. godine preko Albanije. To povlačenje tada skoro besputnim planinskim krajevima prouzrokovalo je velike ljudske žrtve i gubitak cijelokupnog teškog naoružanja i municije: poznata je ta herojska »Albanska golgota« srpskoga naroda, prikazana toliko jasno i uvjerljivo u Jakovljevićevoj »Trilogiji« i Milutinovićevim »Teškim godinama«, a besmрtno opjevana u »Plavoj grobnici« Milutina Bojića.

1915.—1918. godine oblasti planine Koraba nalaze se pod vojnom okupacijom Austro-Ugarske; ništa nije bilo učinjeno, nego nešto ratnog premeravanja sa strane Vojno-geografskog instituta u Beču za vojne potrebe Centralnih sila. Taj kartografski materijal korišćen je kasnije pri izradi prve, nešto točnije geografske karte Albanije, poznate po njenom autoru dr. Herbertu LOUIS-u »Albanien, Wien 1918.—1920.«, mjerila 1 : 200.000, kojom je obuhvaćena i oblast planine Koraba s državnom granicom Jugoslavija—Albanija, prema mirovnom ugovoru u Londonu 1913. godine.

Nakon vojnog sloma Centralnih sila na Solunskom frontu rujna 1918. god. srpska vojska, u svojim zajedničkim operacijama s francuskom, a nešto i

grčkom vojskom (vojska Sjeverne Grčke VENIZELOS-a), zauzela je i oslobođila teritorij kraljevine Srbije, uključivši i teritorij prema sporazumu PAŠIĆ-ESAD PAŠA. Tako je planinska oblast Koraba praktično ponovno bila uključena u teritorij kraljevine Srbije, odnosno, od Ujedinjenja 1. XII. 1918. godine, u teritorij kraljevine S. H. S. (Jugoslavije).

Zaključeni su mirovni ugovori: s Njemačkom u Versaillesu, Austrijom u St. Germainu, Madarskom u Trianonu, Bugarskom u Neully-u. Ambasadorska konferencija, kao izvršni organ tih ugovora, priznaje 17. XII. 1920. mirovni ugovor u Londonu o d 1913. godine i dodatni mu Firentinski protokol s manjim prigraničnim izmjenama u pojedinim dijelovima granice kraljevine S. H. S. (Jugoslavije) i Grčke s jedne strane i Albanije s druge strane, ali ne priznaje sporazum PAŠIĆ-ESAD PAŠA iz 1915. godine.

Preko svoga organa, Međunarodne delimitacione komisije, saставljene od predstavnika Engleske, Francuske i Italije, kratko vrijeme i Japana, zatim delegacije S. H. S. (za državnu granicu S. H. S.) i delegacije Grčke (za državnu granicu Grčke), Italija se ujedno pojavljuje i kao zastupnik Albanije, te od 1920. do 1922. provodi na terenu određivanje i obilježavanje državne albanske granice. Ovi radovi, osim postavljanja i zidanja graničnih stubova i oznaka, sastojali su se u provođenju triangulacionih mjerena u širem prigraničnom pojasu, t. j. u određivanju geografskog položaja i nadmorskih visina graničnih stubova i ostalih vrhova — kota. Ove radove vršile su stručne talijanske ekipe (Istituto geografico militare, Firenze). Topografske izmjere i izradu karata prigraničnog pojasa u mjerilu 1:50.000 za državnu granicu S. H. S.—Albanija radile su stručne jugoslavenske ekipe (Vojno-geografski institut, Beograd). Radni uslovi na terenu bili su veoma teški, uslijed nedovoljne poslijeratne organizacije, pojačane općom nesigurnošću u prigraničnim oblastima, što se uz mnogobrojne manje incidente ispoljilo i u dva teška: jugoslovenski topograf kapetan Strel Miroslav, zajedno sa svojim pomoćnim osobljem, cijelom opremom i instrumentima bio je odvučen u albansko zarobljeništvo i tek poslije 14 dana pušten nakon isplate velike ucijene; kod Leskovika u Epiru, talijanska delegacija na čelu s generalom Tellini bila je u automobilu sva poubjiana iz zasjede. Tada je Italija za odmazdu okupirala otok Krf i tražila milijunsku odštetu od Grčke.

Članak druga Markovića naročito ističe, da je visina za Golemi Korab u jugoslovenskim geografskim kartama označena s 2.764 m nadmorske visine, a u talijanskim s 2.762 m. Do ovih razlika došlo je zbog toga, što su talijanski visinski podaci dobiveni po mareografu (nulta točka morske razine) u Draču, a jugoslovenski po mareografu u Trstu, gdje je bila polazna visinska točka za teritorij bivše Austro-Ugarske monarhije, odnosno u tome visinskom sistemu priključene Srbije nivelmanским povezivanjem na potezu Zemun—Beograd; ta je razlika moguća i stvarna uslijed nepravilnog matematičkog oblika naše zemlje (geoida). Ali ta razlika od 2 m, ne treba nikoga da zbujuje: za nas u Jugoslaviji, Golemi Korab je visok 2.764 m, te je 99 m niži od Triglava, iza koga odmah dolazi po visinskom redoslijedu.

U oblasti Koraba boravio sam nekoliko puta. Prvi moj boravak u toj oblasti bio je u razdoblju 1918.—1919. godine.

U studenomu 1918. godine nalazio sam se u sastavu II. bataljona XXII. pješadijskog puka Jugoslovenske Divizije, koji je imao u to vrijeme zadatak, da zaposjedne Dolinu i Gorno-debarsku okolicu te osigurava prigraničnu zonu prema Albaniji na potezu od Ohridskog jezera do preko Piškopeje na sjeveru.

8. studenoga, po oštrom sjevercu, krenula je moja četa iz Skopja u Tetovo. Naporni dnevni marš završili smo pod borbenim okršajem kod sela Roglje—Novo Selo, gdje smo se poslije toga i ukonačili. Nastala je uistinu bizarna situacija, gdje smo uz bezbrojne crne kave i »pijenje tjutjuna« (pušenje sfrkanih cigareta), u toploj sobi ugodno razgovarali s našim domaćinima, s kojima tek što smo prekinuli neprijateljstva. Slijedećega dana, po snijegu i bljužgavici, produžili smo u Tetovo. Gusta i slipljiva magla nisko je prekrila sva okolna brda i oduzela nam onaj jedinstveni prekrasn pogled na cjelokupni gorostasni masiv Šare planine, kojem sam se kasnije na ovom mjestu mnogo puta divio. Ništa se nije vidjelo, već neposredno pred nama istrošena i kaljava cesta, stara turska carska džada. Ništa nije zamornije, nego takovo monotono pješačenje u koloni, po cesti s ograničenom vidljivosti. Premoreni i prokisli stigli smo predvečer u Tetovo, gdje smo se kod prijaznih Tetovčana ugodno osjećali, zagrijali i dobro odmorili.

Treći dan prevezli smo se od Tetova do Goštivara željeznicom uskog kolosijeka, koja nas je u pravoj liniji kao ravnalo, drmusala 23 km. U otvorenim vagončićima

je bolje, jer osobni su bez prozora i vrata, pa prvaklasi propuh u to kasno godišnje doba i najzdravijem čovjeku pribavlja barem jednu dobru kihavicu i glavobolju. Poslije podne i navečer odmaramo se u vrlo čistim kućama gostoljubivih Gostivar-čana. Njihov je gradić tada nosio znakove tek prohujalih ratnih dogodaja.

Četvrti dan, isprva po snježnoj bljuzgavici, kasnije po dubokom svježem snijegu, slijedio je tegoban i neobično zamoran uspon cestom uz padinu planine Vlajnice. Ljudstvo i stoka sustaju, ukazuju se vizije nesretnog povlačenja kroz Albaniju iz 1915. godine. Zastajemo u dubokom snijegu i uz malene vatrice, cupkajući nogama, proživljavamo ježivu noć, da bi pred zoru produžili u Mavrove Hanove. Odatile će se bataljon kretati cijelokupnom stokom i komorom dalje drumom dolinom Mavrovske Reke i Radike prema Debru, a moja četa kao pobočna zaštitnica u selo Mavrovo. Večernji nam je odmor u tom selu prekinut požarom našega konaka: imali smo samo toliko vremena, da s prozora prvoga kata pobacamo našu opremu i kapute i za njom skočimo u duboki snijeg. Nakon prilične gužve i cike, požar je bio brzo ugušen, ali smo bili primorani, da prijedemo u drugu kuću na konak.

13. studenoga, kao zasebna kolona, prelazimo pokraj izvora »Careve česme«, preko Bistre planine u selo Galičnik. Prekrasan zimski pejzaž, azurno plavo nebo bez jednog oblaka i na prijevoju Bistre, na visini od oko 1.700 m, prvi put ugledam bajnu panoramu nazubljenih vrhova Koraba. Teško se prti novi snijeg, a vukovi se zalijeću u našu neposrednu blizinu i ne plaše se pucnjave. Nije preporeučljivo pojedinačno zaostajanje i zato smo se gusto zbili i često mijenjali čelnog pravaka, koji je imao napornu dužnost, da utabana nogostup za one, koji ga slijede. Poslije prijelaza preko Bistre, brz silazak u selo Galičnik, poznato napredno stočarsko naselje, koje je u potpunosti sačuvalo svoje hrišćansko-slavjansko obilježje, usprkos snažnog nadiranja islama i kačačkog pljačkanja. U gostoljubivoj kući Ognjanovića, u toploj sobi, uz bogatu trpezu, razvio se ugodan razgovor s domaćim ljudima.

Slijedećega dana, dobro odmoreni, natovareni kruhom i sirom, podarenim od Galičanaca — kruh je pečen cijelu noć u domaćinskim kućama — rano ujutro silazimo brzo u duboki kanjon rijeke Radike. Što smo išli niže, gorostas Korab sve je viši i impozantniji! Prijelaz preko starog grbavog turskog mosta i uz nabujalu pješčavu i hućnu Radiku stigosmo brzo u Debarsko polje. Kratak uspon kroz fantastične erozione oblike pješčane aluvijalne ploče i stižemo u Debar, gdje smo se priključili bataljonskoj koloni. U Debru je znatno toplijie, osjeća se utjecaj nedalekog Jadranskog mora.

15. studenoga krenusmo u Piškopeju. Ma da je putovanje bilo prilično naporno uslijed otopljelog vremena, taj dan ostao je u nezaboravnoj spomeni. S desne strane, prema istoku, prati nas ogromni masiv Koraba sa svojim snježnim šiljcima, dubokim prevalamama i tamnim stjenovitim kanjonima njegovih pobočnih potoka, a na lijevoj strani, daleko preko Crnoga Drima, tamne se suroplavi planinski lanci Albanije. Prvi odmor približno 4 km sjeverno od Debra održavamo u udolini, kojom protjeće topla voda iz Banjišta, Debarske Banje. Naša stoka odmah je instinktivno zagazila u ovu toplu vodu i sa vidljivim uživanjem namakala i parila noge i kopita, te smo je jedva natjerali na dalje putovanje. Samo putovanje oteglo se u nedogled; s grebena na greben, prirodnim putem, provedenim čas preko velikih pješčanih i kamenitih nanosa divljih i opasnih korapskih potoka, koji se začas mogu pretvoriti u velike i neprolazne bujične zapreke, čas preko zemlje crvenice, mjestimično raskaljane u prave bare.

Jugoslavenske inženjerske jedinice sagradile su kasnije na ovom dijelu dobar kolski put, koga su poslije Albanci dotjerali u autoput za relaciju Piškopeja—Elbasan. Putem susrećemo Siptare u njihovim karakterističnim bijelim kapicama — kečama; svi oni odreda u hodu poskakuju i zapitani, koliko je još do Piškopeje, odgovaraju »tuka, iza toj brdavče«. Prelazimo jedno, drugo, peto »brdavče«, ali Piškopeja se još uvijek ne pokazuje. Napokon stigosmo u Piškopeju. Tada je to bio polurazrušeni gradić, šćućuren u podnožju ogromnog, jednoga od sporednih hrbata Koraba, na obalama široke pješčane doline, kojom je hućao brzi planinski potok. Njegov stalni šum primorao nas je, da međusobno razgovaramo glasnije, što nam je kasnije prešlo u naviku i na drugim mjestima, pa smo radi toga odmah bili prepoznавани kao »Piškopejci«. Stanovnici Piškopeje su isključivo Albanci — Siptari. Žene im se kriju i ako im nije uspjelo, da ispred nas pobegnu u divljem bijegu u neku sporednu ulicu ili koju kapiju, šćućurile su se i okrenule nam leđa, a preko glave prebacivale stražnji dio gornje sukњe, što nas je isprva veoma ljutilo. Svi stanovnici bili su muslimani, a njihov hodža bio je impozantna pojava i »učen čovjek«, koji je stalno citirao izreke iz Korana. Imali smo zamršena finansijska preračunavanja, jer su naše redovite plaće bile u grčkim drahmama, ratni doplati u francuskim francima, nešto kasnije

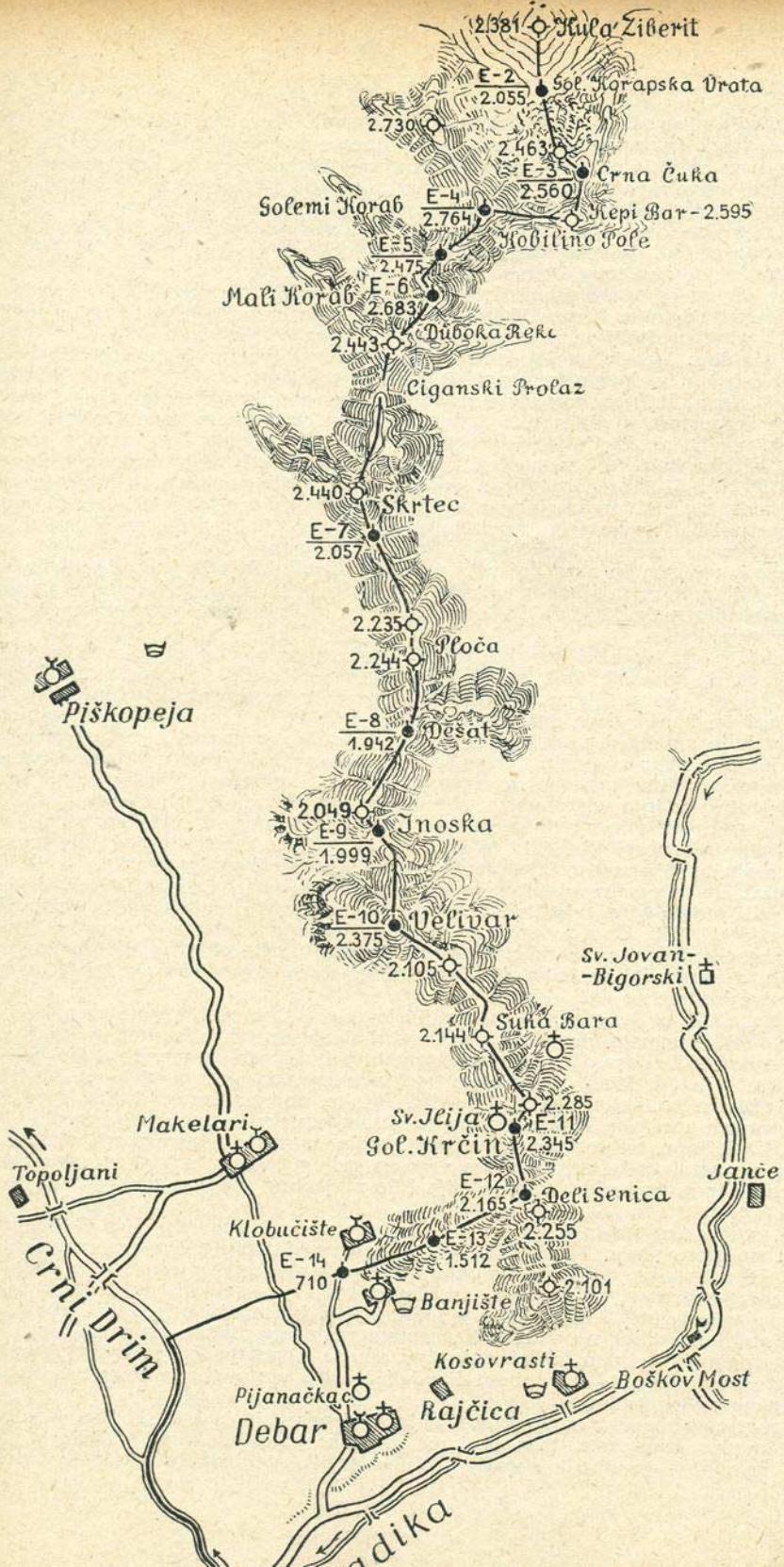
u starim srpskim novčanicama, a na tržištu, kao jedino platežno sredstvo, važila je srma (srebro) i napoleon (zlato). Novac primljen od erara, mijenjao sam uvijek kod načelnika općine, perlemtareje, simpatičnog i veselog Sulejman Osmana, prema nje- govim neobično zamršenim transakcijskim tablicama: za papirnati, dobijen je metalni novac, koji je išao na vagu — kantar na turske oke, i gde: uvijek se poklapalo na franak i leku. Nikada u životu, kao tada, nisam vidio tolike količine srebrnog i zlatnog novca; kako i ne bi, kad je Dolno- i Gorno-debarska okolija važila kao vrlo bogat stočarski kraj, a svaki se je vrijednosni pojам izražavao u — napoleonima.

U Piškopeji boravili smo od 16. studenog 1918. do 30. ožujka 1919. godine. Bio je to tada pogranični garnizom, u oblasti pripojenoj Srbiji, odnosno kasnije Jugoslaviji prema sporazumu PAŠIĆ-ESAD PAŠA. Bili smo u stalnoj strogoj bojnoj pravnosti i tu smo proživjeli — proglađivali — oštru i suhu zimu, zatrpani od visokog snijega, koji nam je neobično otežavao komuniciranje s našim pukovskim skladistišta u Debru. Divlje svinje dolazile su pod naše prozore i jedan dobro naciljani metak dobavljaо nam je često dopunu za našu inače slabu, jednoličnu i skoro bezmesnu hranu; istina, svježe meso divlje svinje ima približno svojstvo rastezljive gume. Od Austrijanaca ostavljeni staromodni gramofon s tri ploče bio nam je jedina kulturna razbibriga, a za sviranje morali smo tupiti šivaće igle. Beskonačne kartičke partije organizirao je naš bataljonski liječnik, inače vječiti berlinski student, i one su ispunjavale duge zimske večeri i noći, jer je bojna pripravnost, naročito noću, bila veoma stroga. Poneki zalutali šapirografirani letak okružnog načelstva iz Ohrida, obavještavao nas je o političkim događajima u zemlji, jer pošta zapravo nije ni stizala preko snijegom zatrpanih planinskih putova od Skopja. Božićne običaje obavili smo uz suhu hrastovu grančicu s »raskošnom« kukuruznom palentom, a moj posilni, dosjetljivi Dragosav iz Sela Grabovice kod Gornjeg Milanovca, iznenadio nas je bocom odličnog grčkog konjaka »sos tri zvezdice«, koju je nekad, prilikom jedne bučne proslave u »stara dobra vremena«, negdje u dubokoj pozadini bio sakrio u moj prtljag. Dakako, da sam mu za ovo »nedisciplinsko« iznenadenje bio veoma zahvalan.

Kada je rano proljeće počelo skidati debeli snježni pokrov, naša Piškopejska rječica često je postala veoma goropadna. Tada nam je ona, a i drugi korapski potoci, prekidala svaki saobraćaj s Debrom, jer mostova tada nigdje nije ni bilo, što se još više osjećalo u našem ionako slabom snabdijevanju s namircama. Gorostas Korab počeo je pomalo mijenjati svoj izgled. S neobičnim zadovoljstvom ušao sam u period »službenog planinarenja«, to jest patroliranja nemirnim krajevima s obje strane Crnog Drima i zapadnim padinama Koraba. Uspon na Ploče (2.335 m), Inosku (2.160 m), Velivar (2.375 m) i mnoge druge vrhove, većinom preko interesantnog i eksponiranog stjenovitog grebena, koga sam bio nazvao Makedarski nos, ulaze u seriju mojih najinteresantnijih planinarskih poduhvata. U vojničkoj opremi — s puškom, dvogledom i štapom, a u torbi kruh, sir i luk — krstario sam sa svojim vojnim odredom takoreći do iznemoglosti i svaki opis tih doživljaja i prirodnjačkih uživanja u iskonskim ljepotama i jedinstvenoj divljini ovih krajeva bio bi ovdje preslab.

Često smo provodili naše »Weekende«, bez obzira na petak ili ponedjeljak u nedalekoj 48°C toploj sumporovitoj primitivnoj banji — kupelji, u kanjonu Beličke Reke, čiji izgled strmih stijena pruža najsmjeliji scenario za fantastične i avanturične filmove divljeg zapada. Isto smo se zanimali sa iskopavanjem ruševina stare vlađičanske crkve, čije postojanje jasno potvrđuje, da su ovi krajevi nekad bili hrišćansko-slavjanski, ali podlegli u stoljetnom nasilnom islamiziranju. Isto i nazivi mnogih okolnih, sada sasvim šiptarskih sela, jasno pokazuju slavensko podrijetlo, kao na pr.: Milanovo, Belica, Slatina, Doštić i t. d. U ruševinama crkve pronašli smo interesante zidine freske, živopise raznih svetaca i kraljeva, a šta je bilo s tim poslije našeg odlaska, ne znam, jer Piškopeja je ostala u Albaniji.

U to proljetno vrijeme padaju i dva dalja moja zanimljiva pohoda u području Koraba: jedan radi ponovnog uspostavljanja veze s našim sjevernim susjedom u oblasti Vasjata i Bicaja, sa XXI. pješad. pukom, kojom prilikom nisam mogao odljeti, a da se ne uspnem na dosta eksponirani vrh Maja Đaličes (2.486 m), južno od varošice Kukeša. Zbog toga uspona moji bataljonski drugovi nazvali su me »buldalom«, što me nije mnogo smetalo, jer je to bio izvanredni visokoplanski uspon neobično prirodnjačkog zadovoljstva. Drugi pohod bio je u gorsku kulu nepokorenog plemenskog poglavice Murat Kaljoša, u oblasti Bulčize: prijelaz preko Crnog Drima na mostu kod Arasi, zatim u pratinji njegove lične naoružane okonjene garde, u paklenu jahačem tempu do same kule, u visokom planinskom orlovsckom gnijezdu i jedinstvenoj planinskoj panorami, gdje sam proveo vrlo priyatno vrijeme s tim gor-

štacima. Najinteresantnija ličnost bio je lični tajnik Muratov, inače pravnik rimske univerze, čovjek znatne lične kulture i načitanosti, veoma ugodan u razgovoru.

Početkom travnja prešao sam s četom u selo Makelar, na pô puta prema Debru, gdje je pod moju »strategijsku« nadležnost potпадao i stari most vrtoglavle drvene konstrukcije preko uskog i duboko usječenog, nemirnog i pjenušavog Crnog Drima. Za prijelaz preko tog mosta vrijedile su propusnice s mojim potpisom. Odavde, skoro svakodnevno pohodi, bilo na konjima, bilo pješice, u t. zv. mostobran Topoljani-Stošaj, na lijevoj obali Crnog Drima. Sa visova mostobrana, pružao se najimpresivniji pogled na čitavu ogromnu planinsku gredu Koraba, od Golemog Koraba na sjeveru, do Deli Senice na jugu. U selu Makelar, na t. zv. Lazarevu subotu (blagdan koji odgovara Cvjetnoj nedjelji), prviputa sam video lijepi, starinski narodni običaj, specifičan za taj dan: igru lazaruša, djevojaka, okićenih vijencima poljskog cvijeća, koje su uz melodiznou makedonsku narodnu pjesmu graciozno u poskočkom ritmu igrale kolo. — U staroj hrišćanskoj crkvi našao sam amvon, okrugao kamen pred dverima crkvenog ikonostasa s uklesanim jednoglavim orlom, grbom cara Dušana. Mjesni muslimani tvrdili su, da je taj jednoglavi orao znak njihovog legendarnog narodnog junaka Skender bega, ali se postavlja pitanje, šta će grb muslimana u hrišćanskoj bogomolji? Nije li i to očiti dokaz jakog muslimanskog nadiranja odnosno pretapanja tamošnjeg slavjanskog življa u Šiptare? Stanovnici Makelara veoma su prijazni, marljivi i u blagostanju, jer njihova su polja najbolja u Gorno-debarskoj okolici. Prisustvovao sam i dvjema muslimanskim svadbama. Mlada i ostale žene nisu se dale vidjeti, ali smo se zato do mile volje najeli slatkih jela i preslatkih kolača i naslušali njihovih urla i tupana (trube i bubnjevi), u kojoj se iskonskoj folklornoj muzici nazirahu melodije dalekih turansko-anadolskih elemenata, izmiješanih sa slavenskim autohtonim.

Kratak povratak u Piškopeju, radi ojačanja pograničnog odjeljka u Luriji, gdje su naši tadašnji saveznici Talijani, inače okupatori Albanije, na samoj granici izazvali napeto stanje. Tom prilikom usiljeno hitno putovanje poprečnim planinskim putovima i jezivim kanjonskim dubinama činilo mi je jedinstveno sportsko i planinarsko uživanje, koje su ostali suputnici, vojnici, vrlo teško podnosi s mnogo mrmljanja, no ono im nije ništa pomoglo, jer se je najhitnije moralo izaći u rajon sporne oblasti. Epilog tog vojnog pohoda, za mene lično, bio je malo neprijatan, jer nisam smio dozvoliti oružanu intervenciju naoružanih Šiptara pod mojom komandom. Oni su u tren oka uspostavili »ravnotežu« na demarkacionoj liniji u našu korist, a to nije bilo »faires ni »saveznički«. Bilo je tada dosta smijeha i rugalica, ali me ipak nisu mimošla službena pismena izjašnjenja i na kraju »službena zamjerka«.

Kada je već sasvim otoplilo, počeli smo se kupati u Crnom Drimu, do kojega smo silazili putem kroz selo Došiće. Ovdje je za mene i moje vojнике važila »besa« (časna riječ) i bili smo potpuno sigurni od svakog prepada i napada. Nepisani zakon »besa« Šiptari provode najrigoroznije i to je karakterna osobina ovih primitivnih, a ponosnih gorštaka, koji u takvim slučajevima preuzimaju ličnu sigurnost osoba, kojima su dali »besu«.

Premješten u Beograd, napuštam Piškopeju i Debar. Napustio sam kraj, gdje sam proveo i opasno i lijepo vrijeme, kraj, kojega sam zavolio radi njegovih izvanrednih prirodnih ljepota i njegovih gordih primitivnih stanovnika. Dobra strana ovoga kraja je i u tome, što svojom prosječnom nadmorskom visinom od 550—600 m, sa stalnim zračnim strujanjem duž široke doline Crnog Drima, predstavlja ma da veoma zaostalu, ipak najzdraviju oblast, usprkos veoma primitivnih životnih uslova. Dok je u to vrijeme u Evropi harala španjolska groznica i tražila svoje žrtve te prouzrokovala veće gubitke nego za vrijeme Prvog svjetskog rata, u to vrijeme kod nas, u području Koraba, nije bilo ni jednog jedinog oboljenja od te vrste gripe.

12. svibnja, u pratnji dvojice vojnika, putujem iz Debra preko Galičnika, poznatim smjerom preko Bistre planine, u Gostivar i Skopje. Ponovni prijelaz preko Bistre, gdje je snijeg bio tek okopnio i niklo planinsko proljeće, preko blagih brežuljaka i povijaraca, pokrivenih svježim zelenilom i velikim cvjetnim skupinama bijelih, plavih i žutih šafrana, sve u jedinstvenoj harmoniji prirodnih ljepota, ostaje u najljepšoj i trajnoj uspomeni. Na samom prijevoju Bistre, na visini od 1.700 m, na prijatnom proljetnom lahoriju, kratak odmor i oproštaj od gorostasa Koraba čiji su se stjenoviti nazubljeni vrhovi izredali i oštro ocrtavali na tlobokom nebeskom bezoblačnom plavetnilu.

Drugi moj boravak u planinskoj oblasti Koraba bio je 1932. godine. Kao na svima državnim granicama, tako je i na albansko-jugoslovenskoj dolazilo do oštećenja i nestajanja graničnih oznaka i stubova, bilo uslijed elementarnih uzroka, ili

zbog ljudskih postupaka. To je obično bio glavni uzročnik pograničnih incidenta, koji su znali zauzimati vrlo ozbiljne oblike i tada je bilo potrebno, da se pristupi obnovi pograničnih objekata, kako je to 1932. godine bilo učinjeno zajedničkim sporazumom između Albanije i Jugoslavije. Formirana je komisija, koja se sastojala od delegata Albanije i Jugoslavije s potrebnim brojem pomoćnog osoblja i vojnog osiguranja. Od strane Albanije delegat je bio kapetan MUL DELI BAJRAKTAR, rodom iz plemena Grude, Skadarske oblasti, apsolvent talijanske generalštabne akademije u Torinu i komandant albanskog pograničnog bataljona u Korči (Albanija je tada imala 4 bataljona ovih elitnih jedinica), a od strane Jugoslavije pisac ovog članka.

Zategnutu stanje na albansko-jugoslovenskoj granici bilo je toliko, da sam hitno prebačen vojnim avionom iz Beograda na mjesto sastanka komisije: pogranični put između manastira Sv. Nauma na Ohridskom jezeru i Podgradeca (Perpamirit) u Albaniji. Sastanak je bio 12. rujna 1932. i komisija je odmah otpočela radom na potезу preko planine Galičice do Prespanskog jezera, zatim od Ohridskog jezera hrptom planine Jablanice i njenih veoma razvedenih izdanaka u Drimkolu, do Debra te je van oblasti planine Koraba.

I tako sam se 1. listopada našao ponovno u Debru, radi odmora i potrebnih službenih veza s vojnim i građanskim vlastima. Trebalo je bolje i brže provoditi određene zadatke u cilju odstranjivanja graničnih nesporazuma, kojih, kako se kasnije ispostavilo, u oblasti Koraba srećom nije skoro ni bilo.

2. listopada, rano ujutro, sastanak komisije na putu Debar-Klobučište, kod graničnog stuba E-14 (710 m). Pošto je nađeno sve u ispravnom stanju prema opisu originalnog teksta razgraničavanja iz 1920.—1922. godine, odmah se krenulo dalje patrolnom stazom sporednim hrptom Deli Senice, sve do graničnog stuba E-13 (1.512 m). Putem s brda bio je lijepe pogled na Banjište — Debarsku Banju s njenim raznobojnim lokvama termalnih voda i žute sumporovite sedimentacije fantastičnih oblika, stvorenih odvodnim potokom tople vode. Granični stub i granična linija obilježena žičanom preprekom nadeni su u redu. Kratak predah i odlična crna kava u albanskoj kărauli-stražari, da bi se zatim nastavio uspon patrolnom stazom, provedenom po strmom travnjatoj i cvjetnoj padini. Nakon 2-satnog penjanja stižemo na granični stub E-12 (2.165 m), postavljen na malenom vrhu-čuviku, glavnog planinskog hrpta, nešto sjevernije od visa Deli Senice (2.255 m). S ove točke pruža se prekrasan kružni pogled.

Na zapadu: Debarsko polje sa sićušnim razasutim naseljima i raznoboјnim obradanim poljima, koja prema Gorno-debarskom prelaze u niz čas golih, čas posumljenih grebeničića s vijugavom srebrnastom trakom Crnog Drima. Dalje u Albaniji nižu se suri modrikasti paralelni planinski lanci, a sam Crni Drim gubi se u južnom smjeru u uzanom i tamnom kanjonu,iza koga se u dalekom plavetniliu naziru djeležno konture Ohridskog jezera.

Prema sjeveru: odmah iza neposredno bliske glomazne mase Golemoeg Krčina, stjenovite strmine korapskih visova i mnoštvo ostalih vrhova planinskih greda Šare, Rudoke i Vrace.

Prema istoku: stravično duboki kanjon Radike s vijugavom cestom u dnu i bijelim selima priljepljenim uza strme planinske padine i naročito uočljivi konaci i crkva manastira Sv. Jovana Bigorskog; dalje, preko toga, klobučasti masiv Bistre planine.

Prema jugu: duboko urezana dolina Male-Garske Reke i Lazaropolski visovi, šiljasti vrhovi Stogova i krupni, nešto niži Karaorman.

Zastali smo pod utiskom ove jedinstvene i izvanredne prirodne ljepote planinske panorame i skoro zaboravili naš zadatak i cilj toga službenog planinarenja. Treba ići dalje! Granični stub E-12 bio je dosta oštećen od udaraca groma. Ovdje granica skreće naglo u sjevernom pravcu, prelazi glavnim oštrim hrptom vododielnice preko niza malih vrhova-čuvika i prijevoja, da bi se naglo uspela na vrh Golemi Krčin, mjesto graničnog stuba E-11 (2.345 m). Ovaj granični stub bio je također dosta oštećen od groma. Odmah ispod zapadne strme stijene, na albanskoj strani šćućurila se polurazrušena zavjetna crkvica Sv. Ilije, koju su nakon povlačenja sađašnje granice mještani kotara Rostuše prenijeli nešto niže, ispod grebena, na jugoslovenskoj strani. Nije bilo mnogo vremena, da se i na toj točki uživa u još ljepšem kružnom izgledu, već slijedi brzi silazak sa Golemom Krčinom, pa preko kota 2.208 m, 2.142 m, oko planinskog plandišta Suhe Bare, dalje preko vrhova 2.108 m, 2.105 m, oštar uspon na vrh Velivar, mjesto graničnog stuba E-10 (2.375 m). Taj dio granične linije predstavlja zapravo ugodnu planinarsku šetnju raskošnim travnjakom, ali tu

je bilo dosta posla oko točnog novog obilježavanja vododjelnice, jer je upravo ovdje dolazilo do čestih nesporazuma i sukoba između pastira s jedne i druge strane granice.

Od vrha Velivar nagli spust uzanim stjenovitim hrptom, sličnim prijelazu s Malog na Veliki Triglav, dalje do mjesta graničnog stuba E-9 (1.999 m), pa uspon na kameniti vrh Inosku (2.049 m), sa čije se istočne strane prilijepila jugoslovenska granična karaula Inoska, cilj toga dana i mjesto odmora i noćenja. Gostoljubivi graničari pripremili su obilnu vojničku večeru i nakon dovoljnog pričanja i prepričavanja o doživljajima iz tih krajeva i graničarskog života, zasluzan odmor i dobro spavanje. Bili smo umorni, jer smo prevalili oko 15 km visokog planinskog zemljišta u visinskim razlikama 710 m — 2.375 m — 2.045 m, što svakako predstavlja lijep i ozbiljan planinarski podvig, upotpunjeno «sitničavim» radom na kontroli granične linije.

Slijedećeg dana, u ranu zoru, sastanak komisije na vrhu Inoske (2.049 m), zatim silazak širokim planinskim hrptom u područje Dešata, kod graničnog stuba E-8 (1.942 m). Kod jugoslovenske karaule dočekala nas je opet crna kava, koja je u ove jutarnje sate odlično prijala. Slijedio je uspon, isprva položitom, zatim strmom planinskom kosom punom sitnog kamenja, na kotu 2.250 m, poslije nje nagli spust na 2.109 m; kod jugoslavenske karaule dakako opet crna kava i zatim strmi uspon na vrh Ploče (2.235 m).

Kako granična linija dalje vodi oštrim i stjenovitim hrptom, gdje nije trebalo ništa ispravljati, to smo se spustili na patrolnu stazu, na jugoslovensku stranu, i nismo produžili dalje putovanje. Usljed stalnog odronjavanja i padanja kamenja mjestimično smo pojedinačno morali pretrčavati najekspozirnije manje pruge, što nije bilo lako radi naših mazgi s prtljagom, koje su se baš na ovim najopasnijim mjestima tvrdokorno upinjale zadnjim nogama. Mali brdski konji bili su poslušniji i s njima nije bilo muke. Stigli smo u sedlo Škrtač, mjesto graničnog stuba E-7 (2.055 m). Kako je granična linija dalje ponovno vodila oštrim i stjenovitim hrptom, kojim zapravo nikto ne prolazi, to smo radi štednje u vremenu dalje putovanje produžili patrolnom stazom, provedenom po strmoj planinskoj padini, punoj osipa i točila, čime je i samo putovanje bilo dosta naporno.

Doskora stižemo na prijevoj Ciganski prolaz (2.310 m), veoma interesantno mjesto s planinskom stazom, kojom su u tursko doba dovitljivi i spretni cigani tjerali — bilo legalno, bilo ilegalno — stada sitne stoke te je po svoj prilici po tome ovo mjesto i dobilo svoje ime. Prema albanskoj strani jezive stjenovite dubine rječice Grame, prema jugoslovenskoj strani ogroman Ribnički cirk prekrasnih planinskih motiva, pa je teško kazati, što je ovdje ljepše. Nakon duljeg odmora i neminovne crne kave kod graničara, nagli uspon na kotu 2.443 m, da bi preko niza vrhova i presjedljina izašli na vis 2.535 m, gdje je bilo dosta posla radi novog obilježavanja vododjelnice. Iza toga spust u presjedlinu Duboke Reke (2.450 m), odmor i, zna se, crna kava u jugoslovenskoj karauli. Kolega MUL DELI nazvao je ovakvo čašćenje kavom »kafana granica«. Granična linija dalje vodi eksponiranim oštrim hrptom. Nije bilo potrebno da se njime prolazi, pa se produžilo patrolnom stazom do u visinu vrha Malki Korab, ispod koga je bio mali predah, pa zatim ponizni pogled na strmu stazu predstojećeg uspona i onda... naprijed: bilo je puhanja i zastajkivanja, ali na kraju ipak smo sretno i dobro svi izašli na sam vis Malki Korab, mjesto graničnog stuba E-6 (2.683 m). Ovaj prilično naporni uspon bio je nagrađen jedinstvenim prizorom alpinskih ljepota, i nakon pola sata uživanja i otkrivanja pojedinih bližih i daljih planinskih objekata i izvršenog službenog rada, spust istim putem na patrolnu stazu, koja nas je uskoro dovela do prijevoja Malka korapska vrata, na kome je granični stub E-5 (2.475 m), odakle je bio veoma impresivan pogled u stjenovite dubine prema Albaniji. Silazak do jugoslovenske karaule i rastanak s albanskim delegatom, koji je otiašao na odmor u albansku karaulu.

Mi smo produžili patrolnom stazom do karaule Kobilino pole (2.450 m), gdje nas je sačekala odlična vojnička večera i poslije toga dobar odmor. Već popodne počeo je puhati jak topli zapadni vjetar, koji mi se nikako nije svidio za ove visine u kasno godišnje doba. Noću je prešao u orkanski urlik, tako da se zgrada karaule sva tresla, ali to nas nije smetalo u našem odmaranju.

4. listopada, u rano jutro, po »nepopravljivom« planinarskom nagonu i znatiželji, pri bezoblačnom nebnu i uz priličan povjetarac zapadnog smjera, pošao sam naprijed od granične karaule Kobilino Pole, pravcem prema Golemom Korabu. Po položitoj padini raskošnog i mirisnog planinskog travnjaka, skoro do pasa visoke trave, uspon je bio, osim klizanja, prilično lak. Iza jednog blagog prijevoja, u okrugloj

uvalici prostiralo se manje jezerce i, o čuda: nekoliko divokoza na jutarnjem pojilu. Iznenaden sam stao i zapanjen posmatrati taj jedinstveni prizor na nekih 100 m udaljenosti. Divokoze me nisu odmah osjetile uslijed protivnog vjetra, a zatim u nevjerojatno brzim skokovima sjurile su niz stijene Koraba i za tren oka nestale uz tutnjuvu kamenja. U hipu je prošlo to iznenadenje. Produžio sam uspon i ubrzo se našao na samom vrhu Golemi Korab.

Golemi Korab, 2.764 m, mjesto graničnog stuba E-4, na jednom nosu — uzvisini, povezanoj uzanim grebenom s kotom 2.730 m. S obje strane ruše se provala i stijene ledničkih cirkova, najfantastičnijih oblika, izbočina i prijeloma u stravične dubine lomnog krša. Sjeo sam pokraj graničnog stuba i ne znam, šta sam gledao i posmatrao, na što mislio. Svaka opisna riječ bila bi i ovdje odviše preslabu, neuvjerljiva, a da bi se i u najmanjem obliku mogla izraziti ta veličanstvenost iskonske prirodne ljepote. Prema zapadu nekoliko redova raznobojnih planinskih vijenaca, koji su se sve više gubili u pastelnoj magličastoj daljini, u kojoj se naziralo daleko jutarnje ljeskanje Jadranskog mora. Prema sjeveru — istoku — zapadu na jugoslovenskoj strani mnoštvo poznatih i nepoznatih vrhova, između njih duboki tamni kanjoni sa srebrnastim vodenim trakama u lakoj pahuljastoj izmaglici. Naišao je i kolega MUL DELI, goršak i očito naviknut na ovakve prirodnjačke efekte, ali poslije kratkog pozdrava »tunga tjeta« (dobar dan), zastao je, šutke sjeo pokraj mene na zemlju i također nijemo posmatrao ovu veličanstvenu panoramu prirode. Stvarnost nas je prisilila, da se vratimo našem osnovnom zadatku i kratko čitanje originalnog opisnog teksta uvjerilo nas je, da je ovdje sve u redu. Granični stub nije bio čak ni oštećen od gromova, Ipak ovdje mora da je strašno, kad se razulare prirodne sile.

Granična linija od vrha Golemi Korab naglo skreće prema istoku, silazi na uzani travnati prijevoj Kobilino Pole i odmah iskače na vrh Kepi Bar (2.595 m), da bi se opet naglon promjenom smjera prema sjeveru spustila preko presjedline (2.497 m) na kameniti vrh Crna Čuka, mjesto graničnog stuba E-3 (2.560 m). Dalje, isprva položito, zatim preko stjenovitog praga i malenog ulegnuća, granica izlazi na jedan stjenoviti, eksponirani i oštri zub, kota 2.463 m. S jednim dobrovoljcem vojnikom isplazio sam na taj zub — stijenu, gdje smo zajednički postavili oznaku i učvrstili je naslaganim kamenjem, kako bi se dobio vidljivi cilj završne točke granične linije za sedlo u Golemim korapskim vratima. Imao sam osjećaj, kao da sam na vrhu visokog fabričkog dimnjaka, a s obih strana duboke i ogromne provalije najfantastičnijih stjenara i krša starih ledničkih cirkova. Oprezan i kratak silazak sa stijene, zatim dalje patrolnom stazom u Golema korapska vrata, mjesto graničnog stuba E-2 (2.055 m). Između kote 2.463 m i sedla 2.055 m granica napušta vododjelinicu, jer se u tome kršu i lomu praktično nije mogla odrediti, već je određena u pravoj liniji. Ovdje, u razgovoru s narednikom graničnog voda ovog rajona, čuo sam, da je »pred nekoliko dana ovdje bio neki doktor iz Zagreba, i umjesto pametno, da ide ovom dobrom patrolnom stazom, on se lomio preko ovih stijena«. Kasnije se ispostavilo, da je to bio naš uvaženi pionir planinarstva dr. Br. Gušić.

Na sedlu Golema korapska vrata završava se planinski hrbat Koraba. On je dalje preko vrha Kula Ziberit (2.381 m), presjedline s mjestom graničnog stuba E-1 (1.963 m), vrhom Kapi Džanit, mjestom graničnog stuba C-24 (2.105 m) i dalje preko Popove Sapke (2.080 m, ne zamjeniti s onom skijaškim terenom na Šari), orografski povezan s masivima planine Vraca i Rudoke, i još dalje sa Šar-planinom.

Od Golemih korapskih vrata do vrha Šerupa, gdje smo taj dan završili našim radom, zemljiste se iz osnovice izmijenilo. Siroki i blagi planinski oblici u velikoj su opreci sa stenjarima i eksponiranim vrhovima Koraba i ovdje je putovanje duž granične linije ličilo više na šetnju prekrasnim travnjačkim sagom. Jedino nam je smetao sve jači, na mahove slapoviti zapadni vjetar, a kad smo predvečer stigli do karaule Šerupa, navukli su se gusti i tamni oblaci, koji su se u prvi sumrak ispraznili u jednoj bijesnoj oluji s bezbroj gromova, od kojih je jedan lupio u nedovoljno ispravan gromobran karaule, što nam nije bilo najugodnije. Kasnije, u noći, ovaj urluk razbješnjelih sila prirode, zamjenila je nevjerojatno jaka snježna mečava.

Slijedeće jutro nastavili smo naše putovanje i rad prema Koritniku, Paštriku i Daravici između vitlajućih oblaka i svježem snijegu. Koliku smo sreću imali u dva zadnja dana: da nas je taj snijeg zatekao na Korabu, kretanje po strminama i eksponiranim stenjarima praktično bi nam bilo onemogućeno. Producujući naše putovanje i naš rad i vrijeme se proljepljalo. Nastali su prekrasni dani kasne jeseni. 15. listopada stigli smo na vrh Maja Zeze (2.267 m), nedaleko Đaravice (2.650 m), do kuda

nam je bila određena kontrola granične linije. Odmah smo se vratili na Čaf Prušit (sedlo Prušit), gdje prelazi put Đakovica-Oroši i ovdje smo kod granične karaule proslavili završetak našeg rada na terenu janjetinom na ražnju, rakijom dudovačom i bezbrojnim crnim kavama. Sjedili smo pred karaulom, u drugarskom razgovoru, uživajući u lijepoj prirodi. Krajolik se na zapadu na albanskoj strani, strmo gubi u dubinama, a na jugoslavenskoj se prostirala široka i plodna Metohija, na čijem zapadnom rubu se bjelasala varošica Đakovica sa svojim mnogobrojnim minaretima. Postoјi priča: kad su Nijemci u Prvom svjetskom ratu došli na domak Đakovice, držali su minarete za fabričke dimnjake i čudili se, što ovdje postoje tako »jako industrijsko mjesto«! Prema poznatoj talijanskoj uzrečici primjećujem: se non è vero, ben trovato, ali izgled Đakovice sa Čar Prušita uistinu je takav. Rastali smo se i slijedeći sastanak odredili za 6. studeni kod manastira Sv. Nauma na Ohridskom jezeru, na točki našeg prvog sastanka.

Imajući dovoljno vremena, nisam žurio mojim povratkom u Debar i Ohrid, već sam »utančanim planinarskim ukusom« izabrao povrtni pravac putovanja kroz cijeli basen Radike, koji me već tada mnogo zanimalo.

18. listopada ponovno sam se našao na vrhu u karauli Šerupi (2.105 m), gdje su me gostoljubivi graničari zadržali čitav dan u gostima. Taj sam dan iskoristio za izdašan odmor i plandovanje: cijeli sam dan žurio u prekrasnu planinsku panoramu i bio neobično zadovoljan u tom planinskom miru i tišini. Treći dan spustio sam se s vojničkom pratnjom kroz gornji basen Radike, preko planinskih plandišta i travnjaka, dalje preko Torbeškog mosta pokraj ruševina sela Štirovice, Reč i Strezimira, koja su opustjela i uništena za vrijeme vojnih operacija smirivanja t. zv. albanske pobune 1913. godine. U ovom srednjem dijelu Radika postaje već plahovita i šumna široka planinska rijeka, s obih strana pritičnjena čas pošumljenim, čas travnjačkim strmim padinama, između kojih smo na mahove imali vanredne poglede na snježne vrhove Koraba. Danas su ovdje izgrađeni tuneli za kaptažu ovih planinskih rijeka i potoka u novo umjetno jezero, srce Mavrovskog hidroenergetskog giga, čime one više ne pripadaju slivu Jadranskog mora, nego izljevu za hidrocentralu Vrutok u dolini Vardara i time slivu Egejskog mora. Kako je ljudski um i ruka ovdje iz osnove izmijenila prirodne geografske zakone! Ovdje su početkom 1956. zimi pustošile velike snježne lavine i zatravale pojedina nova i privremena naselja, podignuta prvenstveno za potrebe izgradnje puteva i tunela.

Prošli smo preko sela Ničpur. Na sastavu Radike i Mavrovske Reke bilo je dosta muke, da bez mosta prijedemo ova dva planinska brzaka i izademo na glavni put za Debar. Prijelaz se završio ipak nedobrovoljnim kupanjem u hladnoj vodi u kasnu jesen, ali žustar marš sredinom dobrog druma, pravcem prema Debru, uskoro nas je osušio. Popodne smo stigli u manastir Sv. Jovan Bigorski. Iguman, ili n'egov zamjenik, u kaluđerskoj mantiji starinsko — šarolikog izgleda i vrijednosti, nije baš mnogo mario za naše ukonačenje, ali mi smo se i bez njegove pomoći dobro smjestili u manastirskom konaku, duduše samo na golom podu. Večeru smo spremili u drumsкоj mehani, ta upravo ispod nas Radikom plove tolike ribe i samo je trebalo izvršiti ulov. Sam manastir, iz XV. stoljeća, odigrao je važnu ulogu u očuvanju slavljanskih domorodaca protiv jakog nasilničkog nadiranja islama, i ima jedan rijetki umjetnički dragulj, drveni ikonostas, izrađen od duborezačkih majstora nedalekog planinskog sela Gare, koji su izradili i ikonostase u crkvi Sv. Spasa u Skopiu i manastiru Sv. Nauma na Ohridskom jezeru. Ovaj bigorski ikonostas umjetnička je i kulturno-historijska rijekost, danas pod zaštitom NR Makedonije i njega vrijedi pogledati.

Na daljem putovanju prema Debru trebalo je neko vrijeme, da razgibamo naše kosti ukrućene na manastirskom podu. S lijeve strane, visoko u strmoj padini, ostaje selo Janče, opustjelo i osiromašeno, a nekada toliko bogato, da je u Skopju održavalo svoj vlastiti »Janče han«, kasnije poznat po »čoćećima« (turška muzika i plesačice trbuhom). Nešto niže, dolinom Radike prelazi se Boškov most, gdje se u Radiku ulijeva Garska ili Golema Reka: ovdje su vrijedni i veoma preduzimljivi Lazarpolci otvorili svoju mehanu, gdje se uvijek može dobiti toplo jelo s mnogo ljute piperke, da se usne zapale. Oko podne stanka u Kosovrastima, termalnoj sumporovitoj banji oko 48°C toploće. Vrući izvori stvorili su interesantne sumporovite sedimentacije. Banju obilno koriste reumatični bolesnici. Sumporoviti miris osjeća se nadaleko dolinom Radike, još i prije nego se ugledaju banjske zgrade, ili selo koje se bojažljivo šćućurilo u planini ispod ogromne bijele sadrene stijene. Okolina je puna ležišta azbesta, sadre i antimonskih naslaga. Poletno smo produžili putem — carskom đžadom, čas s lijeve, čas s desne strane hućne Radike i o podne stigli u Debar. U

ugodnom društvu prijatelja i starih poznanika u Debru sam se zadržao nekoliko dana, i zatim oputovao u Ohrid, kako bi se vojnom jedinicom jezerske flote prebacio do manastira Sv. Nauma. Dok sam boravio u Debru, svaki sam dan izlazio daleko u Debarsko polje i uživao u divotnom pogledu na južni dio Koraba, Deli Senicu i Krčin, kao i na one visove prema sjeveru, na kojima sam bio i sada nedavno i za vrijeme moga boravka 1919. godine. Korab je divna planina, svi postojeći nedostaci t. zv. kulturnog života padaju u sjenu pred ovom veličanstvenom prirodom. I — toliko o Korabu, za vrijeme moga boravka u njegovoj oblasti 1932. godine.

Manastir Sv. Naum na Ohridskom jezeru nije u planinskoj oblasti Koraba, a kako se početak i završetak rada komisije te godine, kojim je ona bila obuhvaćena, razvijao kod samog manastira, to ima opravdanja, da se ovdje nešto progovori i o samom manastiru i njegovoj okolini.

6. studenoga ponovnog sastanak komisije u cilju sređivanja i izrade završne dokumentacije izvršenih radova, što je trajalo nekoliko dana i vršilo se naizmjenično, bilo u jugoslavenskoj, bilo u albanskoj graničnoj karauli. Ova se posljednja nalazila u zaljevu i izvorima Sv. Kristifora, gdje je u jezeru bilo toliko riba, da se njegova površina crnila. Predveče, poslije rata, odlazilo se u posjete igumanu manastira, ocu Stefanu, koga su tamošnji ljudi ovako ocrtavali: »Pola metra kamilavke (popovske kape), pola metra bijele brade, a ostalo kaluđerska mantija«. U njegovoj prezagrijanoj čeliji vodeni su živi razgovori i posluživani raznovrsni gurmansi mezeluci i kuhanja rakija, pečena iz džanarika (poludivilje šljive) i jaka kao grom. U najboljoj uspomeni ostao nam je ipak manastirski pasulj, prireden na grčki način, koji je bio toliko dobar i ukusan, da smo, kako se ono kaže, oblizivali prste.

Manastir Sv. Nauma je poznato proštenište, ne samo za stanovnike Jugoslavije, nego i Albanije i Grčke, a između njih ima mnogo muslimana, koji takoder dolaze u hadžiluk i bogato ga dariovaju, tako da se na crkvenom tasu sakupi brdo novčanica i zvećećeg novca. Manastir je podignut u X. stoljeću i jedan je od najstarijih kulturno-historijskih spomenika naše zemlje. Legenda priča, da je Sv. Naum zapregao zajedno vola i medvjeda u jaram i njima preorao manastirsку njivu, pa je to prikazano i u nezgrapnoj freski iznad ulaznih vrata u manastirske konake. Sv. Naum smatra se za čudotvorca i njegov grob u pobočnoj kapelici najstarije crkve opsjedaju vjerski fanatici, tu se mole i na nadgrobnu ploču stavlju bogate darove, od kojih ima koristi samo manastir, koji je smatran jednim od najbogatijih. Dođuk ide fanatizam i kult čudotvorstva, svjedoči i malena čelija pokraj kapelice, u koju zatvaraju umno oboljele osobe; kada se one dobro izviču, nagonopade i konačno prezamorene smire, onda ih puštaju napolje uz priču, da ih je — Sv. Naum ozdravio. Bilo je dosta takvih fantazija i vjerovanja, ali to se sada pomalo smanjuje.

Položaj manastira na isturenoj stijeni južne obale Ohridskog jezera, ispod padina ogromnog masiva planine Galičice, svakako je jedinstvene ljepote. Tih dana boravio je u njemu i tadašnji ambasador Njemačkog Rajha, Ulrich von HASEL, kasnije poznat u zavjeri i atentatu na Hitlera. On je bio izvanredno impresioniran položajem i okolinom manastira, o čemu si je dao oduška u stihovima, upisanim u manastirska knjigu, gdje iznosi mišljenje, da je to jedan od najljepših krajeva, koje je on bio. Ja sam se s njime potpuno složio. Manastir i njegova okolina mnogo su stradali od ratova, a naročito za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je izgorio glavni manastirski konak, a njegov stari prekrasan prirodn park, na otociću u jezeru izvornog dijela Drima, prije nego se on slapovito uliva u Ohridsko jezero, potpuno uništen i zapušten. Nedaleko manastirsko groblje ima veoma interesantne prastare nadgrobne križeve, čudnovatih oblika.

U dva navrata koristio sam dane odmora, da izvršim »planinarski skok« na gornju, ali bezvodnu planinu Galičicu, i to na njen južni, albanski dio, između Prešpanskog jezera i kotline Korče s Malik jezerom. Nezaboravno je bilo krstarenje u društvu s dva albanska vojnika, vanredno lijepim, ali divljim krajem, do koga se ne dolazi lako.

Rad komisije bio je završen 18. studenoga potpisivanjem dokumenata. Pri rastanku kolega MUL DELI darivao me pregrštom mirisnih albanskih cigareta, odličnog kvaliteta, besprijeckorne izrade i pakovanja. U Ohrid sam se vratio vojnim brodićem po prilično uzborkanom jezeru. Bilo je dosta strepnje prilikom iskrcavanja u mornaričkoj bazi Gorici (južno od Ohrida), da ne nastradaju originalni dokumenti, koje sam grčevito držao pod pazuhom. No sve je sretno prošlo, kao i sve ostalo na ovom lijepom, a i mnogim opasnostima izloženom putu po ovim krajevima. Preko Struge, Debra, Tetova, Skopja vratio sam se u Beograd pun nezaboravnih utisaka, kojih se i danas rado sjećam.

Treći moj boravak u planinskoj oblasti Koraba bio je 1948. godine. Te godine boravio sam nekoliko dana službenim poslom u Debru i prokrstario južni dio planine Koraba, Stogovo i Karaorman.

10. rujna stigao sam u Debar i bio duboko impresioniran slikom teškog stradanja ovog našeg gradića. Smatram, da je to jedan od gradova Jugoslavije, koji su najviše stradali ratnim dogodajima, počev od Balkanskog rata 1912., Albanske pobune 1913., povlačenja srpske vojske 1915. i njenog ponovnog vraćanja 1918., a pogotovo tokom Drugog svjetskog rata, kada su pored vojnih operacija talijanskih okupatora u ove krajeve ulazile gomile pljačkaša i kačaka.

Poznat još iz antiknih vremena po Ptolemejevoj geografiji i njegovim tabulama pod nazivom DEBOROS, na mjestu, koje leži nešto sjevernije od današnjeg, po prilici tamo, gdje stoji osamljena t. zv. Pijanačka crkva, u XV. stoljeću od Turaka preseljen na današnje mjesto razvio se u znatno naselje. Ovo mjesto s bogatim domaćim proizvodima i stočarstvom, bilo je važna stanica na tadašnjim karavanskim putovima od Jadranskog Primorja, preko unutrašnjosti Balkanskog poluotoka za Egeju, Solun i Carigrad. Premda izložen šiptarskim i islamskim zulumima, koji su postepeno potiskivali i islamizirali njegove hrišćansko-slavjanske starosjedioce, njegova stara eparhija bila je dugo vrijeme crkveni i politički centar šire debarske okoline. U XVIII.—XIX. stoljeću bilo je to bogato mjesto, što svjedoči stara poslovica, koju sam često slušao u ovim krajevima:

»Carigrad da izgori, Debar go plača,
Debar da izgore, Carigrad go ne plača.«

Poslije Prvog balkanskog rata, postavljanjem novih državnih granica, ekonomска cjelina Debarske okolje umjetno je presjećena, trgovačka i manufakturna vrijednost je potpuno izgubljena, islamski elemenat uvelike se iseljava u Albaniju i Tursku, a Debar zadržava vrijednost tek jednog pograničnog garnizona, na stalnoj straži protiv pljačkaško-pobunjeničkih upadica, te osigurava slobodan saobraćaj iz pozadine Makedonije dolinom Radike i Crnog Drima za Ohrid.

Ma da razoren i opustio u velikoj mjeri, svojim položajem u podnožju ogromnog masiva Koraba, pruža osobitu prirodnjačku draž, naročito za ljubitelje prirode i planinare. I već prvog dana, 10. rujna, kada sam stigao u Debar, iskoristio sam da podem do njegovog interesantnog Banjišta. Za jedan sat hoda dobrim putem i za automobile, stiže se do termalnih izvora. Ugodno sam bio iznenaden podizanjem nove reprezentativne centralne zgrade iz tesanog kamena, u kojoj treba da bude postavljena cijekupna banjska djelatnost na savremenu osnovicu. Glavni izvor, kaptiran u bazenu starog turškog amama u stalnoj cirkulaciji, pruža mnogim reumatičarima i drugim bolesnicima nadu i utjehu za ozdravljenje. Dalje, poviše jarugom iznad amama, u slobodnu prostoru, prva topla izvorna lokva mutno-plavkaste vruće vode, na čijem obodu unaokolo na podmetnutim kamenima sjede ljudi i pare svoje noge. I ja sam to isto učinio. Poslije toga osjećao se vanredno prijatno. Druga, nešto viša lokva tople crvenkaste vode, gdje potrebnii zdravlja, ispiru oči i tvrde, da im se time vid popravlja.

Slijedeći dan, preko zaseoka Rajčice, gdje se sačuvala neobično lijepa starinska makedonska narodna nošnja, i dalje preko sela Tatar Elevcii, kote 1.814 m, izlazim na stjenovit u izbočinu visa 2.101 m, južno od vrha Deli Senica (2.255 m), koja je zapravo južna završna točka planinskog hrpta Koraba. Već poznati prekrasan planinski vidokrug pozdravio sam sa zadovoljstvom. Ispod mene, u dubokom kanjonu Radike, bjelasaju se Kosovrasti, sumporovita banja i dalji cilj moga putovanja. Zamornim, vratolomnim spustom evo me ubrzo kod same banje, posmatram njene interesantne izvore, a još više njene sumporovite sedimentacije čudnovatih oblika, zatim kratko kupanje, bolje reći furenje, i dalje. Na Boškovu mostu i u gostionici kod starih poznanika, vrijednih Lazaropoljaca, dobar, opet jako zapapreni ručak, mislim po ukusu, jer su cijene bile vrlo pristojne, i dalje putovanje do sela Osoja, gdje je noćni odmor.

Sutradan, rano jutrom, uspon strmom stazom po isprva pošumljenoj, a kasnije goloj s velikim sipinama sjevernoj padini planine Stogova, na njen najviši vrh, 2.219 m. Sada sam nasuprot južnih padina Koraba i ne mogu ih se dosta nagledati. Kako su lijepi njegovi oštiri i strmi stjenoviti zupci, jedinstveni planinski pejzaž, naročitih oblika i slika. Brzi spust za selo Kodžadžik, gdje me planinarski »spleen« zavodi na kratak, skoro »plezateljski« uspon na njegov stenjar Gradac. Seoskim putem, zemljom crljenicom, između mnogih šumaraka i zaselaka Drimkola, povratak u Debar. Drimkol, nekada izvanredno nemirna i opasna oblast oporih Šiptara, danas je

miran kraj, gdje marljivi ljudi obrađuju svoja polja i upravljaju sami sobom, bez žandara. I u tome leži jedan od uspjeha naše sadašnjosti.

Još jedan dan u Debru, i odlazim u oblast planine Bistre, u Tresonče i Lazaropole, pa dalje u Mavrovo. Ostavljam planinsku oblast Koraba, koju sam ovaj puta u nešto manjem obimu, ali vanredno lijepim smjerovima obišao i ponovno se divio i uživao u toj jedinstvenoj planinskoj oblasti.

Dodajem ovdje: kada sam 22. studenog 1949. godine po četvrti puta izlazio na najviši vrh Šar planine, na Titov vrh (prijašnji Golemi Turčin, 2.762 m), treći po visini u Jugoslaviji, imao sam rijetku sreću, da na daljinu od 30—40 km bude nevjerojatno jasan pregled po ogromnom nazubljenom lancu gorostasa Koraba. Sve bliže i dalje susjedne planinske skupine — izuzimam daleko na sjeveru bjelasaste Prokletije — krupnih su i tubastih oblika, a lanac Koraba na vanredno jasnom horizontu fantastično je stršao, kao nazubljeni češalj. Rijetka je to bila prilika vidjeti ovako jasnu panoramu cijelog Koraba iz tog povoljnog položaja.

Godine 1951., od 21. IX. do 2. X., održavao se Drugi kongres geografa Jugoslavije u Skopju i na Ohridskom jezeru. Na povratku iz Ohrida u Skopje, kolona autobusa s učesnicima, u kojoj sam se i ja nalazio, kratko se vrijeme zadržavala kod Debra, odmah nakon uspona ceste na pješčanoj ploči Debarskog polja; geografi skopskog Sveučilišta održali su na terenu kratko naučno dokumentarno predavanje o geološkom postanku doline Crnog Drima i Debarskog polja, i mnogo se govorilo o pliocenu, miocenu, triasu, aluviju i t. d. Neka mi oproste, no mene je više zanimalo i zanosio pogled na južne izdanke ogromnog Koraba, na Deli Senicu, Golemi Krčin, malo zaklonjenu Inosku, na Makelarski nos i planinske grebene sjeverno od Piškopeje, gdje sam boravio i planinario 1919., 1932. i 1948. godine.

Debarski drum planinske oblasti Koraba, često sam prolazio, bilo pravcem od Skopja, bilo od Ohrida, kao prolazni putnik autobusom ili kamionom. Svaki ovakav prolaz izazivao je u meni stare lijepe uspomene i sjećanja na ovaj kraj, kojega sam mnogo zavolio. To je raj planinara, ali onih pravih, koji osjećaju i shvaćaju iskonsku ljepotu prirode, prilagodavajući se njenim krutim prirodnim uvjetima i ne traže neke naročite uslove, koje donose istančani ukus i povećani zahtjevi savremenog života gradskih naselja.

Na završetku bih dodao, da posebnu pažnju zaslužuje i flora Koraba. Moj stari planinarski sudrug sa Šare iz 1949. godine, čika Vangel iz Skopja, nedavno me ponovno uvjерavao, da su Malka korapska vrata i potez prema Kabašu u glavnom hrptu Koraba toliko bogati raznolikim planinskim cvijećem, kao ni jedna druga planina Makedonije i zapadne Bugarske, a koje on vrlo dobro poznaje. Flora Koraba očekuje podrobniju sistematsku studiju od strane pozvanijih prirodoslovaca.

Evo mojih uspomena i moje geografsko-planinarske priče, kojom sam želio upotpuniti poznavanje prekrasne planinske oblasti Koraba.

Planinarski po Krku

Za planinare je zanimljiviji južni dio Krka od sjevernoga. Zato sam odabrao Vrbnik za ishodište mog ovogodišnjeg planinarskog pohoda Krku.

Za nepuni sat vožnje prebacuje nas lokalni brodić iz Crikvenice na Vrbnik tičući najprije zaselak Šilo, omiljelo izletište Crikveničana, zatim Sv. Marak, zapravo samo iskrcavalište za selo Risnik, koje leži oko 1 km dublje na kopnu otoka.

Opjevani »Vrbniče nad morem« leži pedesetak metara nad prirodnom uvalom, koja mu je mala luka. Gledajući ga s mora Vrbnik nam se pričinjava kao malo bijelo glijezdo, isklesano ili izraslo iz pećine nad plavom pučinom. Niti stotinjak malih kućica stisnuto se jedna uz drugu u nekoliko vijugavih strmih uličica, ponegdje ne širih od 1 metra. Nikakva vozila ne mogu onuda proći niti narušuju mir, koji tu vlada.

Kasno je popodne. Na pragu gotovo svake kuće sjede žene i djevojke te šutke predu ili pletu. Sunce na zalazu ožaruje bijela naselja na kopnu: na sjeveru Crikvenicu, Selce i na istoku Novi.

Mnoga mjesta na ovim našim otocima, a posebno ona na Krku, nekako kao da odišu poviješću, svuda nailazimo na spomenike stare kulture i naše lijepe, burne i slavne povijesti. I baščansku ploču, naš najstariji glagoljaški kulturni spomenik, našli smo ovdje — na Krku.

I tu na Vrbniku vidio sam vrijednih starina, iskopina, malu zbirku starog novca i t. d. — zapravo mala, ali vrijedna zbirka svakog muzeja ili knjižnice. Po svemu što sam ispitivanjem saznao, bit će da o tom blagu na Vrbniku malo tko zna, zato ču spomenuti samo neke pojedinosti. Osim raznih muzejskih predmeta video sam među ostalim i za laika zanimljivih starih knjiga i spisa. Tu je u prvom redu statut Vrbnika iz 1380. godine pisan na pergameni. Od crkvenih knjiga jedan misal iz 1456. godine pisani glagoljicom, dakako rukom, ali štampanim slovima također na pergameni. (Na Krku se stoljećima, pa i za talijanske vladavine kao i danas, katoličko bogoslužje vršilo na staroslavenskom jeziku). Osim savršene čitljivosti na više stotina stranica ističu se krasno izrađeni inicijali (početna slova pojedinih odlomaka teksta), izvedeni i ukrašeni narodnim motivima, pletenicama. U drugom misalu iz 1463. godine inicijali, nihok oko pedeset, predstavljaju upravo majstorske miniaturne crteže, za koje se drži da potječu ili od Klovica samoga ili bar njegove škole. Čini se, da je ta knjiga pisana s osobitom pažnjom. Dok je tekst pisao jedan posebni pisac ili prepisivač, dotle je inicijale morala izradivati druga ruka. To se zaključuje odatle, što neki inicijali u tekstu manjkaju ili nisu do kraja izrađeni, dovršeni.

Ima tu i drugih zanimljivih crkvenih starih knjiga, tako 4 brevijara (bez inicijala), Grebljev kvarezial pisan na običnom papiru kurzivnim pismom. Taj Greblić — svakako naš čovjek — bio je u ono vrieme prije pronalaska štampe jedan od najistaknutijih prepisivača knjiga onoga kraja i vremena, a živio je i radio u Roču u Istri. I jedan originalni »Romanac Tosilski«, zbirku vierskih i svjetovnih priča, našao sam ovde, i mnoge druge knjige. Sreća je, da su te kulturne vrednote u sigurnim rukama i tako sačuvane za ovaj naš čedni gradić Vrbnik, kojemu time raste povjesna, kulturna i turistička vrijednost.

Od Vrbnika na jug protežu se dva glavna visinska lanca na otoku Krku. Istočni, duž obale Planinskog kanala, do rta Sokol i Rebica, i zapadni, sredinom otočnoga kopna presječen cestom, koja vodi u dolinu Suhe Ričine sve do zaljeva Nove Baške. Golo stjenjeistočnog lanca ruši se naglo i strmo u more, a kulminira u vrhovima Prigradska glava (458 m), Gajen (463 m), Kozlja (464 m) i Diviska (472 m).

Ja sam izabralo zapadni lanac pošavši iz Vrbnika preko zelenog Vrbničkog polja na Mali (428 m) i Veli (449 m) Hlam. Vrh Hlam dominira nad Vrbnikom. Po blagom usponu između ogradnih zidova vinograda i malih krumpirišta stiže se na golo sljeme za kojih sat i pol hoda preko krševitoga kamenja, jer pri vrhu već staze nema. Put nije naporan, a razgled s vrha, gdje je — izgleda — stajao triangulacioni znak, vrlo je lijep i zanimljiv na sjeveru preko Vrbnika do Crikvenice i na pozadinski gorski lanac, na obalu s Novim; Senj se ne vidi nego Vratnik i Velebit od istoka prema jugu. Na jugu se otvara pogled u dolinu Suhe Ričine, kojom teče cesta prema Novoj Baški, a preko Treskavca otvara se vidik na bijeli kameniti greben Velog Vrha.

Otok Krk — skica gorskikh grebena na otoku Krku

Na zapadu se vidi sjeverni dio Košljunskog zaljeva i povrh njega selo Kornić, a na sjeverozapadu dio humovitog zelenog površja otoka Krka prema zaljevima Malinske i Omišla, koji sami ostaju zastrti od predbrežja.

Moj put vodi dalje prema jugu po hrptu, narijetko obraslot hрастom pognutim od bure, preko plitkog sedla na vis Treskavac (373 m) — svega 3/4 sata hoda. Razgled odavde je ograničen na kanjon Suhe Ričine do zaljeva Nove Baške i ravno na jugu na Veli vrh (541 m), najljepši brijeg na Krku. Dugačka, potpuno neobraštena trupina Velog vrha s onu stranu ceste bliješti od bjelila ispranoga krša i upravo vabi, da pozuriš na taj vrh, iako odavde nema direktne pristupne staze. Spustit se dakle 60—80 metara na cestu, na prijevoj oko 300 m nadmorske visine i odavde uzbrdo duž kamenog zida, koji sa zapada zatvara oko 700—800 metara dugački rub gustog borika. Uspon je dosta strm, ali stalno pregledan. Preko poduge ploštine stiže se tako za pola sata od ceste na pobočje Velog vrha i za još daljnijih pola sata, po kamenju i suncu malo naporno, do samog vrha s nasutim kamenim humkom i triangulacionim stupom. Razgled je tu mnogo opsežniji nego s Velog Hlama, jer je otvoren vidik i na Srednji (Krčki) kanal s otocima Plavnik, Cres, na zapadnu obalu Krka s lukom i mjestom Krk te zaljevom, na tamnomodri Košljunski zaljev sa zelenim otočićem Košljunom, a u daljinji Riječki zaljev i obrisi Učke. Na protivnoj strani — istok-jugoistok — obale Hrvatskog primorja i dugački plavi greben Velebita, koji se gubi negdje prema jugu u magli. Ravno prema jugu na 2 km zračne crte, preko nedubokog sedla i jedne neoznačene kote, stoji Obzova (569 m), najviši vrhunac na otoku Krku. Taj vrh zatvara razgled prema jugu na Bašku i južnije otoče.

Ali meni se ne ide odavde, sunce je doduše već visoko (oko 10 h ujutro) i hladni jaki vjetar puše. Nažalost nemam fotografskog aparata, da snimim tu panoramu i te kontraste tamnog modrila mora, crnog zelenila borovih i hrastovih šuma, bijelog golog kamena i svjetlog plavetnila neba, s kojega pali srpanjsko sunce. Zato hoću da upijem očima ovu divnu sliku. Proučavam svoj dosadanji put s Hlama i Treskavca i skiciram panoramu horizonta.

Ovdje bih želio raščistiti jedno pitanje, koje se poteže u više opisa bregova na otoku Krku. Čitao sam i čuo više puta, kako je najviši vrh Krka Veli vrh, ponekad zvan i Treskavac ili Triskavac. To su dvije netočnosti. Prvo: već i iz svih zemljovidnih karata koje imamo vidi se, da je Obzova sa 569 m najviši vrh na otoku, a ne Veli vrh. Drugo: Veli vrh (541 m) ne nazivaju na otoku Treskavcem. Ovaj potonji jest posebni vis od 373 m, između Velog vrha (s juga) i Hlama (sa sjeveroistoka), kako sam naprijed opisao. Možda je do miješanja imena Veli vrh i Treskavac došlo zabunom uslijed blizine tih dviju točaka, koje leže nasuprot — takoreći preko ceste.

Za dalnjih pola sata pješačenja i preskakivanja dvije do tri ograde zida od naslaganog kamenja mimo jedne travom obrse — čini se — stalne lokve, eto me na Obzovi (569 m). Po pobočju pase nekoliko mršavih konja oskudnu, oprženu travu.

Vrijedno je spomenuti, da na ovim nenapučenim visinama nailazimo mjestimice na neku vrst obora za blago, konje, goveda, a ponajčešće za ovce. To su veće ili manje travnate ili grmovite površine, ogradene uobičajenim primorskim zidovima naslaganoga kamenja i do metar i pol visine, unutar kojih pase zaštićena stoka. Tako mi je pod Velim vrhom pašao u oči jedan obor s nekoliko žutih velikih ovnova s neobično bogatim, jakim spiralnim rogovima; krasni primjerici, nažalost im nisam mogao saznati imena pasmine.

Umornu tišinu oživljavaju bezbrojni cvrčci svojim intenzivnim neprekidnim monotonim koncertom, a žegu ublažuje još uvijek jaki vjetar — burica s Velebita.

Panorama sasvim je različna od one s Velog vrha. Sad je Veli vrh zastro izgled prema sjeveru, a otvoreni je pogled prema jugu na zaljev Nove Baške i pred njom otok Prvić sa svoja dva istaknuta visa Kur — 351 m i Straža — 356 m; desno iza njega, preko kose Velog i Malog Klama (to nije isto što Veli i Mali Hlam, o kojima sam naprijed govorio), nalazi se otočić Sv. Grgur i još dalje sjeverne obale Raba. Gotovo na dohvrat leži školjić Galun pred uvalom Stare Baške, na zapadu dugački bedem obale Cresa, a pred njim na ovomo zeleni pašnjak, otok Plavnik, i nešto sjevernije starodrevni Krk u svom zatonu.

Neposredno nešto jugoistočno od vrha Obzove prkosno zatvara pogled na dolinu Suhe Ričine sjeverni brid vrha Orljak, 539 m. Imao sam osjećaj, da se baš iza toga sakriva nešto osobita. Između oba ta vrhunaca (Obzove i Orljaka), srušta se tlo do stotinjak metara niže na poširoku sedlastu kamenitu ravan sa desetak malenih okruglih gustih travnjaka približno jednakog promjera. Svaki od njih zaštićen je i

ograđen do 1 m visokim kamenitim nasipom-zidom. Ovi zidovi, gotovo pravilne kružnice, izgledaju s vrha Obzove kao mali vulkanski krateri. To je doista zanimljiv detalj. Spustih se naravno dolje, da se između tih kratera uzverem na Orljak, za svega pola sata vremena. Ovo malo zastranjenje mnogo se isplatio i moja znatiželja bila je bogato nagradena. Vidik s Orljaka bio je sasvim neočekivan i potpuno različan od vidika sa svih ostalih visova na Krku. Dok su dosadanji razgledi pružali tipične krško-primorske panorame i krajobraze, sa Orljaka ukazuju se krajolik, koji se može usporediti s bilo kojom najromantičnjom bujnom, zelenom alpskom scenarijem. U daljinu na sve četiri strane Orljak pruža malone jednakim vidik kao Obzova — izuzevši baš onaj odsječak, što mu ga Obzova zakriva; osobito na zapad i jug oko prelaza preko tipične krške gole visoravn na opisane krasne poglede morske pučine i otoke na njoj. Ali neobičan, upravo fantastičan je pogled s Orljaka na istok, kamo se ovaj ruši skoro okomito kao odsječena pećina 300—400 metara duboko u uzanu dolinu Suhe Ričine. To je nezaboravni pogled. Oba uvdno spomenuta glavna otočka gorska lanca u smjeru sjever-jug stisnula su ovde otrlikike 10 km dugačku tjesnu sočno zelenu kotlinu, upravo sutjesku Suhe Ričine, što izvire ispod Treskavca i ovuda vijuga uz cestu sada, ljeti, vrlo slabim trakom vode, koja se izljeva u Baščanski zaljev. Čitava sutjeska je bujno zelena, što divno odudara od bijelih stijena i tamnodre površine Baščanskog zaljeva, oko kojega su se nanizale kućice Nove Baške. U zeleni okvir ceste kao da su utkane pojedine bijele i ružičaste kućice i male skupine zaselaka uza cestu i poviše po njenim istočnim padinama. Poput plahog stada ovaca zgrnuju su se tu ispod Orljaka, s onu stranu ceste, seoca Sv. Juraj, Sv. Rok i Baščanska Draga, a podalje Jurandvor i uz more Nova Baška. Ako k tome oko obuhvatiti još i već opisane vidike preko visova i pučine s obala i otocima, onda valja priznati, da je panorama s Orljaka najljepša od svih razgleda s otoka Krka. Direktни pogled u ovu dubinu toliko osyežava i ozivljuje sa svojim kontrastima ugodaja i boja, da sam mimo programa i usprkos podnevne žegi odlučio spustiti se dolje na cestu do Baščanske Drage, kamo se sa vrha Orljaka spušta strma ali dobra i pregleđna staza. Za 3/4 sata prolazio sam u dnu sutjeske između vrtića i vinogradica, da bi se dalje jednom manje ugodnom stazom, otrlikike kod sela Jurandvor, za dva sata uspinjanja digao na Mali Klam (450 m), a s ovoga na Veliki Klam (484 m).

Ovaj leži oko 1 sat grebenskoga hodanja južnije od Orljaka, na koji sam ponovno stigao oko 4 sata popodne, da se još jednom naužijem ovog jedinstvenog pogleda.

U popodnevnoj omari miruje sva priroda pod užarenim suncem osim neumorne jednolične pjesme cvrčaka, koja kao ritmičkim kucajima naglog sata grebe bubenjice.

Najprikladniji put u Punat vodio me istim smjerom natrag preko Obzove i Velog vrha pa kroz labirint puteljaka između ograda već napola zrelih vinograda na obale Košljunskog zaljeva.

Ovako sam za 14 sati pješačenja pregazio najljepše vrhove južnoga Krka od Vrbnika do Baške i do Punta.

Slijedeći dan bila je u programu pruga od Punta preko otočića Košljun do stodrevnog Krka i odavde do najzapadnije točke otoka Krka, do Glavotoka, odakle će se nekako prebaciti na otok Cres. Ovaj dan je bio u neku ruku odmor turističkoga karaktera nakon jučerašnjeg planinarskog napora. Svakako sam i taj čitavi dan hodoval pješice, jer je upravo divno pješačenje po ovim otvorenim putevima s najraznolikijim vidicima, makar i pod žarkim suncem, kad te raspljava povjetarac, vjetar ili bura, koji ti pune pluća slatkotoplom zasićenim mirisima našeg primorskog raslinstva. Cak ni naprtnjača od 15 kg nije nemili teret — a ishod i zalaz sunca su najdraži časovi za ljetnih vedrih dana.

Držeći se svog mnogogodišnjeg iskušanog pravila, da uz planinarske pohode uput valja tražiti i iskoristiti svaku priliku da nešto novo vidiš i naučiš, bez obzira na koje to polje spada, prebacio sam se barkom na zeleni otočić Košljun sred Košljunskog zaljeva. Taj zaljev je zdjelasta, oko 3 km duboko u kopno uvučena morska uvala s ulaznim kanalom s južne strane od jedva 200 m širine i s najvećom dubinom od 9 m. Nekako u sredini prve polovice usadio se taj otočić, prirodni park sa starim samostanom, koji tu stoji od nekoliko stoljeća unazad.

Vrijedno ga je spomenuti zbog zanimljivog malog muzeja jedinstvenog te vrste u ovom kraju. Osim muzeja postoji tu vrlo bogata knjižnica naučnih i ponajviše bogoslovnih knjiga. Spomena su vrijedne brojne lijepe i dobro sačuvane iskopine iz rimskog doba i raznih geoloških perioda; prirodoslovni dio muzeja sadrži obilato lijeplih primjera naše morske i kopnene faune, a posebno se ističe probrana zbirkica starih narodnih nošnja iz svih mesta otoka Krka. Knjižnica čuva velik broj inkunabula. Prema najnovijem preglednom izvještaju Jugoslavenske akademije, Košljun

stoji na petom mjestu u našoj državi po broju inkunabula, koje su tu nadene. Ima i priličan broj rijetkih starih prvih izdanja knjiga, među kojima se ističe jedinstveni primjerak svjetskog zemljovidnog atlasa, izdatog u Veneciji početkom 16. stoljeća, jedva dvadesetak godina nakon otkrića Amerike. Upravo zapanjuje preciznost urisanih zemalja, kopna i t. d. za ono doba.

Iz upisne knjige vidi se stalni i razmjerno veliki broj posjetilaca ovog muzeja i knjižnice.

Prebacivši se sa Košljuna na zapadnu obalu zaljeva nastavio sam jedan slab sat pješačiti do Krka, najvećeg starog mjesta na otoku. Kule i stare dvo- i trokatne kuće u uskim ulicama ukrašene su mnogim portalima i grbovima nekadanje vlastele. U lukovima svodenoj kuli, koja je nekad činila ulaz u grad, stoljeće danas neka prljava kavana, što ne samo nagrduje nego i vrijeda pijetet prema toj lijepoj starini. Darovima imućnih iseljenika izgrađen je tu moderno opremljeni novi bolnički paviljon za ambulantu i rodilište — jedina institucija te vrste na otoku.

Iz Krka vodi cesta na sjever prema Omišlju, a druga, oko 15 km, prema sjeverozapadu mimo omanjih naselja do rta i sidrišta uza samostan Glavotok, odakle se može barkom ili dvaput tjedno brodom prebaciti na sjeverni Cres u Beli, što sam namjeravao učiniti sutradan.

Iz planinarske literature

»PLANINSKI VESTNIK« 1956.

Glasilo Planinske zveze Slovenije, 56. godište broj 1—12, 700 strana, sa 12 umjetničkih priloga i brojnim ilustracijama u tekstu, format 8°. Izdala Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 1956. Urednik Tine Orel.

Dati osvrt na tako malom prostoru, kakav nama стоји na raspolažanju, na čitavo godište sadržajno tako bogatog i raznolikog časopisa, kao što je »Planinski vestnik«, nije moguće bez izvjesne površnosti, ma koliko je nastojali izbjegći. Nije nam moguće čak ni nabrojiti sve napise koji se nižu na 700 strana štampanoga teksta, stoga ćemo se ograničiti na to da čitaocima damo samo glavne karakteristike ovoga godišta.

Kao i do sada, kod izbora sadržaja uredništvo se pridržavalo omnibusnog načela, za svakoga po nešto, koje primjenjuje i većina inozemnih časopisa, a koje je opravданo i u našim prilikama. Postojala je doduše namjera da se pride izdavanju posebnog alpinističkog glasila, no od toga se ipak moralo odustati, ne možda zbog otpora prema autonomiji alpinista, nego u prvom redu iz ekonomskih razloga, a zatim i zbog praktičnosti i duhovne integralnosti svega što je u vezi s planinarnstvom. Isto tako nije mogla biti ostvarena ni želja uredništva da se obujam lista poveća sa 56 strana na 64 po jednom broju. Treće nastojanje, koje također nije moglo biti ostvareno, manjak je ideoških članaka. Smatra se da je to posljedica nedostatka širokih diskusija među članstvom, koje se obično izbjegavaju s motivacijom: da nam ne treba rijeći nego djela.

Uredništvo je spremno da širom otvorí strane svog lista ideoškim problemima, a da je tome tako svjedoči nam jedini ideoški članak u ovom godištu »Zimski uspon Njemačkim smjerom i alpinistika mlade generacije« od Mitje Kilara. Ustvari on nije pisan za ovaj časopis, nego je to referat održan na sastanku Alpinističkog odsjeka povodom jednog problematičnog uspona izvedenog još koncem 1955. godine, a ovdje je štampan zbog nestasice takvog materijala. Svojedobno je taj uspon zadao dosta posla GRS-u i pobudio veliku pažnju javnosti, raspirivši ponovo diskusiju o ekstremnoj alpinistici, njenoj svrsi i dozvoljenim granicama. Autor na ovom pitanju želi uskladiti dva glavna oprečna mišljenja. Konstatira da je za mladi naraštaj karakterističan visoki stupanj tehničke spremnosti, ali s druge strane i nedovoljna psihička spremnost penjača. Danas naime nije više problem u tehničkim detaljima, ali je zato kritično svladavanje duševnog napora, psihičkog pritiska, kojem je penjač izložen u stijeni. Naša mlađa generacija tome još nije dorasla, a kao posljedicu toga imamo iznenadnu pojavu vrlo dobrih penjača, koji nažalost isto tako brzo opet i nestaju iz stijene.

U ovom godištu imamo nekoliko prigodnih brojeva, koji su u cijelosti stavljeni na raspolaganje pojedinim planinarskim društvima. Tako na primjer imamo »Jesenički broj«, koji je ispunilo svojim radovima vrlo agilno članstvo PD »Jesenice«. Ovo društvo je u početku imalo namjeru izdavati redovni godišnjak »Svijet pod Triglavom«, ali se ta akcija zbog tehničkih poteškoća završila na ovaj način u okviru »Planinskog Vestnika«. Drugi takav broj je »Soški broj«, izašao povodom 60-godišnjice osnivanja Soške podružnice SPD. Inicijator ovog broja je P. D. u Tolminu. Sadržajno je taj broj zanimljiv naročito zato što donosi opise planina iz novooslobodenih krajeva, koje su nam manje poznate.

Naročito je interesantan »Koroški broj«, koji je izašao povodom trogodišnjice SPD u Celovcu. Osim zanimljivih opisa planinskih krajeva sjeverno od naše granice, koji se nastavljaju u još nekoliko brojeva, imamo priliku upoznati hvalevrijedno nastojanje, da se nakon duljeg prekida uzrokovanih ratom i poratnim prilikama, opet nastavi sa organiziranim radom slovenskih planinara, koji žive kao nacionalna manjina na području Austrije, a u duhu prijateljske suradnje i razumijevanja.

Alpinističkim podvizima slovenskih planinara posvećeno je mnogo prostora, što je i razumljivo. Karakteristično je da je najveći dio tih tura izведен u inozemstvu. Spomenut ćemo opis Dularovih uspona u Sjevernoj stijeni Dachla i Crnom odlomu Jalovca, Aplencovih uspona preko Jugozapadnog grebena Moine i na Aiguille du Chardonnet, Kunaverovog nedovršenog uspona u izvanredno teškoj Zapadnoj stijeni Drua i pohoda u Dachstein L. Košira. Inozemne pohode opisuju još i L. i I. Valić (U domovini fjordova), Z. Bufon (Etna), S. Peršić (U Tirolskim Alpama) i Stazika Černič. Posljednja je svojim opisom uspona na Monte Rosu pokazala da nastavlja sa svojim originalnim, samotnim načinom planinarenja. Njen stil, toplina i iskrenost odaju pasioniranu planinarku, koja u svom poletu ne poznaje zapreka.

Od uspona u domaćim stijenama spomenut ćemo »Prusikov smjer u Sjevernoj triglavskoj stijeni« (T. Jeglič — M. Pintar), Sjevernu stijenu Pelca (J. Krušić), Hudičev žleb (A. Moré) i zimski prvenstveni uspon u Rumenoj Zajedi u Koglu (M. Deržaj), u vezi s kojim se zbog težine smjera pojавio novi termin »superekstremitizam«!

Zbog pomanjkanja prostora nije moguće navesti od reda brojne članke o domaćim planinama. Spomenut ćemo samo Zemljičev »Solčavski kot«, Simonićeve »Lepote Bele krajine« i Kunaverov »Slavnik« nad Trstom, jer se radi o rjeđe opisivanim krajevima Slovenije. I u ovom godištu nalazimo nekoliko članaka planinarskog veterana J. Westera, vrlo rado čitanog i izvan granica NR Slovenije. Njegov seriozni stil, ogromno iskustvo i pedagoške kvalitete daju njegovim radovima veliku vrijednost. Spomenut ćemo da je J. Wester umirovljeni gimnazijalni profesor, star 83 godine i da je svoj prvi planinarski članak štampao prije ravnog pedeset godina. Kad bi sve njegove članke sabrali mogli bi njima ispuniti nekoliko omašnih svezaka.

Od popularno-naučnih priloga spomenut ćemo »Postanak maglenoga mora« od dr. O. Reye, »Još neke ptice naših planina« od dr. I. Grašića, »Arhitekti Doline triglavskih jezera« od P. Kunareva i dvije toponomastičke radnje od R. Badjure i dr. J. Sašela. Planinarsku prošlost obrađuju mnogobrojni članci kao »Turizam i alpinizam kod starih Rimljana« od dr. F. Mišića, »Kronika PD Cerkno«, »Partizanska bolnica Celje« od S. Terčaka i mnogi drugi.

Posebno ćemo spomenuti članke sa područja ostalih naših republika, koji su kao i obično vrlo rijetki. To su »Na Korabu« od M. Markovića, »Kako se mjerila visina Šar-planine?« od D. Krivokapića i »U Durmitor« od M. Butinara. O planinama naše republike nema mnogo, no zato kada je to nadoknađeno u članku R. Goljaka »Istarski vidici«, doduše ne po planinarskoj liniji i ne baš u sretnoj formi. U ostalom donosimo nekoliko pasusa onako kako glase u originalu:

»Za njimi (t. j. iza slovenskih sela Šmarje i Marezige) leži od tukaj nevidna Dragonjska dolina z novo mejo med Slovenijo in Hrvaško, čeprav govore tudi še onkraj Dragonje ponekad slovenski, o čemer sam se sam prepričal« (str. 233).

»Planinski vestnik« dakle indirektno izražava nezadovoljstvo s granicom prema Hrvatskoj, i to zato jer se ponegdje i s one strane Dragonje govori slovenski. Dalje:

»Dalje proti vzhodu se pričenja Rižanska dolina, za katero pada v povirje Mirne Buzetčina s slovenskim, v hrvatsko prehajajočim narečjem. Od nje je vključen u Slovenijo le manjši del. Prav letos nam je Hrvatska na zahtevalo prebivalstva odstopila še vasi Topolivec, Gradinjo in Pregaro. Sicer je pa tu meja na vseh zemljovidih zarisana bolj severno, kakor poteka v resnici. Tisti, ki ih izdelujejo, bi morali to vedeti.« (str. 233).

Prema tome se, dakle, u Buzetštini govorи nekim slovenskim u hrvatski prelazećim narječjem (!), pa bi je prema tome trebalo čitavu uključiti u Sloveniju a ne samo manji dio. Još jedamput se časopis žali na granicu:

»Tam na koncu te črte je Savudrija. Nekož je pripadala koprskem okraju in šteli smo je za slovensko, kolikor ni bila poitaljančena. Kot slovenske je zaznamoval Hrvat prof. Rodić tudi vse vasice na vzhod proti dolini Dragonje. Pred meseci sem sam bil in enih teh vasic in govoril z domaćini slovensko. Sedaj so prideljeni bujskem okraju in LR Hrvatski. Meja na Dragonji je bolj naravna, so rekli tisti, ki so tako odredili.« (str. 523).

Mi ovdje tome ne ćemo dati komentara, jer će naši čitaoci, naročito oni koji poznaju Istru, sami znati ocijeniti ozbiljnost ovih argumenata. Upozorit ćemo samo na to da nam nije poznat spomenuti geograf prof. Rodić, ali da nam je poznat danas najpriznatiji slovenski geograf prof. A. Melik, koji tvrdi upravo suprotno od »Planinskog vestnika« naime da je Dragonja etnička meda između Hrvata i Slovenaca (u knjizi »Jugoslavija« II. del, 1. zv. str. 97., Ljubljana, 1923. leta). Uredništvo »Planinskog vestnika« bolje bi učinilo da pitanje granice ostavi kompetentnijima, koji bi taj posao bolje obavili, i da stranice svog časopisa radije posveti onim temama, koje čitaoci očekuju, obzirom na naslov časopisa.

Ipak se u ovom godištu nalazi i jedan dobar putopisni članak sa područja Hrvatske. Radi se o »Osoru« P. Kunavera, koji opisuje svoj uspon na najviši vrh otoka Lošinja. Citaocima koji kane na Lošinj možemo ga preporučiti.

I na kraju spomenut ćemo još kao značajku »Planinskog vestnika« neobično bogatu rubriku vijesti, koja je pravi arhiv bujnog rada planinarskih organizacija u Sloveniji. Iznijet ćemo ovdje i neke interesantne cifre iz tabelarnog pregleda na kraju godišta, u kom su sredeni podaci za 1955. godinu.

Broj preplatnika »Planinskog Vestnika« 5682 (od toga 52 iz Zagreba).

Broj planinarskih društava u Sloveniji 85.

Broj organiziranih planinara u Sloveniji 34.645.

Broj planinarskih kuća u Sloveniji 149 (ukupno 4446 ležišta).

Broj njihovih posjetilaca 421.913 (od toga 4081 stranac).

Investirano u gradnju planinarskih objekata 50.000.000 Dinara.

Investirano u markiranje putova 5.000.000 Dinara.

Broj akcija spasavanja GRS-a 43 (od toga 8 kod smrtnih nesreća).

Dr. Ž. Poljak

»LJETI I ZIMI U POŽEŠKIM PLANINAMA«

Planinarski prospekt Požeških planina. Tekst napisao prof. Antun Petković. Izdalo PD »Sokolovac« u Slav. Požegi 1956. Broširano, 64 strane, 8°, ilustrirano sa preko 50 fotografija i geografskom skicom Požeškog gorja u prilogu. Cijena 100 Dinara.

Posljednjih godina planinarska aktivnost u Slavoniji uzela je znatnijeg maha. Brojna planinarska društva okupila su velik broj članova, i njihova aktivnost potičela se odražavati i u gradevnoj djelatnosti, t. j. podizanju planinarskih kuća. Usporedo sa dovršavanjem planinarskih objekata trebalo je misliti i na njihovu popularizaciju. U tom pravcu, nakon brošura osječkih planinara, koje su imale pretežno ograničene ciljeve, izlazi konačno i ova brošura požeških planinara, koja želi dati zaokruženi prikaz slavonskog gorja. Zadatak je ovog zbijenog i kratkog pregleda planinarskih putova i objekata da prikaže ljepote slavonskih planina, i da ujedno posluži kao poticaj za razvoj izletničkog turizma u ovim krajevima. Povod za njeno izlaženje bio je I. slet planinara Slavonije koji se održao sredinom 1956. godine u Velikoj.

Tekst počinje uvodom u kojem se daje opća slika Požeškog gorja, a iza toga dolazi opis grada Požege. Slijedi opis izleta u Požešku goru sa posjetom starim građevima, zapravo ruševinama turskih kula, Vrhovačkom, Dolačkom i Višćevačkom gradu. Nakon toga obrađen je Papuk sa specijalnim obzirom na Veliku, Jankovac i Zvečevce, kao najvažnijim ishodištim. Planinarsko područje Psunja opisano je vrlo kratko, a od uspona su opisani samo onaj iz Strmca i iz Pakraca preko planinarskog doma na Omanovcu. U opisu Krndije posebno je prikazano njegovo ishodište Kutjevo. Posljednja je sa nekoliko riječi opisana Dilj-gora i njena znamenitost, Sovsko jezero. Na kraju se ukratko ukazuje na zimske mogućnosti planinara i skijaša.

Kroz čitavu knjižicu odražava se gledanje na opisani teren iz aspekta Slavonske Požege, kao turističkog centra ovog područja, upućujući čitaoca direktno ili indirektno u Požegu kao glavno ishodište. Ostale polazne točke samo su manjim dijelom spomenute.

Brojne uspjele fotografije u tekstu, koje je sabrala Fotosekcija PD Sokolovac, sa mnogo dosada nepoznatih ili malo poznatih motiva, svakako podižu vrijednost ove brošure. No s obzirom na prevladavanje slikovnog sadržaja nad tekstom, ipak je ona više prospekt nego vodič. Mjestimično bi bilo korisnije da tekst nije ustupio mjesto ilustracijama, jer se to odražava na stupnju informativnosti. Tekst ne pretendira na originalnost sadržaja, pa ne bi bilo na odmet da su se upotrebili neki korisni, već prije objavljeni podaci, na pr. oni iz planinarskog kalendarja koji je izasao prije rata, a koji se više ne može dobiti.

Knjižica je štampana na finom papiru, zelenom tiskarskom bojom, broširana je, sa dosta tvrdim omotom u dvije boje. Klišiji su uglavnom vrlo dobri, djelomice su ustupljeni od »Požeškog lista«. Uvrštavanje reklamnih oglasa na kraju opravdano je niskom cijenom edicije.

Ova brošura će kod mnogih uzdrmati uvriježeno mišljenje da su Slavonija i planinarstvo dva potpuno neuskladiva pojma, t. j. da na tom području manjkaju uslovi za planinarski rad. Ona ujedno ukazuje na pomanjkanje slične inicijative u drugim dijelovima Hrvatske, naročito u gorovitim predjelima, gdje su uslovi za rad znatno lakši.

Naša je dužnost da svakom planinaru koji kani posjetiti slavonske planine preporučimo »Ljeti i zimi u Požeškim planinama«, to više što je to jedina i prva brošura o tom kraju.

Dr. Ž. P.

»ZAŠTITA PRIRODE«

Publikacija Zavoda za zaštitu prirode i naučno proglašavanje prirodnih retkosti NR Srbije. God. 1953, br. 4—5. 659 stranica, 8°, cirilicom. Urednik Dušan Čolić. Izdana »Naučna knjiga«, Beograd, 1953.

Zbornik o kojem je riječ omašna je knjiga od preko 650 strana. Sadrži 14 članaka ilustriranih sa preko 100 slika u tekstu i na prilozima, i opskrbljenih naučnim aparatom, literaturom, rezimeima na stranim jezicima i grafičkim prikazima.

Premda je »Zaštita prirode« stručni časopis, koji uglavnom obrađuje probleme NR Srbije, ipak će i naši čitaoci naći u njemu interesantnog štiva, što je i razumljivo s obzirom na zajedničke ideje koje nas pokreće.

Na čelu zbornika nalazi se opširna studija Vladete Popovića: »Zaštita prirode u svetu zakonodavstva« na preko 100 strana, koja polazi sa ekološkog stanovišta kod realiziranja zaštite prirode. Zaštita prirode, kaže se u studiji, ne sastoji se samo u zaštiti ugroženih vrsta ili objekata kojima prijeti opasnost da budu uništeni, već u zaštiti cijelokupne žive i mrtve prirode, u reguliranju odnosa prema privredi, kojoj je priznata primarnost, i u kontroli pojedinih privrednih djelatnosti.

U članku »Bubamare i njihova zaštita« dr. S. Živojinović se zalaže za njihovu zaštitu upozoravajući da bubamare nisu poljoprivredni štetočinci, kao što se to najčešće misli, nego naprotiv korisno sredstvo u borbi protiv štetočina, jer se upravo štetočinama hrane.

Vera Broz u »Prilogu paznavanju rasprostranjenja i biologije božura u Srbiji« konstatira da božur u staništima Srbije pokazuje osjetan variabilitet, koji vodi formiranju novih formi, varieteta a vjerojatno i vrsta, od kojih se izvjesne možda već mogu i izdvojiti.

Ante Tadić u članku »Uništavanje slatkovodnih riba i njihova zaštita« upozrava da se nijedna životinja u svijetu ne uništava toliko kao riba, i da za njenu zaštitu nisu dovoljni zakoni, nego da treba ići putem prosvjete i obrazovanja naroda.

A. Stefanović na pitanje »Da li je lasica štetna ili korisna?« odgovara da je ne treba zaštićivati, jer bi njena zaštitu povećala njenu brojnost, pa bi time postala prava napast u našim poljima. Trebalo bi prepustiti lovstvu da njihov broj reducira na pravu mjeru.

Dr. S. Gvozdanić i S. Garžić u članku »Problemi Darvinizma« donose kao zaključak svojih ispitivanja na insektu bogomoljci konstataciju, da je njena obojenost u tijesnoj vezi sa sredinom u kojoj ona živi.

J. Popović-Papić objavljuje bogato ilustrirani članak sa mnogim detaljima »Iz života ptica Obedske bare« poznate i u stranom svijetu zbog bogate ptičje faune. Ing. M. R. Gajić piše »O nekim rijetkim biljkama i njihovom značaju u historiji Majdanpečke domene«.

U zborniku su objavljena i tri članka iz šumarske struke. M. Milošević-Brevi-nac upozorava na »Nestajanje šuma u Ibru«. D. B. Colić iznosi svoju opširnu stu-diju na preko 200 strana o staništima Pančićeve omorike na desnoj strani Drine. Ing. D. T. Milojković iznosi rezultate do kojih je došao u »Istraživanju oblika i zapremine jele u zaštitnim šumama planine Tare« u zapadnoj Srbiji.

Za naše čitaoce od naročitog interesa mogu biti »Prirodne rijekosti i njihov značaj za turizam« od D. B. Čolića sa tridesetak veoma dobro izabranih fotogra-fija sa teritorija NR Srbije, zatim »Pećine u Valjevskom kraju i njihov značaj« od N. Milojevića. Isto je tako interesantan i članak »Ribe i prirodne znamenitosti Gu-sinjsko-plavskog basena i okolnog dijela Prokletija« od dobrog poznavaoца riba i ribolovca Dragoša Stevanovića.

Dr. Ž. P.

»GEOLOŠKI VJESNIK«

Glasilo Zavoda za geološka istraživanja NR Hrvatske i Hrvatskog geološkog društva. Svezak VIII—IX za godinu 1954-1955, Zagreb, 1956. 252 strane, 8°. Urednik Josip Ogulinec.

Pred nama je svezak za godinu 1954-5, koji na oko 250 strana donosi dvadeset originalnih rasprava o geološkim problemima uglavnom na području NR Hrvatske.

Geološki vjesnik je naučna publikacija namijenjena isključivo stručnjacima. Unatoč tome u ovom godištu će i nestručnjaci naći nekoliko članaka koje će moći pročitati bez poteškoća i sa interesom. Kod toga mislim uglavnom na naše planinare, poznavaoce Gorskog Kotara.

Spomenuo bih opširni speleološki prikaz »Đulin ponor u Ogulinu« od M. Ma-leza, ponor koji poznaju svi posjetioci Kleka. Autor je detaljnim istraživanjem i otkrivanjem novih detalja, jednog hodnika, i sifonskog jezera na kraju špilje upotpunio naše dosadašnje znanje o toj interesantnoj pecini. Izvršio je detaljno topografsko snimanje podzemlja Đulinog ponora i članku priložio tlocrt i profil podzemnih prostorija. Pisac je došao na ideju da bi se postavljanjem željezne rešetke na ulazu u ponor mogle sprječiti poplave koje su do danas često ugrozavale okolicu. Rešetke bi naime sprječile ulazak granja, dasaka i čitavih stabala kojima su bujice nakon kiša znale začepiti podzemne kanale.

Isti pisac dao je u Vjesniku još jednu speleološku raspravu o »Postmortalnim promjenama na kostima pećinskog medvjeda iz Medvjede pećine« kod Lokava u Gorskem Kotaru. Pisac dokazuje da su pojedine kosti koje liče na obradene artefakte iz prehistorijskih nalazišta nastale prilikom urušavanja i klizanja pećinskih sedimenata, a ne ljudskom rukom. Na jednom mjestu u pećini otkrio je tragove pećinskog medvjeda u kamenu, koji se sastoje od uglađenih, zaobljenih stijena. Ova je pojava uzrokovana brojnim generacijama medvjeda, koje su vršile češanje i potezanje o stijenu špilje.

Ing. Ž. Nonveiller u članku »Klizalište Zalesina« opširno je obradio veliko kli-zanje brijege kod Zalesine, koje je zahvatilo i željezničku prugu Zagreb-Rijeka. Svojedobno je ta prirodna pojava u našoj javnosti pobudila velik interes, a kod organa održavanja željezničke pruge velike brige. Pisac tvrdi da je to klizanje pri-rodnog pojava, koja nije u vezi sa ljudskom djelatnošću, i na kraju članka daje pri-jedloge za sanaciju.

Radi ilustracije nabrojiti ćemo još nekoliko članaka sa tematikom iz planina naše republike:

M. Herak: O nekim hidrogeološkim problemima Male Kapele,

D. Šikić: Prilog geologiji pozadine Biokova,

D. Anić: Prilog geologiji otoka Korčule.

A. Papp: Paleontološka opažanja u panonu Podsuseda.

Dr. Ž. P.

V I J E S T I

KONSTITUIRAN JE IZVRŠNI ODBOR PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Dne 14. XI. 1956. održana je I. sjednica novoizabranoj Izvršnoj odboru Planinarskog saveza Hrvatske, na kojoj se konstituirao odbor Saveza, kako slijedi:

Predsjednik: Većeslav Holjevac, potpredsjednici: Dr. Miljenko Rendulić i Tonka Abrus-Žic, tajnik I.: Dragutin Mlač, tajnik II.: Stjepan Brlečić, referent za financije: Dragutin Popović, referent za propagandu: Vilim Erben, referent za građevinarstvo ing. Ivan Kurtović, referent za izdavač. djelatnost: Pero Lučić-Roki, referent za alpinizam: Branko Lukšić, referent za gorsku službu spasavanja: Albert Glavač, referent za markacije: Drago Kleščić, referent za špiljarstvo: Slavko Marjanec, referent za planinarsko skijanje: Josip Jambrešić, referent za vanarmijski vojni odgoj: Aleksandar Polanski, referent za omladinu: Ive Bujan. Odbornici: Boris Martinović, Milan Henč, Vlado Redenšek, Josip Duras, Zlatko Jurenec. Nadzorni odbor: Franjo Masnec, Karlo Aćman i Josip Ruhek. Disciplinski sud: Tonka Abrus-Žic, Dr. Miljenko Rendulić i Ivan Štefanac.

IZ RADA STRUČNIH KOMISIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Odmah nakon prve sjednice Izvršnog odbora Saveza komisije su započele redovitim radom, formiranjem članstva komisija, diskusijama o zaključcima IV. godišnje skupštine Planinarskog Saveza Hrvatske i preuzimanjem konkretnih zadataka.

KOMISIJA ZA ALPINIZAM

Osamnaestog prosinca održan je plenum alpinista i alpinističkih pripravnika. Plenumu su prisustvovali i alpinisti koji nisu uključeni u rad alpinističkih odsieka. Razmatrano je osnovno pitanje daljeg povećanja broja članstva, pored vidnih kvalitetnih postignutih rezultata. Danas se alpinizmom bave pretežno mladi planinari, mahom studenti i srednjoškolci, manjim dijelom radnici, koji vrlo teško nabavljaju ličnu opremu.

Stariji zaposleni alpinisti, prema izjavama, nemaju dovoljno vremena baviti se alpinističkom organizacijom. Diskusija se svela na prijedloge kako povećati članstvo. Uglavnom mnogi diskutanti slažu se da bi održavanje nekoliko alpinističkih škola i daljnja briga sa početnicima pridonijela osvježenju članstva. Pomoći aktivnim članovima u nabavi ličnih rekvizita mogla bi se sprovesti osnivanjem fonda, koji bi se postepeno plaćavalo. Raskorak između ljetnog alpinizma, gdje su se postigli vrhunski rezultati i zimskog alpinizma leži u pomanjkanju skupe zimske alpinističke opreme (pahuljaste vjetrovke i hlače, te specijalni šatori). Plenum je odlučio da se ponovno uvede evidencija o aktivnosti alpinista i alpinističkih pripravnika, da se sredi kartoteka uspona i da se izradi alpinistička značka. Stoga je Komisija za alpinizam povećana za tri člana: tehničkog referenta, tajnika i statističara.

Sastavljen je i plan rada za 1957. godinu, po kojem će se organizirati alpinističke škole, zimski i ljetni instruktorski tečaji. Učestvovat će se u Saveznom kvalitetnom alpinističkom logoru.

Na kraju je Plenum odlučio da se dodjeli počasni naslov alpinista profesoru Josipu Poljaku i Dragi Pauliću za zasluge na polju planinarstva i alpinizma. Odlučeno je da se Vjekoslavu Krasznayu oduzme alpinistički naslov.

PROŠIRENI SASTANAK ALPINISTA I ALP. PRIPRAVNIKA

Na inicijativu Komisije za alpinizam PSH-e održan je prošireni sastanak alpinista i alpinističkih pripravnika. Prisutni su najprije upoznati s vijestima iz Komisije, a zatim se prešlo na diskusiju referata Tone Bučara »O alpinizmu«. Referat su odsjeci unaprijed dobili, te su se pripremili za diskusiju. Raspravljalo se i o počecima individualnog i organiziranog djelovanja alpinista u Hrvatskoj. Po mišljenju alpinista Slave Brezovečkog godina 1926., t. j. osnutak Turističkog društva »Sljeme«, može se računati kao početna u alpinističkom organizacionom radu. Na sastanku je zaključeno da se zamoli starije alpiniste i planinare: dr. Gušića, dr. Lipovščaka, dr. Marovića, ing. Badovinca, Ivanovića, Božića, Jakšića, Poljaka, Paulića i Draženovića, da svojim izjavama popune

praznine, kako bi se dobio jedan cjeloviti uvid u rad hrvatskog alpinizma.

Nakon toga izvršena je anketa. Pritisnuti su trebali pismeno odgovoriti na pitanje »Zašto penjem«. Ustanovljeno je, da su u izjavama mlađih penjača sadržani pretežno etički momenti. Stariji penjači penju više iz estetskih pobuda. Samo dvojica su se opredijelila za čisto sportske momente, dok neki početnici još nemaju svoje određeno mišljenje.

Ovakovi sastanci održavat će se svakog mjeseca. Tako će se slijedeći sastanak organizirati 18. ožujka, u 17 sati. Predviđen je dnevni red: Vijesti iz Komisije, Ocjena djelovanja alpinističke organizacije od Oslobođenja do danas, diskusija povodom pisanja jednog dijela sportske i dnevne štampe o alpinizmu.

Uvedeno je i posudivanje domaće i strane literature. Na taj način pojedini drugovi pripremaju vijesti i prijevode s kojima upoznavaju kolege. Prijedlog za popunjene dnevnih reda mogu podnijeti odsjeci i pojedinci Komisije.

PROGLAŠENJE ALPINISTA I ALPINISTIČKIH PRIPRAVNIKA

Na temelju pravilnika Komisije za alpinizam PSH-e, a na temelju održanih ispita u 1956. godini ovime se službeno proglašuju za alpiniste drugovi: KUKEC LEANDER i PIRC DRAGICA članovi AO PD »Zagreba«.

Naslov alpinističkog pripravnika dođeljuje se drugovima: STANKU GILIĆ, BORISU KAMBIĆ, članovima APO PD »Mosor« — Split, SILVIJU VERŠA članu AO PD »Platak« — Rijeka, MATIJI MLINAC, PAVLU JURČIĆ članovima AO PDS »Velebit« — Zagreb, MARIJANU TIŠLJAR članu AO PD »Zagreb« — Zagreb.

INSTRUKTORSKI TEČAJ NA VELEBITU

Komisija za alpinizam priređuje od 2. do 10. ožujka zimski instruktorski tečaj na Južnom Velebitu. Svrha ovog tečaja je osposobljavanje zimskog instruktorskog-alpinističkog kadra. Tečajci će nakon održanog tečaja, a prema postignutom uspjehu dobiti naslov instruktora, te će moći održavati slične tečajeve i predavanja u smislu odgoja novih kadrava.

Tečaj mogu polaziti članovi alpinističkih odsjeka, s alpinističkim, pripravničkim naslovom i oni koji su stekli uvjet za polaganje pripravničkog ispita. Uče-

snik treba znati vladati terenskim skijanjem, nadalje, treba da se aktivno bavi alpinizmom (prema Pravilniku) i mora biti sposoban prenositi znanje na druge.

Tečajci moraju biti opskrbljeni zimskom opremom (skijama, cepinom, derezama, benzinskim koherom i kompasom). Na tečaju će se moći polagati pripravnički i alpinistički ispit.

ALPINISTIČKA ŠKOLA

Koncem ožujka Komisija za alpinizam otvara alpinističku školu za Kotar Zagreb. Za rukovodioce škole određen je Stjepan Brlečić. Teoretski dio predavat će naši istaknuti planinarski i alpinistički radnici. Praktički dio vršit će se na vježbalištima Medvednice i Samoborskog gorja. Broj polaznika je ograničen. Pravo upisa imaju prvenstveno aktivni članovi planinarskih društava ne mlađi od 16 godina. Upisi će se vršiti preko alpinističkih odsjeka.

UVODI SE CENTRALNA KARTOTEKA

Upravo se štampaju obrasci za evidenciju penjačkih uspona kao i evidenciju rada alpinista i pripravnika. Alpinistički odsjeci mogu otpočeti srednjem materijalu koji će na dobivenim obrascima dostavljati Komisiji, a u smislu zaključaka s IV Skupštine PSH.

RAD KOMISIJE ZA OMLADINU

Nakon savjetovanja planinara-mladilaca u blizini ruševina Susedgrada kod Podsuseda, na kojem je odlučeno da će omladinske sekcije u svojim društima nastojati okupiti što više omladine, uspostaviti suradnju sa Kotarskim savjetima za fizičku kulturu, za vrijeme školskih raspusta organizirati planinarske škole u vidu logorovanja, prišlo se izvršenju obaveza. Nešto kasnije održano je savjetovanje omladinaca Zagorskog basena na Kalniku. Zatim je organiziran jednomjesečni planinarski logor na Plitvičkim jezerima uz dnevne troškove od 200 Din.

U Zagrebu, na Medvednici i Samoborskom gorju vođene su i planinarske škole uz finansijsku pomoć Kotarskog odbora Savjeta za fizičku kulturu. Rezultati ove akcije doveli su do ojačanja omladinskih sekcija i do stvaranja novih.

Vidan uspjeh u medusobnom upoznavanju omladinaca postignut je na prvom republičkom orientacionom maršu na Dinari. Daljnji rad komisije za omla-

dinu je organizacija zimskih skijaških planinarskih škola sa planinarskim i skijaškim instruktorima. Iste će se organizirati na Medvednici (pogodan teren i skijaška uspinjača). Upravljači nekih planinarskih domova obećali su posebne popuste grupama omladinaca u siječnju i veljači. Škole se održavaju u zajednici sa Komisijom za planinarsko skijanje, koja je već otposlala okružnice društвima za prijave učenika.

KOMISIJA ZA PLANINARSKO SKIJANJE

Zaključcima IV. godišnje skupštine Planinarskog saveza Hrvatske preuzeila je planinarska organizacija zadatke razvijanja planinarskog skijaštva i omasovljjenja te grane sporta, pa je zbog toga osnovana nova Komisija za planinarsko skijanje koju predvodi član Izvršnog odbora Saveza drug Jambrašić, a ostali članovi su Dr. Ivo Lipovšćak, Dean Šlegl, Krešo Žiborski, Marijan Tišljar, Dr. Miljenko Rendulić i jedan član Skijaškog saveza Hrvatske.

Komisija je izradila Upute za rad i program skijaških sekacija u planinarskim društвima, koje su štampane u posebnoj brošuri sa dvije planinarske karte Gorskog Kotara u koje je ucrтana skijaška magistrala. Ova je brošura otpremljena svim našim planinarskim društвima.

*

U vremenu od 4. do 8. veljače 1957. održan je na Medvednici tečaj PSH za rukovodioce skijaških sekacija i skijaške vodiče u planinarskim društвima.

Tečajem su rukovodili dr. Ivo Lipovšćak i dr. Mladen Maravić.

Na tečaju su sudjelovali:

1. Dina Aringer, član P. D. Zagreb
2. Marijan Tišljar, član P. P. Zagreb
3. Branko Plavšić, član P. D. Zagreb
4. Željko Kantura, član P. D. Sljeme
5. Zdenko Tretinjak, član P. D. Risnjak
6. Dean Šlegl, član P. D. Priroda
7. Boris Martinović, član P. D. »Maks Plotnikov« — Samobor
8. Steljo Mikuljan, član P. D. Raša
9. Kiril Kiš, član P. D. Kalnik

Pored praktičkih vježbi na terenu u kojima su se tečajci upoznali sa osnovnom planinarsko-skijaškom tehnikom, održala se teoretska nastava. Teoretski dio tečaja obuhvatio je skijašku opremu, historiju skijanja, higijenska pravila skijaša-planinara i t. d.

Pored toga članovi Gorske službe spašavanja prikazali su tečajcima organizaciju G. S. S-a, način rada na terenu, pa su tom prilikom demonstrirani razni načini dopreme unesrećenog po snijegu do prve liječničke pomoći, kao i pružanje prve pomoći na terenu.

Održano je također i predavanje o meteorologiji kao i upoznavanje s aparatrom meteorološke stanice.

Poručnik drug Hrabar održao je tečajcima predavanje o čitanju karata i orientaciji.

Na kraju je drug Pero Lučić-Roki održao predavanje s dijapozytivima o Švicarskim Alpama, te o tečaju za vodiče zimskih tura održanom u Švicarskoj.

Disciplina tečajaca bila je za vrijeme cijelog tečaja primjerna. Jednoglasno je mišljenje da s ovakvom tečajevima treba nastaviti, naročito radi propagande zimskog planinarenja koju će tečajci tako moći uspešnije provoditi u svojim planinarskim društвima.

PLANINARSKO SKIJAŠKA TRANSVERZALA — GORSKI KOTAR

Pripreme za postavljanje gorsko-kotarske planinarsko-skijaške transverzale nalaze se u posljednjoj fazi. Izrađen je točan plan trase: Ogulin — Bjelsko — Klek — Jasenak — Bijele stijene — Samarske stijene — Bjelolasica — Mropalj — Petehovac — Delnice — Lokve — Risnjak — Snježnik — Platak — Rijeka.

Na postojećim planinarskim objektima, na vrhovima i u selima, koja su na ovom putu predviđena kao mjesta za noćenje i uzimanje svježe hrane, bit će postavljeni žigovi, koje će planinari prikupljati kao dokaz pređenog puta. Ekipa trasera dat će točan opis transverzale. Staza ne će biti označena u cijelosti već će se samo na važnijim raskrsnicama postaviti putokazi. Tako će planinari, koji će poduzimati ovaj put trebati vladati orijentacijom i biti opskrbljeni kartom i kompasom. Planinari koji predu transverzalu moći će nabaviti kod P. S. H. posebnu značku. Smjer puta nije određen, tako da se transverzala može započeti i od Rijeke i od Ogulina, a postoji mogućnost da se transverzala podjeli u dvije etape.

Transverzala, kao planinarsko-skijaška, moći će se prolaziti samo tokom zimskih mjeseci od prosinca do marta. Postavljanje transverzale izvršit će koncem veljače članovi Planinarskog društva Sveučilišta »Velebit«.

USPJELE PLANINARSKO-SKIJAŠKE AKCIJE ZA VRIJEME ZIMSKOG RASPUSTA

U prošlom broju »Vijesti« donijeli smo programe planinarsko-skijskih akcija naših društava za ovu skijašku sezonu, pa već sada možemo objaviti neke rezultate sa zimskih srednjoškolskih raspusta.

Planinarsko društvo »Sljeme« iz Zagreba održalo je šestodnevne skijaš tečaj za seosku omladinu i pionire u svom domu nad Vugrovcem. Tečaj su pohadali omladinci i pioniri Vugrovcu, okolnih sela i nekoliko omladinaca iz Zagreba.

Stručnu nastavu vodio je član »Sljeme« drug Franjo Slavina, koji je u seoskim omladincima i pionirima imao disciplinirane i marljive slušače. Pokazalo se, da seoska omladina ima za ovu granu sporta mnogo smisla, usprkos velikim materijalnim poteškoćama, kao što su primitivne skije, vezovi i slično. Sve ove poteškoće nisu ih obeshrabrike da uspješno završe tečaj, pa je zadnjega dana održano takmičenje, koje je pružalo pravu sliku svečanosti za tečajce, i za čitavo selo.

Takmičenje se održalo u dvije grupe i to jedna s pionirima na stazi od 2 km, i druga s omladinom na stazi od 4 km. Prva trojica od zadnje grupe nagrađeni su skijama, sportskim košuljama i skijaškim kapama. Svi ostali tečajci dobili su na poklon remenje za skije.

KOMISIJA ZA PROPAGANDU

Komisija za propagandu održala je svoj drugi sastanak, na kojem je najprije analizirala zadatke postavljene na prvom sastanku, a drugovi zaduženi po njima podnijeli su izvještaj o izvršenom.

Komisiju vodi referent drug Vilim Erben, a članovi su drugovi Dr. Miljenko Rendulić, Tonka Abruc-Žic, Petar Lučić-Roki, Vilim Strašek (predstavnik PDZ-a) zatim drugovi Kres za PD Risanjak, Sajfert za PD Zanatlija i Perković za PDS Velebit.

Propagandna komisija izrađuje Uputstva za rad propagandnih referenata u planinarskim društvima i Statut izložbe »Ljepote planina — memorijal Dr. Maks-a Plotnikova».

U vezi učestvovanja našeg Saveza na izložbi sportskih i turističkih organizacija u okviru Proljetnog međunarodnog velesajma u Zagrebu, članovi komisije preuzeli su konkretnе obaveze oko organizacije izložbe. Na ovom je sastanku zaključeno, da se pozovu neka društva, da pošalju makete njihovih planinarskih kuća, koje će se izložiti na Velesaju.

POPIS PREDAVAČA I TEMA PREDAVANJA

U prošlom broju »Vijesti« njavili smo, da ćemo povremeno donositi popis naših predavača i njihovih tema, pa smo u tom smislu zamolili društva, da nam jave predavače, članove njihovih društava, koji bi bili voljni održavati predavanja. Kako do danas nismo od društava dobili nikakvih podataka u vezi s tim, to u ovom broju donosimo popis nekih predavača, istaknutih planinara iz Zagreba:

1. Dragutin Mlač, tema — Utisci s puta po SSSR-u (Kavkaz)
2. Dr. Branko Gušić, tema — Dinarske planine i ljudi u njima (s projekc.)
3. Dr. Ivo Lipovščak, tema — prema dogovoru s predavačem,
4. Prof. Vladimir Blašković, tema — prema dogovoru s predavačem,
5. Eugen Kumičić, tema — prema dogovoru s predavačem,
6. Vlado Redenšek, tema — Ljepote i zanimljivosti podzemlja naše domovine (s projekcijama),
7. Petar Lučić-Roki, tema: Preko Dinarskih planina na obalu Jadrana, S obala Istre u naše Alpe, Kroz Austriju i Bavarsku u visoke Alpe Švicarske, Sunce i boje Atene, Venecije i Dubrovnika, Od Jezera otoka Mljet do Plitvice (Mljet—Korčula—Pakleni otoci—Vidova Gora na Braču—Split—Plitvička jezera).

Sve ove teme popraćene su dijapo zitim u bojam (Agfa-kolor i Kodchrome).

Informacije i vezu s predavačima mogu društva dobiti preko Planinarskog saveza Hrvatske, Komisije za propagandu.

PROPAGANDNI AKTIVI U PLANINARSKIM DRUŠTVIMA

Komisija za propagandu ovog Saveza uputila je 1. XII. 1956. okružnicu svim planinarskim društvima, da obavijeste Savez o propagandnoj djelatnosti društva, odnosno, da osnuju propagandne aktive, ukoliko ih do sada nisu imali.

Do sada je na okružnicu odgovorilo svega 17 društava od kojih

Planinarsko društvo »Dr. Maks Plotnikova« javlja, da je u društvu osnovan Propagandni aktiv, koji je podijeljen na Foto-grupu, zatim na Grupu za plakiranje, agitaciju i održavanje oglasnih sandučića i Redakcioni odbor društvenog biltena, te veze sa planinarskom i ostalom štampom. Za pročelnika aktiva

izabran je drug Dragan Selak, Samobor — Žumberačka ul. 14, telefon 82-326 (Poduzeće »Fotokemika«, pogon II. Samobor, lokal broj 8005). Foto-grupu vodi drugarica Edita Neumen, Grupu za plakatiranje i agitaciju drug Drago Sirović i drugarica Erika Kalin, a u redakcionom odboru biltena rade Dragan Selak i Stefica Haramina.

Planinarsko društvo »Torpedo« iz Rijeke obavješćuje nas, da se u tom društvu nitko neće prihvatići rada na propagandi i da u njihovoj sredini nema čovjeka, koji bi za taj rad imao smislă.

Društvo obećava, da će na Godišnjoj skupštini nastojati, da u novom odboru netko bude zadužen za propagandu.

Planinarsko društvo u Jastrebarskom javlja, da se u tom društvu nalazi na čelu komisije za propagandu nastavnica osmogodišnje škole Nevenka Zubanij, dok su drugovi Ivan Škrabe, Mirko Mišić, Zlatko Franješević i Ivan Srebrić zaduženi za predavanja i propagandu putem fotografija i prikazivanja dijapozićija onih krajeva, kroz koje su planinari prošli za vrijeme dva zadnjna sleta.

Planinarsko društvo »Velebit« u Benkovcu nema za sada propagandnog aktivista, ali propagandu vodi učitelj osnovne škole drug Dinko Miljković.

Planinarsko društvo »Sljeme« u Zagrebu osnovalo je propagandni aktiv i podijelilo dužnosti, kako slijedi: Ivan Plavec — referent za propagandu (član Upravnog odbora društva), Mira Živanić — tajnik aktivista i zamjenik referenta, Željko Kantura — evidentičar, Oto Krošelj — fotografije, Igor Šutić — članici i obavijesti, Marijan Pavin — predavanja i kinoprojekcije.

Planinarsko društvo »Zagreb« ima već od ranije oformljen propagandni aktiv, i javlja, da je za koordinaciju propagandne djelatnosti, koja se u tom društvu odvija ne samo u okviru aktivista, već i putem stručnih sekcija, a posebno preko foto-sekcije, zadužen drug Ivan Štefanac, potpredsjednik društva (telef. 38-819), a u aktivu rade drugovi Viktor Mlinarić, Dr. Marian Florschütz, Dr. Mijo Marićić, Drago Paulić i Vilim Strašek.

U Planinarskom društvu »Ravna Gora« u Varaždinu referent za propagandu je Dr. Albin Plešnar, liječnik u Općoj bolnici, a propagandni aktiv će se oformiti nakon Godišnje skupštine društva.

Planinarsko društvo »Risnjak« iz Zagreba, javlja, da nema propagandnog aktivista, ali poslove propagande vrši referent Rudolf Kres (telef. 39-645).

Planinarsko društvo »Grebengrad« u Novom Marofujavlja, da je u društvu od ranije na propagandi radio za to poseban referent, a da je sada društvo osnovalo propagandni aktiv u koji su ušli Bruno Crnički, đak varażdinske gimnazije kao referent aktivista, te Mira Bival, službenik NOO-a u Novom Marofu i Zlatko Šinko, učitelj u Ključu.

Planinarsko društvo »Rijeka« obavješćuje, da je u njihovom društvu referent za propagandu drug Drago Lončar (Elektro-Primorje) a da će se aktiv osnovati, nakon Godišnje skupštine.

Planinarsko društvo »Brezovo Polje u Pakracu osnovalo je također propagandni aktiv, a vodi ga drug Stjepan Pavlović, urar u Pakracu.

U Planinarskom društvu »Strahinjića« u Krapini izabran je za referenta za propagandu drug Josip Krkalo, načelnik za rad NOK-a Krapina.

Planinarsko društvo »Zanatlija« u Zagrebu javlja, da u njihovom društvu djeliće aktiv za propagandu sa sljedećim članovima: Sajver Zvonimirom, Kamaryst Andrijom, Antonići Josipom, Verner Matijom i Jelušić Ivom.

Planinarsko društvo »Kraljnik« u Križevcima osnovalo je propagandni aktiv, kojeg vodi drug Ivan Gerl, komercijalist u »Žitnom fondu u Križevcima — tel. 16., a ostali članovi su Dragutin Zajec, Zdenka Bogović i Ivan Kmetić.

U Planinarskom društvu »Cesograd« u Klanjcu propagandu vodi drugarica Danica Tučan, nastavnica osmogodišnje škole u Klanjcu.

Planinarsko društvo »Štrmac« u Novoj Gradiški osnovat će propagandni aktiv u toku ove godine, a sada je referent za propagandu tajnik društva drug Ilija Maretić, sudac Kotarskog suda u Novoj Gradiški.

Planinarsko društvo »Stubičan« u Donoj Stubići izabralo je za propagandnog referenta druga Matuša Branka i društvo će na njegov prijedlog osnovati propagandni aktiv.

Od ostalih društava nismo do danas dobili nikakvog odgovora, pa možemo primjetiti, da ovakav odnos prema traženjima Saveza daje sliku nediscipline, nemara i konačno slabog rada, nažalost priličnog broja naših društava.

Napominjemo, da su društva dužna odgovarati na upite Saveza, jer je u protivnom nemoguće pratiti njihov rad, po-duzimati razne akcije, koje čine sadržaj rada naše organizacije i pomagati društva u njihovom radu.

PLANINARSKA IZLOŽBA U KAŠTEL SUĆURCU

Sa planinarske izložbe PD »Kozjak« K. Sućurac
održane od 27. XII. 1956. do 7. I. 1957.

Planinarsko društvo »Kozjak« u Kaštel Sućurcu poslalo nam je nekoliko fotografija s Planinarske izložbe, koju je ovo društvo organiziralo u vremenu od 27. XII. 1956. do 7. I. 1957.

Izložba je bila lijepo uređena izloženim fotografijama iz života planinarske organizacije toga kraja, planinarskim rezvizitima, maketom doma na Mosoru, prigodnim plakatima i slikom pionira

planinarstva u Dalmaciji Prof. Umberta Giromette.

Pohvalna je ova akcija planinara podno Kozjaka za širu propagandu planinarstva među radnicima industrije Kaštela.

Neke od fotografija s ove izložbe donijet ćemo u proljetnom broju »Naših planina«.

Sa planinarske izložbe PD »Kozjak« K. Sućurac
održane od 27. XII. 1956. do 7. I. 1957.

KOMISIJA ZA GORSKU SLUŽBU SPASAVANJA

Komisija za gorsku službu spasavanja razvila je u 1957. godini široku radnu aktivnost. U toku su mjere za sređenje ličnih podataka pripadnika GSS-a, za nabavu opreme za spasavanje, za opskrbu stanica za spasavanje i spasavalaca sanitetskim materijalom, te pripreme za tečaj GSS-a i ispite za gorske spasavaoce.

Nabavljeno je najpotrebnijeg sanitetskog materijala u vrijednosti od Din 70.000. Materijal je dostavljen stanicama.

Komisija je organizirala tri vježbe na Oštrcu u Samoborskom gorju i to dne 9. XII. 56., 23. XII. 56. i 20. I. 1957. god.

Na vježbama su izmjenično prisutstvovali pripadnici stanica PDS »Velebit«, PD »Zagreb«, PD »Željezničar« i stanice Samobor.

Usprkos toga, što su vježbe bile na vrijeme najavljene i tri put ponavljane, nisu im prisustvovali drugovi Jurić, Jurčić i Kindy iz PD »Željezničar«, te Šaračević i Pirš iz PDS »Velebita«.

Stanica PD »Jastrebarsko« nije se odzvala ni na jednu vježbu. Za stanice PD »Ravna Gora« iz Varaždina i PD »Mosor« iz Splita bit će održane vježbe u njihovoj okolini.

Ove su vježbe pokazale, da je većina pripadnika GSS sposobna za vršenje svojih dužnosti, pa će moći pristupiti ispitima za gorske spasavaoce, koji se održavaju početkom travnja 1957. god.

Poduzeti su koraci za osnivanje stanica u Rijeci, Ogulinu i Slavonskoj Požeži. Tamošnja planinarska društva nisu, nažalost izvršila svoj udio u ovom radu.

Sa stanicama GSS-Komisija održava vezu putem sastanaka i razrašiljanja okružnica, koje će ubudće biti objavljivane u »Vijestima« PSH.

Tokom zime, nedjeljama i praznicima, održavaju dežurstva stanice Samobor i PD »Željezničar« u domu »Janko Gredelj« pod Oštrcem, stanica PDS »Velebit« u Tomislavovom domu na Sljemenu, stanica PD »Zagreb« u domu na Puntijarki.

Tokom ove zime izvršeno je do sada 8 akcija s transportom i 24 intervencije. Na traženje GSS Makedonije, Komisija je uputila N. Jakića i J. Baljića, da rukovode prvim zimskim tečajem tamošnje GSS, koji se održavao od 20. do 31. I. 1957. godine na Šar-planini.

Tečaj je polazilo 12 članova PSM, a učesnici su pod vodstvom naših instruktora intervenirali i kod tri nesreće, te izvršili transport od Popove Sapke do Tetova.

Jedina pogodnost, koju planinarska organizacija daje pripadnicima GSS-a je besplatno spavanje u planinarskim domovima. Premda zaključak Plenuma SHS održanog 16. i 17. listopada 1955. (Vidi »Naše Planine« 1955. str. 323. točka 3.) obavezuje sva društva ovog Saveza da pruže besplatno noćenje po dvojici pripadnika GSS-a u svojim domovima, događa se, da opskrbnici pojedinih domova uskraćuju tu pogodnost.

Zbog toga je potrebno, da Upravni odbori društava izdaju opskrbnicima svojih domova potrebljana uputstva u duhu spomenutog zaključka.

POZIVAJU SE SVE STANICE GSS,
DA U CIJELOSTI POSTUPE PREMA
DOSTAVLJENOJ OKRUŽNICI BROJ
1/1957.!

PLANINARSKA PREDAVANJA

Nakon godišnje skupštine nastavila je Propagandna komisija Saveza s održavanjem predavanja sa projekcijama u Planinarskim društvima Zagreba i pokrajine. Ova su predavanja u nekoliko slučajeva organizirala naša društva u suradnji sa Narodnim sveučilištima. U ovom kratkom razdoblju od dva mjeseca održana su u dva navrata predavanja u Ivanićgradu, jedno predavanje u Domu kulture Općine »Peščenica« u Zagrebu, tri predavanja u PD »Zagrebu«, zatim u Kutini, zatim članovima Sindikata ugostiteljskih radnika domova na Sljemenu, PD »Sljemenu« u Zagrebu, u Nacionalnom sveučilištu u Zelini, te u Centralnom narodnom sveučilištu u Zagrebu. Sva su predavanja bila popraćena sa brojnim diapositivima u bojama, a obradivala su područja Dinarskih planina, Naših Alpa, Centralnih Alpa i naše obale podno Dinarskih planina. Sva ova predavanja održao je drug Pero Lučić-Roki.

U slijedećem broju »Vijesti« objavit ćemo popis tema predavanja i popis predavača, pa i ovim putem molimo društva, da dostave Propagandnoj komisiji Saveza popis svojih predavača i njihovih tema.

DOVRŠEN JE NAŠ PRVI FILM
»SLET PLANINARA«

Poduzeće »Zora-film« dovršilo je ovih dana prvi planinarski film našeg Saveza. Film je snimljen na Sletu u Fužinama 1954. godine, ali nije mogao biti do sada dovršen zbog materijalnih poteškoća.

Film je snimio snimatelj Antun Marčić, član PD »Željezničar« iz Zagreba. Montažu je izvršio Josip Remenar, a tekst za film napisao je Pero Lučić-Roki.

Na 225 metara uske filmske trake (16 mm) prikazan je svečani dio otvorenja Sleta, zatim život u logoru kraj jezera i potom pohodi na Viševicu, Risnjak, Snježnik, Platak, te Sjeverni i Južni Velebit.

Film je ozvučen muzikom i komentarom po tekstu, a traje oko 20 minuta.

Kod slijedećih predavanja po našim planinarskim društвima prikazat će se i ovaj film.

UČESTVOVANJE PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE NA PROLJET- NOM MEĐUNARODNOM VELESAJMU U ZAGREBU

Naš se je Savez odazvao pozivu da učestvuje na izložbi sportskih i turističkih organizacija u okviru Proljetnog međunarodnog velesajma u Zagrebu.

Naša će planinarska organizacija prikazati svoju aktivnost izlaganjem fotografija, planina i domova, planinarskih akcija, pohoda i partizanskih marševa, zatim izlaganjem naših rekvizita i planinarskih izdanja.

SLET PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE NA VELEBITU

Ovogodišnji republički slet organizira naš Savez za početak mjeseca srpnja na Južnom Velebitu, sa centrom kod planinarske kuće pod Štirotvcem. Na ovaj način će veći broj planinara moći upoznati dio Velebita oko Struga, Badnja, Buljme, Paklenice, Babinog i Vaganjskog vrha. Sa sletom će biti također organizirane ture kroz Srednji Velebit do Sjevernog.

IZLOŽBA PLANINARSKIE FOTOGRAFIJE U RIJECI

Planinarsko društvo »Rijeka« organizira u suradnji s Kotarskim odborom planinara Rijeke i Gorskom Kotarom izložbu planinarske fotografije »Ljepote planina«.

Planinarski savez Hrvatske ustupit će za tu izložbu veći dio eksponata sa nedavne izložbe »Ljepote planina — Memorijal dr. M. Plotnikova«, pa će tako onaj veći dio planinara Rijeke i Gorskom Kotarom, koji nije tu izložbu mogao vidjeti u Zagrebu, dobiti priliku, da pogleda uspјele radove naših planinara.

KRATKE VIJESTI IZ PLANINARSKIH DRUŠTAVA

Planinarsko društvo u Čakovcu organiziralo je, zadnjih dana mjeseca listopada prošle godine, PLANINARSKI TJEDAN u svrhu planinarske propagande. U središtu grada bio je ukusno uređen jedan veliki izlog. Uspjele fotografije sa pohoda čakovečkih planinara u planine naše domovine, planinarske karte, literatura i rekviziti zadržavali su stalno grupe gledalaca pred izlogom.

U okviru planinarskog tjedna priređen je bio izlet na obližnju Železnu goru i planinarsko predavanje za građane u dvorani Narodnog sveučilišta.

Planinarski tjedan u Čakovcu donio je društvu lijep broj novih članova.

NOVI PRETPLATNICI »NAŠIH PLA- NINA« IZ VARAŽDINA

Na IV. godišnju skupštinu Planinarskog saveza Hrvatske na Sljemenu donijeli su delegati PD »Ravna Gora« iz Varaždina popis od 30 novih pretplatnika na »Naše planine«.

U prošloj su godini planinari Hrvatskog zagoria pokazali povoljnu aktivnost u prikupljanju novih pretplatnika na naš list.

DVIJE IZLOŽBE PLANINARSKE FOTOGRAFIJE UOĆI MEMORIJALA »MAKS PLOTNIKOV«

Nekoliko dana prije otvorenja godišnje izložbe planinarske fotografije »Ljepote planina« — Memorijal Dr. Maksa Plotnikova, priređene su u Zagrebu dvije manje izložbe planinarske fotografije.

Planinarsko društvo »Zagreb« priređilo je u svojim prostorijama u Bogovićevoj ulici izložbu u organizaciji držvene foto-sekcije.

Izložba je bila ukusno uređena i trebala je da pruži orientaciju za izbor fotografija na velikoj izložbi u salonu LIKUM.

Planinarsko društvo sveučilišta »Velebit« priređilo je zatim u svojim prostorijama, u Radićevoj ulici, također izložbu planinarske fotografije svojih članova.

Na ovoj se izložbi isticao već priličan broj veoma uspјelih fotografija, od kojih su neke imale pravu umjetničku vrijednost.

Ova je izložba Velebita pokazala znatan napredak prema njihovoј prošloj izložbi.

PLANINARSKI DOMOVI BEZ PLANINARSKE PROPAGANDE

Gotovo ni u jednom našem planinarskom domu nema planinarskih oznaka, koje bi upućivale posjetioce planina na čuvanje prirode, na ljepote naše domovine, na pravu vrijednost planinarstva, na čuvanje domova i imovine u njima i slično. Uspjelije fotografije su veoma rijetke, a u nekim domovima umjesto toga vrve zidovima reklame za razne proizvode poduzeća žestokih pića i likera.

Na ovaj način naši domovi ne djeluju ni malo kao pravi planinarski-kulturni domovi, a gost neplaninar ne opaža, često puta, razliku između krčme i planinarskog doma.

Ovakvom protoplaninarskom propagandom moraju neka društva prestati, jer time nanose veliku štetu planinarskom pokretu.

PLANINARSKO DRUŠTVO »SLJEME«

u Zagrebu osiguralo je počevši od 1. I. 1957. godine svake nedjelje i blagdana prijevoz planinara teretnim automobilom (sa ceradom i udobnim klupama) iz Zagreba u Vugrovec (do planinarskog doma) i natrag. Automobil odlazi iz Zagreba u 8 sati iz Harambašićeve ul. 41 (PTT autogaraža) i dolazi u Vugrovec u 8.30 sati. Povratak iz Vugrovec u 17 sati i dolazak u Zagreb u 17.30 sati. Prijevoz u oba pravca za članove planinarskih društava iznosi 100 dinara, a samo u jednom pravcu 50 dinara.

LOGOROVANJE

PLANINARA-PIONIRA VARAŽDINA

Planinarsko društvo »Ravna Gora« iz Varaždina organiziralo je za vrijeme školskog raspusta na Ravnoj Gori logor planinara-pionira, u kojem je bilo oko 30 članova. Učesnici su imali satove iz skijanja, planinarskog hodanja, orientacije i drugih planinarskih vještina.

Logorom je rukovodila istaknuta planinarka iz Varaždina Zdenka Svetina.

*

Nadamo se da ćemo tokom mjeseca dobiti još naknadnih izvještaja o skijaško-planinarskoj djelatnosti ovog razdoblja, pa ćemo ih objaviti u idućem broju »Vijesti«.

IZRADA SKIJA

PD »Sljeme« u Zagrebu organiziralo je izradu kvalitetnih skija (jasenovina) i jeftinijih skija, pa se ovim obavješćuju ostala društva, ako imaju interesa za to, da se za obavijesti obrate na druga Matičeka — telefon 27-51.

KOMISIJA ZA OMLĀDINU ORIJENTACIONI MARŠ PLANINARA HRVATSKE

U čast Dana Republike organizirala je Komisija za omladinu Planinarskog saveza Hrvatske I. orijentacioni marš planinara Hrvatske na Dinari. Komisija je organizaciju marša provela u suradnji s Planinarskim društvom »Dinara« iz Knina i Planinarskim društvom Sveučilišta »Velebit« iz Zagreba.

Kod prilično slabog odaziva nastupilo je ipak 25 patrola po 3 člana a bili su zastupani planinari uglavnom svih krajeva Hrvatske.

U maršu su učestvovali patrole Planinarskih društava »Zagreb«, »Velebit«, »Grič« i »Sljeme« iz Zagreba, te »Jelengrad« iz Kutine, »Bilogora« iz Bjelovara, »Kalinik« iz Križevaca, »Mosor« iz Splita, »Petrov vrh« iz Daruvara, »Dinara« iz Knina, »Rijeka« i »Dr. Maks Plotnikov« iz Samobora.

Start je bio na Uništima, a cilj na kninskog tvrdavi. Na večer, uoči starta održano je partizansko veče, kojemu je prisustvovalo i mnogo seljaka okupljenih oko logorske vatre.

Tokom marša trebalo je pronaći 6 kontrolnih točaka i 2 međutočke.

Za ovo natjecanje podijeljene su slijedeće nagrade:

Pehar je dobilo Planinarsko društvo Sveučilišta »Velebit« iz Zagreba,

Zlatne plakete dobila su Planinarska društva »Dinara« iz Knina, »Jelengrad« iz Kutine i »Dr. Maks Plotnikov« iz Samobora,

Pismene pohvale dobila su planinarska društva »Ivanec« i »Ravna Gora« iz Varaždina.

Nagradeni su također i pojedinci, pa je tako Miran Aleksandar, član PD »Zagreb« dobio srebrnu plaketu, Miljenko Mac, član istog društva brončanu plaketu, Krešo Žiborski, član PDS »Velebit« iz Zagreba, srebrnu plaketu, Tomislav Jagačić, član PD »Ravna Gora« iz Varaždina, srebrnu plaketu i Ivan Sabljak, član PD »Kutina« takoder srebrnu plaketu.

Šteta je što na ovom maršu nije učestvovalo ni jedno Planinarsko društvo iz Gorskog Kotara i Like.

ODRŽANE SKUPŠTINE PLANINARSKIH DRUŠTAVA

Planinarsko društvo u Karlovcu održalo je 6. siječnja o. g. svoju godišnju skupštinu u prostorijama Sindikata, a prisustvovalo je oko 50 članova društva.

Izvještaj je bio siromašan, ali se krički osvrnuo na slab rad s omladinom i ostalim masovnim organizacijama.

U živoj diskusiji tražilo se od novog odbora, da oživi rad društva formiranjem sekcija. Osim toga traženo je, da se potpuno obnovi stari grad Dubovac, a brigu za to preuzeo je opet ing. Satler.

U novi su odbor ušli:

Predsjednik

Mr. ph. Karlo Andrašević, apotekar

Potpredsjednik

Ing. Zlatko Satler, penzioner

Tajnik I.

Stefan Vuković, pravnik

Tajnik II.

Stanko Oršanić, nastavnik

Blagajnik I.

Katica Čorak, službenik

Blagajnik II.

Zdenka Balaš, knjigovoda

Članovi upravnog odbora:

Zlatko Bučar, student

Bernardo Nemeć, đak

Zvonko Köhler, profesor

Stana Starc, medic. sestra

Ivo Ott, službenik.

Ovo društvo oformilo je nekoliko sekacija, te su izabrani i pročelnici sekacija kako slijedi:

Omladinska sekcija

Zlatko Bučar

Markacijska sekcija

Ivo Ott

Speleološka sekcija

Mr. Karlo Andrašević

Sekcija dragine »Dubovac«

Ing. Zlatko Satler

Izletnička sekcija

Zvonko Kökler

Skijaška sekcija

Bernardo Nemeć

Kao delegat PSH skupštini je prisustvovao tajnik I. drug Drago Mlać.

Planinarsko društvo »Papuk« u Virovitici održalo je svoju skupštinu 3. veljače o. g. uz prisustvo četrdesetak članova.

Iz blagajničkog izvještaja vidjelo se da društvo ima 225 članova. Društvo je u prošloj radnoj godini organiziralo pohode na Velebit, Alpe i Slavonske planine. Putna blagajna dobro radi i pomaže članovima kod većih izleta. Društvo je povisilo broj pretplatnika na »Naše planine«.

Premda ovo društvo lijepo radi primjećuje se da u njihovom radu, kao i kod nekih drugih naših društava, nedostaje rad sa omladinom.

Ove godine slavi društvo 30 godišnjicu svog opstanka, pa je skupština donijela zaključak, da se ta godišnjica svečano proslavi i pojača akcija za okupljanje

omladine i radnih ljudi Virovitice. U tu je svrhu putna blagajna dodijelila društву pripomoć od Din 20.000.

U okviru proslave održat će se u Virovitici tjedan planinara s izložbom planinarske fotografije i predavanjima.

Novi je odbor zadužen, da formira nekoliko sekcija za življji rad društva.

Nakon skupštine su planinari Virovitice priredili planinarsku veselicu.

U novi odbor izabrani su

Predsjednik

Roko Pavoković

Potpredsjednik

Ferdinand Sirmaj

Tajnik I.

Mr. ph. Kazimir Bahtijarević

Tajnik II.

Duro Rakoš

Blagajnik

Zivko Markus

Odbornici:

Mirko Međimurac

Nada Žagi

Mirko Ljubić

Antun Vesel

Kata Dopler

Fran Nikolić

Nadzorni odbor:

Dragutin Švedl

Zarko Bartolović

Ivan Flego

Delegat PSH bio je drug Drago Mlać.

Planinarsko društvo »Grič« u Zagrebu održalo je godišnju skupštinu 8. veljače o. g. u svojim prostorijama sa šezdesetak prisutnih članova.

Iz tajničkog se izvještaja vidjelo, da je zbog preopterećenosti u poslu tokom godine predsjednik društva podnio ostavku, a potpredsjednik da gotovo nije radio, a tajnik također veoma malo. Obojica iz istih razloga kao i predsjednik.

Unatoč toga rad društva je bio veoma plodan i obilan, što se ima zahvaliti jakoj Omladinskoj sekciјi. Članovi ove sekciјe osnovali su također glazbenu sekciјu, pa je njihov kulturni život živ i obilan. Sada se glazbena sekciјa vježba za nastup kod otvorenja doma »Runolist« 1. svibnja o. g.

Društvo je izvelo brojne izlete, obnavljalo dom, sudjelovalo u svim planinarskim akcijama, pa je unatoč prezaposlenosti članova odbora, rad društva u prošloj godini zadovoljio.

U novi odbor ušli su:

Predsjednik

Zlata Ivanković

Tajnik

Safret Ratić

Blagajnik
Stanko Novicki
Ekonom
Anica Sefer
Propagandni referent
Milan Stanić
Referent za omladinu
Ivan Hlub
Referent za markacije
Ante Vrhovac
Referent muzičke sekcije
Rudolf Stuić
Referent za putnu blagajnu
Ana Jelačić
Referent za kult. prosvj. djelatnost oml.
Katica Špoljarić
Član odbora
Stjepan Šafar
Nadzorni odbor
Edita Rehak
Margareta Matjašić
Herta Matanović

Uprava Runolistova doma
Ing. Edhem Čustović
Dragutin Mlač
Franc Odar
Branko Kantoci
Skupštini je prisustvovao delegat PSH
drug Drago Mlać.

Planinarsko društvo »Ravna Gora« u Varaždinu održalo je svoju godišnju skupštinu 9. veljače o. g.

Uz brojne članove skupštini je prisustvovao tajnik PSH drug Stjepan Brlečić, zatim predsjednik PD Čakovec sa nekoliko članova toga društva i predsjednik PD Novi Marof s nekoliko članova, kao i predstavnici mjesnih organizacija »Izvidišta i planinika«.

Tajnički izvještaj obuhvatio je cjelokupan rad društva, njegove probleme i akcije. Iz referata se vidjelo, da je društvo mnogo pažnje posvećivalo odgoju mladih članova. Broj članova se povećao i to na najvećoj mjeri iz redova omladine. Ovo

se primjetilo i na samoj skupštini na kojoj je od prisutnih bilo gotovo 50% omladinaca.

Nakon pročitanih referata bili su nagrađeni pojedini najaktivniji omladinci i to njih 8 preplatama na naš »Naše planine« za 1957. godinu.

Diskusija je bila plodna, a na temelju nje doneseni su zaključci za rad društva u 1957. godini, kao: sudjelovanje u Tito-voj planinar. štafeti, republič. sletu na Velebitu, zatim organiziranju Savjetovanja zagorskih Planinarskih društava na Ravnoj gori, predviđenom koncertu na Ivančici, Planinarskoj izložbi i drugim akcijama.

Poslije diskusije izabran je novi odbor od 15 članova s dosadašnjim predsjednikom na čelu drugom Đurasom.

Nakon skupštine održano je uspjelo drugarsko veče.

Planinarsko društvo »Rade Končar« u Zagrebu održalo je svoju skupštinu također 9. veljače o. g. u prostorijama sindikalne podružnice »Na-Ma«.

Prisustvovalo je oko 80 članova i delegat PSH drug Drago Mlać.

Iz blagajničkog izvještaja vidjelo se da je društvo u stalnom napretku i porastu članstva, pa danas broji 245 članova, od kojih su 34 omladinka, 63 radnika, a ostali su službenici. Od ukupnog broja članstva 157 ih radi u poduzeću »Rade Končar«, dok je 88 članova izvan ove tvornice. Prošle godine se upisalo 50 novih članova.

Društvo je organiziralo veći broj izleta, pomagalo svoje članove rekvizitimima i brinulo se za svoje omladince.

Za godinu 1957. predviđen je osnutak Omladinske sekcije i Sekcije vodiča. Nадалје je predviđen intenzivan rad sa skijaškom sekcijom, propagandom za slet na Velebitu i omasovljenu društva.

U novi odbor izabrani su uglavnom bivši članovi odbora.

Planinarsko društvo »Grafičar« u Zagrebu održalo je svoju godišnju skupštinu 4. veljače o. g. u Sindikalnim prostorijama Grafičara, Breščenskoga 4.

Skupština je počela u 18.30 sati uz prisustvo oko 50 članova. Izvještaj tajnika bio je dosta opširan i dotakao se rada njihovih sekcija i putne blagajne. Društvo broji 492 člana, od toga omladinska sekcija 35 članova. U društvu radi putna blagajna, koja u prošloj godini nije pokazala velike uspjehe.

Nakon obilne diskusije izabran je novi odbor u koji su ušli:

Branko Kurka, Slavo Brezovečki, Adalbert Franjić, Olga Trstenjak, Fra-

njo Čeček, Mira Žulić, Stjepan Žulić, Ivan Luc, Drago Radman, Oto Kosoval, Franjo Ivezović, Josip Šalković, Josip Hauser, Verlina Prikril, Marija Dijaković i Nikola Živković.

Skupštini je prisustvovao delegat PSH drug Dragu Mlač.

Planinarsko društvo »Željezničar« u Zagrebu održalo je svoju godišnju skupštinu 15. veljače o. g. u društvenim prostorijama u Trnjanskoj cesti bb.

Skupština je počela u 19 sati uz prisustvo preko 100 članova koji su došli na skupštinu unatoč jake kiše što pokazuje svijest i ljubav članova za ovo društvo. Izvještaj tajnika podnesen je po sekcijama, a u društvu radi speleološka sekција, foto-sekcija, izletnička sekciјa, radio sekciјa, omladinska, alpinistička sekciјa i markaciona sekciјa.

U izvještaju se vidi da su sekciјe zadovoljile u svom radu, a najveći uspjeh je pokazala speleološka sekciјa, koja je dobrovoljnim radom izgradila svoje prostorije, ukusno uredene u društvenim prostorijama.

U veoma plodnoj diskusiji članovi su dali direktive novom odboru za daljnji rad i obećali da će kao i prošle godine pomoći odboru u izvršenju zadataka.

Planinarsko društvo »Sokolovac« u Slavonskoj Požegi održalo je svoju godišnju skupštinu 16. veljače o. g.

Skupština je počela u 19 sati. Prisutno je bilo oko 120 članova društva. U izvještaju društva vidi se da je društvo imalo u prošloj godini velikih uspjeha. Osnova-

vana je jaka skijaška sekcija, koja će iznad Požege graditi skakaonicu. U izletima je društvo bilo nešto slabije jer su članovi odbora bili okupirani priredbom Sleta planinara Slavonije u Velikoj, kao i gradnjom Doma u Velikoj.

Gradnja doma je u završetku, pa će ta briga otpasti od novog odbora.

U finansijskom poslovanju društvo je pokazalo veliki uspjeh, pa je tako pokazalo i njihovo poslovanje višak od Din 897.000 u godini 1956. što se ima zahvaliti zalaganju odbora i požrtvovnih članova društva. Imovina društva je po izvještaju preko Din. 13.000.000 uz današnju procjenu ta bi imovina iznosila dvostruko, pa je to jedno od najzdravijih naših društava u provinciji.

U diskusiji je uzeta u obzir i Slavonska transverzala, koja će se organizirati preko svih Slavonskih planina od Broda preko Dilja, Krndije, Papuka i Psunja, do Nove Gradiške.

Nakon obilne diskusije prišlo se glasanju za novi odbor u koji je, osim starih članova, ušlo i nekoliko novih.

Poslije skupštine slijedila je planinarska veselica, koja je trajala do 24 sata.

VAŽNA OBAVIJEST

Umoljavaju se planinarska društva da svoja dugovanja i novčane doznake šalju na novi žiro račun Planinarskog saveza Hrvatske kod Gradske štedionice Zagreb broj 40-KB-6-Z-1893.

Ponovno se pozivaju društva, da vratre neiskorištene članske markice za g. 1956. najkasnije do 28. veljače 1957.

„Naše planine“

Godišnja pretplata iznosi Din 300.—, a može se plaćati i polugodišnje (dva puta po Din 150.—). Pojedini broj стоји Din 30.—. Pretplata se uplaćuje putem ček. računa lista kod Gradske štedionice u Zagrebu na broj 40-KB-6-Z-1893.

Rukopise, narudžbe, oglase i reklamacije prima uredništvo lista »NAŠE PLANINE«, Zagreb — Planinarski savez Hrvatske — Gajeva ul. 2a polukat, telefon 37-316.

Rukopisi za časopis »NAŠE PLANINE« treba da su pisani strojem na jednoj strani papira sa razmakom između redova i potpisani punim imenom uz naznaku adresu. Rukopisi pisani tintom, na obje strane papira ili bez razmaka među redovima ne će se primiti.

Primljeni rukopisi se ne vraćaju, dok se fotografije vraćaju odmah nakon uvrštenja.

Cijena ovom broju Din 100.—.